

11.86

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΠΕΡΙΒΟΗΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ

ΤΩΝ ΣΚΕΠΤΙΚΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΟΦΙΣΤΩΝ,

ΝΟΜΩ ΚΑΛΟΝ, ΝΟΜΩ ΚΑΚΟΝ.

ΜΕΤΑΤΥΠΩΣΙΣ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ
1934/4888

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

1842.

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΑΓΙΟΣΧΕΔΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ

ΠΕΡΙΒΟΝΤΟΥ ΔΟΞΙΑΤΟΥ

ΕΝ ΤΗ ΚΛΕΙΝΤΙΚΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΟΦΙΣΤΩΝ

ΝΟΜΩ ΚΑΛΩΝ ΝΟΜΩ ΚΑΚΩΝ

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀφύπνυσης ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας καὶ τῆς ἀνομιᾶς. Ἡ ἀρετὴ δὲ ἔστιν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀφύπνυσης ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας καὶ τῆς ἀνομιᾶς. Ἡ ἀρετὴ δὲ ἔστιν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀφύπνυσης ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας καὶ τῆς ἀνομιᾶς. Ἡ ἀρετὴ δὲ ἔστιν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀφύπνυσης ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας καὶ τῆς ἀνομιᾶς.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

(α) Νῆ 23. Β. αὐτ. Β. 2. 2.

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΠΕΡΙΒΟΗΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ

ΤΩΝ ΣΚΕΠΤΙΚΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΟΦΙΣΤΩΝ,

ΝΟΜΩ, ΚΑΛΩΝ, ΝΟΜΩ, ΚΑΚΩΝ.

Ἐστηλίτευσαν πρῶτον οἱ Ἐκδόται τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ, ἔπειτ' ὁ Νικόλαος Γεωργίου τὴν ἀδικίαν τοῦ Κοδρικᾶ, ἀντιγράφοντες πρὸς τὴν ὑβριστικὴν αὐτοῦ διατριβὴν τὴν πρῶτην ἀλλ' αὐτὸς, φοβούμενος μὴ δὲν δευχθῆ ἄρκετὰ ἄδικος, ἠθέλησε νὰ τ' ἀποδείξῃ ἀναντιρρήτως μὲ δευτέραν ὑβριστοτέραν τῆς πρώτης διατριβὴν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐτόλμησε νὰ ὑπογράψῃ μὲ τὸ ὄνομα τῶν εἰς Πίσαν σπουδαζόντων Ἑλλήνων. Οἱ σπουδασταὶ τῆς Πίσης, ὡς γνήσιοι τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι, ἔδειξαν μὲ τὴν πρόθυμον καὶ δημόσιον αὐτῶν ἀπολογίαν, τί δύναται τὸ « Σωφρόνως τραφῆναι. » Δὲν ἐπρόβλεπαν, οὐδ' ἐπρόσμεναν ὅμως νὰ ὑβρισθῶσι καὶ αὐτοὶ, διότι δὲν ἠθέλησαν νὰ σφετερισθῶσι τὴν διατριβὴν του, ἀλλ' ἀπέδωκαν, ὡς ἦτο δίκαιον, « τὰ τοῦ Κοδρικᾶ τῷ Κοδρικᾶ. » Τοὺς ὀνομάζει ἀθῶους, καὶ τοὺς ὑποθέτει, ὅτι δὲν γνωρίζουν τὴν δύναμιν τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων, ὡς τὴν γνωρίζει δηλαδὴ αὐτὸς, ὅς τις διαστρέφει συχνὰ καὶ τὴν γραφὴν καὶ τὴν δύναμιν τῶν λέξεων, καὶ προσκολλᾷ τῶν ποιητῶν τὰς ῥήσεις (καὶ αὐτὰς διεστραμμένας) ὡς μαρτυρίας εἰς τοὺς λόγους του, ὅπου δὲν μαρτυροῦσι τίποτε, καὶ καμμίαν φορὰν, ὅπου καὶ ἀντιμαρτυροῦσιν (α).

Οὔτε λόγιος ἐξ ἐπαγγέλματος εἰμαι, οὔτε γραμματεὺς Πατριαρχ-

(α) Ἴδε Σελ. 8. σημ. Β.

χών ἢ Ἡγεμόνων ἐχρημάτισα. Ἐφρόντισα δὲ νὰ καλλιιεργήσω, ὅσον δυνατόν, τὸ λογικόν μου, χρέος τοῦτο νομίσας παντὸς λογι-
κοῦ ζώου. Καὶ τώρα χρέος ὄχι ὀλιγώτερον ἱερὸν ἔκρινα νὰ μετα-
χειρισθῶ εἰς ὑπεράσπισιν τῆς ἀληθείας, τὸν ὀλίγον καιρὸν, τὸν
ὁποῖον μ' ἀφίουν αἱ ἐμπορικαὶ μου ἀσχολίαι. Εἰς τὴν ἀνάκρισιν τῆς
δευτέρας ταύτης διατριβῆς σκοπὸν ἔχω καθ' αὐτὸ ὄχι νὰ ἡμερώσω
τὸν Κοδρικᾶν, οὐδὲ νὰ τὸν μεταμορφώσω ἀπὸ ὑβριστὴν εἰς ἄνδρα
σώφρονα, ἤγουν νὰ κατορθώσω ὅ,τι δὲν ἐνήργησεν εἰς τὴν ψυχὴν
του οὐτ' ἢ μακρὰ διατριβὴ μεταξὺ τοῦ ἡμερωτάτου ἔθνους τῶν
Γάλλων, οὐτ' ἢ ἐκ τῆς πολλῆς του ἡλικίας πείρα. Τοιαύτη ἐλπίς
εἰς ἐκείνους μόνους συγχωρεῖται, ὅσοι ἔχουσι τὸ χάρισμα τῶν θαυ-
μάτων.

Γέροντα δ' ὀρθοῦν, φλαῦρον, ὅς νέος πέση.

Τὸ μόνον αἷτιον νὰ λάβω εἰς χεῖρας τὸν κάλαμον εἶναι τὸ ἐξῆς.

Εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἐκδότας τοῦ Λογίου Ἐρμού ἐπιστολὴν ὁ Κο-
δρικᾶς ἐπαίνεσε σιμὰ πολλῶν ἄλλων (ἐπαινετῶν, κατὰ τὴν κρίσιν
του, πραγμάτων) καὶ τὸ δόγμα « Νόμος καλόν, νόμος κακόν » καὶ
τὸ ἀπέδωκεν εἰς τὸν Δημόκριτον. Καὶ ὅμως οἱ Ἐκδόται τοῦ Λο-
γίου Ἐρμού ἠρέσθησαν τότε νὰ ἐξηγήσωσι τὴν διπλὴν σημασίαν
τῆς λέξεως *Νόμος*, καὶ τὴν ἐξήγησαν ὀρθά· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν
οὐτ' αὐτοὶ, οὐτ' ἐπειτα ὁ Νικόλαος Γεωργίου, νὰ ἀνακαλύψωσι τοῦ
δόγματος τὴν ἀσέβειαν. Εἴτε φεύγοντες τὸ μάκρος τῆς ἀντιρρή-
σεως, εἴτε δι' αἰτίας εὐλογωτέρας ἄλλας ἐσιώπησαν, ἤθελα μιμηθῆ
τὴν σιωπὴν αὐτῶν, εἰάν ὁ Κοδρικᾶς δὲν ἐκήρυττε καὶ δεύτερον εἰς
τὴν δευτέραν του ταύτην διατριβὴν, ἢ *Πρὸς τοὺς* (δὲν ἤξεύρω τί-
νας) *Οἰκειῶς* ἐπιστολὴν, ὡς Δημοκρίτου δόγμα, καὶ δόγμα ὀρ-
θόν, τὸ κάκιστον « Νόμος καλόν, νόμος κακόν. »

Εἰς τὴν περασμένην ἐκατονταετηρίδα, ἢ κήρυξις τοιοῦτου δόγ-
ματος ἐδύνατο νὰ προξενήσῃ μεγάλην βλάβην τὴν σήμερον ὅμως,
ὀλίγοι βέβαια ἐκ τῶν ὁμογενῶν εἶναι τόσον ἀπλοῖ, ὥστε νὰ πι-
στεύσωσιν ἀνεξετάστως ὅ,τι λέγει χωρὶς καμμίαν εἰδήσιν τῆς

Ἱστορίας ὁ Κοδρικᾶς. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ περὶ τῶν ὀλίγων χρεωστεῖ νὰ φροντίξῃ ὡς τις ἀληθῶς ἀγαπᾷ τὸ γένος του, συμφέρει νὰ ἀποδείξω, πρῶτον ὅτι τὸ « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν » εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἀσεβὲς καὶ ὀλέθριον δόγμα, τὸ ὁποῖον ἐπολέμησεν εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του ὁ Σωκράτης· δεύτερον, ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Δημοκρίτου, ἀλλὰ τῶν Σοφιστῶν καὶ τῶν Σκεπτικῶν φιλοσόφων, μὲ τῶν ὁποίων τὴν αἴρεσιν ἐτόλμησε νὰ παραβάλλῃ τὰς φιλολογικὰς ἐρεῦνας τοῦ Κορική· τρίτον, ὅτι εἶναι ἐναντίον ὄχι μόνον εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν ἡμῶν τὴν ἰσρὰν θρησκείαν. Ἡ ἀπόδειξις θέλει εἶσθαι μακρά, ὄχι διὰ τὸ δύσκολον αὐτῆς, ἀλλὰ διότι ἠθέλησα νὰ ἐκθέσω διεξοδικῶς καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ δόγματος, καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν πολεμησάντων αὐτὸ, μὲ σκοπὸν νὰ φανερώσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, ὅτι διὰ τὸ δόγμα τοῦτο ἠφανίσθη ἡ Ἑλλάς, οὐδὲ θέλει ποτὲ ἀναγεννηθῆ, ἐὰν δὲν πληροφρηθῶμεν ὅλοι ὅτι ἡ ἀναγέννησις της κρέμεται ἀπὸ φρονήματα παντάπασιν ἐναντία τοῦ « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν. »

Ποῖον ὅμως τῆς ἀποδείξεως, ἂς μὲ συγχωρηθῆ νὰ ἐξετάσω ἐμπαρόδῳ ἄλλα τινὰ τῆς διατριβῆς τοῦ Κοδρικᾶ· ἡ ἐξέτασις ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀλλοτρία τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ εἰς τὸ νὰ δείξῃ τοῦ δόγματος τὴν ἀτοπίαν, δειχνοῦσα, ποῖος εἶναι, πῶς συλλογίζεται, καὶ πῶς γράφει ὁ δογματίζων αὐτό. Μὴ φοβηθῆ ὅτι θέλω πολεμῆσαι ὅσας αὐτὸς κατὰ τῶν ἄλλων ἐχρεῖται ἀπὸ τὸν ἀένναον ποταμὸν τῆς ψυχῆς του ὑβρεῖς· παρεκτός ἂν νομίσῃ καὶ ὀνομάξῃ ὑβρεῖς τὰ ἀναγκαῖα τῶν ἰδίων του προτάσεων πορίσματα ἢ συμπεράσματα, ἢ ὅσας αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἀποδίδει ψυχικὰς διαθέσεις. Ἄν τὸν ὀνομάσω, παραδείγματος χάριν, θρασυτάτον, ἀδίκως ἤθελε παραπονεθῆ ὡς ἀντυβριζόμενος, καὶ ἀκόμη ἀδικώτερον, ὡς ὑβριζόμενος, ἐπειδὴ αὐτὸς καιχᾶται ῥητῶς, ὡς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον, εἰς τὴν θρασυτητά του (α).

Σοῦ τὰδ', οὐκ ἔμοῦ κλύεις!

(α) Ἰδ. κατωτέρ. Σελ. 92.

δικαίως ἢμπορεῖ νὰ εἶπῃ πρὸς αὐτόν, ὅς τις ἤθελε τὸν ὀνομάσει θρασυτάτον.

Πόθεν ὅμως ν' ἀρχίσω τὴν ἐξέτασιν ἀπορῶ. Γράφει, ὡς πρέπει φυσικὰ νὰ γράψωσιν οἱ θρασεῖς, τόσον ἀτακτα, τόσον ἀνακόλουθα καὶ ἀκατάλληλα, ὥστε γίνεται ἀδύνατον καὶ εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ καταλάβῃ τί νοεῖ καὶ συλλογίζεται ὁ Κοδρικᾶς, καὶ εἰς τὸν ἐξεταστὴν νὰ κρίνῃ τὰ νοήματά του. Ἄς μὲ συγχωρήσῃ λοιπὸν νὰ σημειώσω ὀλίγα τιὰ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς του μὲ τὴν αὐτὴν ἀταξίαν, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὴν αὐτὴν ἀσάφειαν.

Ἄγανακτεῖ ὅτι ὁ ἱερεὺς Θεόκλητος καὶ ὁ πραγματευτὴς Κοκκινάκης λογογραφοῦσι, φωνάζει μὲ μεγάλην θρασύτητα τὸ « Καὶ κόρηρος ἐν λαγάνοις, κτλ. » καὶ καταδικάζει τὸν ἕνα νὰ γράφῃ μόνον μερίδας, τὸν ἄλλον νὰ ἀλλάσῃ νομίσματα. Τοῦτο δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται, φιλογένειαν καὶ προσκόλλησιν εἰς τὴν πατρίδα του. Ὅστις ἀγαπᾷ τὸ γένος του, χαίρει φυσικὰ νὰ βλέπῃ τὴν πρόοδον τῆς παιδείας εἰς τοὺς ὁμογενεῖς, καὶ εὐχεταί τὴν εἰς τόσον ἐξέπλωσιν αὐτῆς, ὥστε νὰ ἐλευθερωθῶμεν, εἰ δυνατόν, παντάπασι, ἀπὸ ἱερεῖς ἀναγινώσκοντας καὶ μὴ γινώσκοντας, καὶ ἀπὸ πραγματευτὰς τοιούτους, ὁποῖοι, πλὴν τῆς διακρίσεως τῶν νομισμάτων καὶ ὀλίγης παχυλῆς ἀριθμητικῆς, τίποτ' ἄλλο δὲν γνωρίζουν. Ἡ ἐναντία ταύτης τῆς χαρᾶς ἀγανάκτησις φανεροῦναι ὀλίγων τινῶν σχολαστικῶν καὶ δεσποτικῶν ψυχῶν ἐπιθυμίαν, νὰ μένῃ καὶ νὰ διαιωρίζεται εἰς μὲν τὸ λοιπὸν γένος ἡ ἀπαιδευσία, εἰς αὐτοὺς δὲ τοὺς ὀλίγους τὸ μονοπώλιον τῆς παιδείας, διὰ νὰ κερδαίνωσι μόνον τιμὴν καὶ δόξαν, τὴν ὁποίαν δίκαιον ἦτο νὰ ἀπολαμβάνῃ ἡ Ἑλλὰς ὅλη.

Ἄν ὁ θρασὺς Κοδρικᾶς ἀγνοῇ, ὅτι οἱ ἱερεῖς τῆς θρησκείας τῶν προγόνων μας ἦσαν ὅλοι στολισμένοι μὲ παιδείαν, ἤξεύρει καὶ, ὅτι καὶ ἀφοῦ ἔλαμψε τῆς ἀληθινῆς θρησκείας τὸ φῶς, ἡ παιδεία, ἀντὶ νὰ κριθῇ πρᾶγμα περιττὸν εἰς τοὺς ἱερωμένους, ἐνομιζέτο ἐξεναντίας ἀχώριστος τοῦ ἐπαγγέλματος στολισιῶς. Παρὰ τρέχω μέγαν

ἀριθμὸν παλαιῶν σοφωτάτων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, κ' ἔρχομαι εἰς τοὺς πλησιεστέρους ἡμῶν χρόνους, ὅταν ἤκμασαν ὁ Πατριάρχης Φώτιος, καὶ ἔτι κατωτέρω ὁ Μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος. Τοῦ πρώτου ἡ Μυριόβιβλος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τῶν σημερινῶν φωτισμένων ἐθνῶν τὰς φιλολογικὰς ἐφημερίδας (τῶν ὁποίων κατὰ μίμησιν εὐτυχιστάτην ἔχομεν καὶ ἡμεῖς σήμερον τὸν *Λόγιον Ἑρμῆν*), ἐπειδὴ εἶναι ἀληθῶς ἀνάκρισις διαφόρων συγγραμμάτων. Ὁ σοφὸς καὶ φρόνιμος τῆς Θεσσαλονίκης Μητροπολίτης ἀθανάτισε τὸ νόμῳ του μὲ τὰς εἰς τὸν Ὅμηρον Παρεκβολάς. Ἐὰν ἦσαν ἀκόμη εἰς τὸν κόσμον οἱ σοφοὶ οὗτοι Ἱεράρχαι, ἡ θρασύτης τοῦ Κοδρικᾶ ἤθελε τάχα φθάσει ἕως νὰ τοὺς περιορίσῃ δεσποτικῶς εἰς μόνην τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τὴν φροντίδα; Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς παρόντας δυστυχεῖς χρόνους τῆς Ἑλλάδος, μεταξύ τῶν ἀποθανόντων λογίων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἀπαριθμεῖ καὶ ἐγκωμιάζει, ὀλίγοι εἶναι ἐκ τοῦ τάγματος τῶν ἱερωμένων; Πλειοτέρους τούτων ἔχομεν σήμερον ζῶντας καὶ στολίζοντας τὴν Ἐκκλησίαν φιλομούσους ἀνδρας. Ὅλους τούτους ὁ Κοδρικᾶς ἀγραμμάτους ἐπρόκρινε νὰ ἦναι; Ὅχι, ἴσως εἶπῃ: ἄς παιδεύωνται τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν· πλὴν ἄς μὴ γράφωσιν. Ἀλλ' αὐτὸς θρασύνεται νὰ γράφῃ, καὶ πῶς θέλει νὰ μὴ γράφωσιν ὅσοι κάλλιον αὐτοῦ γνωρίζουν τὴν τέχνην τοῦ γράφειν; Αὐτοὶ δικαίως ἤθελαν εἶπει ὅλοι πρὸς αὐτὸν τὸ «Κόρχορος ἐν λαχάνοις»· εἰς ὅποιον αὐτὸς τὸ προσαρμόσῃ, ἢ προσάρμοσις εἶναι θρασύτητος, ὄχι δικαιοσύνης ἔργον.

Τῶν σπουδαζόντων σήμερον εἰς τὰ γυμνάσια τῆς Ἑλλάδος νέων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἑκατονταπλάσιος τοῦ πρὸ τριάκοντα χρόνων ἀριθμοῦ. Αὐτοὶ μέλλουν, μετὰ τὴν τελείωσιν τῶν μαθημάτων νὰ ἐπαγγελθῶσιν ἄλλος ἄλλο βίου εἶδος καὶ ἐπάγγελμα. Ἐάν τινες ἐξ αὐτῶν ἀφιερῶσιν εἰς τὴν ὑπουργίαν τῆς θρησκείας, ὁ Κοδρικᾶς θέλει τοὺς προστάξῃ μὲ δεσποτικὴν θρασύτητα νὰ ἀμελήσωσιν ὅσα ἔμαθον εἰς τὰ γυμνάσια, καὶ νὰ γράφωσι μόνον μερίδας· ἐάν εἰς τὴν ἐμπορίαν, εἰς ἄλλο τι νὰ μὴ καταγίνωνται παρὰ εἰς

ἐμπορικὰς ἐργασίας. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἐπαγγελλομένους τὰ δύο ταῦτα ἐπαγγέλματα ἐμπήγει ὄρια τόσον στενὰ, φανερόν ὅτι οἱ τεχνῖται καὶ οἱ γεωργοὶ οὐδὲ τὰ κοινὰ λεγόμενα γράμματα συγχωραῖται κατ' αὐτὸν νὰ γνωρίζωσι· φανερόν, ὅτι τὴν Λαγκαστρινὴν μέθοδον, ἣτις ἀποβλέπει μάλιστα εἰς τὴν παιδείαν τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς κάμῃ ὅλους φιλολόγους, ἢ φιλοσόφους ἐξ ἐπαγγέλματος, τὸ ὅποιον, οὐδ' ἂν ἦτο δυνατόν ἤθελε συμφέροι εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ νὰ μοιράσῃ ἀναλόγως (α) νοῦν εἰς τοῦ πολιτεύματος τοὺς κοινωνοὺς ὅλους, νὰ τοὺς καταστήσῃ καὶ ἱκανοὺς νὰ κρίνωσι τὰ ἀληθινὰ των συμφέροντα· φανερόν, λέγω, ὅτι τὴν θεόδοτον ταύτην μέθοδον πρέπει νὰ τὴν κρίνῃ ὡς ἐφεύρεσιμα τοῦ διαδόλου.

Τίνας λοιπὸν θέλει γραμματισμένους; τίνας λογίους; Ποίαν ἰδέαν ἔχει τῶν φωτισμένων; ποίαν τῶν βαρβάρων, ἢ τῶν ἀγρίων ἐθνῶν; ἀς μᾶς τὸ διδάξῃ καθαρά. Ἐξ ἑνὸς μέρους ἐπαγγέλλεται ὅτι ἐπιθυμεῖ καὶ ἐλπίζει εἰς τὸ γένος μας τὴν φυτεῖαν καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ δένδρου τῆς σοφίας· ἀπὸ τᾶλλο βλέπει μὲ ἀγανάκτησιν (β) τὴν ἐξάπλωσιν τῶν κλάδων τῆς, καὶ τοὺς παραβάλλει μὲ

(α) Τόσον ἐπληροφόρηθῃ ὁ Πλάτων τὴν ἀνάγκην τοῦ νοῦ εἰς ὅλα κοινῶς τὰ μέλη τοῦ πολιτεύματος, διὰ νὰ φυλάττεται εἰρηνικὸν τὸ πολίτευμα, ὥστε ὀνομάζει καλοὺς νόμους τοὺς συμβαλλοντας εἰς τὴν διαμοίρασιν τοῦ νοῦ. « Δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ τὰς τ' οἰκίσεις καὶ τὰς πόλεις διαικεῖν [δεῖ], τὴν τοῦ νοῦ διανομὴν ἐπονομάζοντας νόμον. » (Πλάτ. Περὶ νόμ. δ', σελ. 713). Ἄλλ' εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος δὲν ἦτον ἀκόμη δυνατόν νὰ ἐπινοηθῇ ὁ τρόπος τῆς διαμοίρασεως τοῦ νοῦ. Ἀπὸ τὴν Λαγκαστρινὴν μέθοδον ἐλπίζεται σήμερον ἡ τοιαύτη διαμοίρασις· καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα ταύτην τὴν ἔμβασαν ὅλοι οἱ φρόνιμοι τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες εἰς τὰς ἐπικρατείας των, φροντίζοντες, ὡς πατέρες, τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἰδίων ὑπηκόων, ἀπὸ τὴν ὅποیان εἶναι ἀχώριστος ἡ ἰδία των εὐδαιμονία καὶ δόξα.

(β) Συγχωρημένη ἤθελ' εἶσθαι εἰς τὸν Κοδρικᾶν ἢ τοιαύτη ἀγανάκτησις, ἂν ἔξῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἄλλ' αὐτὸς διέτριψε τόσους χρόνους καὶ διατρέθει ἔτι εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ πλέον φωτισμένου ἔθνους

τὰ εὐτελέστατα βότανα, «Καὶ κόρχορος ἐν λαχάνοις.» Τοιαῦτα
 λάχανα, ἀν' ἐξαίρεσης ὀλίγους τινάς, ἦσαν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἕως
 ἀκόμη πρὸ ὀλίγου τῆς δυστυχεστάτης Ἑλλάδος οἱ ὀνομαζόμενοι
 Σοφολογιώτατοι. Εἰς τοιούτων κορχόρων γεωργίαν, ἀν' ἐπιθυμῆ
 ὁ φιλογενὴς Κοδρικᾶς νὰ ἐπιτρέψῃ πάλιν τὸ γένος, ἐπιθυμεῖ ἀδύ-
 νατα. «Καὶ κόρχορος ἐν λαχάνοις!» Ἡ θρασύτης τὸν ἐμπόδισε
 νὰ συλλογισθῆ, ποῖος πρὸς ποῖους τὸ λέγει. Οἱ Κόρχοροι ὁμῶς
 οὗτοι γράφουσι μὲ λογικὴν, καὶ γνωρίζουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσ-
 σαν ἀσυγκρίτως κάλλιον αὐτοῦ. Τὸ χλευαστικὸν ὕφος δὲν ἀρμύζει
 εἰς κἀνένα· ἀλλ' εἰς τὸν Κοδρικᾶν γίνεται πάντῃ γελοιὸν (α).

τῆς Εὐρώπης. Δὲν ἤκουσε ποτὲ τὸνομα τοῦ ἐμπόρου Χαρδίνου
 (Chardin), τοῦ τραπεζίτου Νεκκέρου (Necker) κ.τ.λ. κ.τ.λ.; Δὲν
 ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τόσους ἐμπόρους, οἱ ὅποιοι, ὡς μέλη τῆς Κάτω
 Βουλῆς, ὄχι μόνον βουλευόνται, ἀλλὰ καὶ συγγράφουν περὶ τῶν κοι-
 νῶν συμφερόντων; Περὶ δὲ τῶν ἱερωμένων, μόνος ὁ Κοδρικᾶς ἀγνοεῖ
 ὅ,τι εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς μικρὰν εἶδησιν ἔχοντας τῆς φιλολογίας
 τῶν Γάλλων καὶ ἄλλων σοφῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Δὲν ἤκουσεν
 οὐδ' ἀνέγνωσε ποτὲ τόσους περιφήμους συγγραφεῖς, ποιητάς, λογο-
 γράφους, ἐφημεριδογράφους, λεξικογράφους, ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ τάγμα-
 τος; Ἄν ἡ παιδεία περιορισθῆ (καθὼς αὐτὸς ἐπιθυμεῖ) εἰς μόνους
 τοὺς Διδασκάλους καὶ τοὺς Γραμματέας, τί ὠφελεῖ ἡ παιδεία; Εἰς
 τὰ νὰ δοξάζωνται καὶ νὰ προσκυνῶνται ὡς Μανδάρηνοι, ὡς Βραχυμᾶνες,
 ὡς μονόφθαλμοι μεταξὺ τυφλῶν, οἱ Διδάσκαλοι καὶ Γραμματεῖς.

(α) Ἡ θρασύτης αὕτη μόνη συγχωρεῖ τὴν ἐξῆς σημείωσιν, ἥτις
 περὶ παντὸς ἄλλου ἤθελε δικαίως κριθῆ σχολαστικὴ. Ἐπειδὴ περὶ
 τῶν ἀσυγκρίτως σοφωτέρων του δὲν εἰσέτασε νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ «Κόρ-
 χορος ἐν λαχάνοις» ἐπειδὴ τοὺς κατηγορεῖ ῥητῶς, ὡς ἀγνοοῦντας
 τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ παλαιὰν καὶ νέαν, δίκαιον καὶ συγχώ-
 ρημένον εἶναι νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης, πῶσον ἐπρόκοψεν ὁ Κοδρικᾶς
 καὶ εἰς τὰς δύο. Γράφει λοιπὸν τὰς ἐξῆς λέξεις οὕτως· Ἀοιδήμος, Δη-
 μογέρται, Κυλιώμενοι, Ἐφελκῆσουν, Ἐτομολογία, Εὐφρονῶν, Ἀπο-
 σβύσουν, Ἀπογονία, Ἀθηναῖ (εἰς αἰτιατ. πτ.), Κοδρικᾶ (εἰς αἰτιατ. πτ.),
 Ζώυλος (ὁ κατήγορος τοῦ Ὀμήρου Ζωῖλος), Ἐθημα, Ἐναμβρόνομας,
 Ἐκφρατόμενος (ἀντὶ τοῦ Ἐκφραζόμενος), Ἐπεξηρηγασμένος, Ἐπιλε-

Εἰς τὴν 2 καὶ 3 σελίδα τῆς πρὸς τοὺς οἰκείους ἐπιστολῆς προ-
 θυμείται νὰ δεῖξῃ, ὅτι αὐτὸς ἔγραψε πρὸς τοὺς Ἐκδότας τοῦ Λ.
 Ε. μὲ ἄκραν σεμνότητα, κατὰ τὸν ἀπαράβατον νόμον τῆς
 ἠθικῆς εὐταξίας, εὐλαβοῦμενος τὸν ἑαυτὸν του, καὶ σεβόμε-
 νος τοὺς ὁμογενεῖς ἀκροατὰς του (α). αὐτοὶ δὲ ὑβρίζουν

κτικοὶ (οἱ Ἐκλεκτικοὶ φιλόσοφοι), Ἐπλούτηνεν (μεταβατ.), Ἐσυνήθισεν,
 Ἰδιοτισμοὶ, Εὐγένειος, (ὄνομ. κύρ., Εὐτυχησμένον, Πειθανώτερον,
 Συκοφαντεία, Δημοκρατεία, Σεσηπωμένα, Σκώλικες. Εἰς τὴν ὁποίαν
 ἐξέδωκε φιλολογικὴν εἴδησιν, κατηγορεῖ τοὺς σπουδαστὰς τῆς Πίσης,
 ὡς μὴ ἱκανοὺς νὰ διακρίνωσι τὴν δύναμιν τῶν λέξεων, ἐνῶ αὐτὸς
 ὀνομάζει τὴν ὑβριστικωτάτην δευτέραν κατὰ τῶν Ἐρμογράφων διατρι-
 βὴν, Φιλολογικὸν παίγνιον! τὴν ψευδεπιγραφὴν, ἢ ψευδωνυμίαν, Προ-
 σωποποιίαν! Περὶ δὲ μακαρονισμοῦ τί νὰ συλλογισθῇ καὶ τί νὰ εἴπη
 τις; Κατὰ τὸ 1848 ἔτος, ὀνομάζει ΜΙΚΚΙΣΤΟΝ τὸ μικρότατον· διότι
 πρὸ εἰκοσιῶν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδων εἶπέ τις ἐπὶ σκηνῆς περὶ ἐξω-
 λεστάτου τινὸς συκοφάντου (λαλῶν κατὰ τῶν Βοιωτῶν τὴν διάλεκτον).

ΜΙΚΚΟΣ γὰ μᾶκος οὗτος, ἀλλ' ἅπαν κακόν·

ἤγουν, Μικρὸς τὸ σῶμα ὁ κατάρατος, ἀλλ' εἶναι ὅλως κακία. Τίς
 ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς γνωρίζει τὴν λέξιν (λέξιν ἴσως τῆς Συκυθίας ἢ τῆς
 Ἀφρικῆς) Μικρότατον! τὸ δὲ Μικκιστον εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους, ἀρ-
 χομένους ἀπὸ τοῦ Κοδρικᾶ, καὶ τελευτῶντας εἰς τοὺς σημερινούς προ-
 βατοβοσκούς τῆς Βοιωτίας. Μὲ τιαύτην ὀρθογραφίαν, γινώσκιν τῆς δυ-
 νάμεως καὶ χρήσεως τῶν λέξεων, ὀνομάζει θρασέως ἀνδράποδα γαυ-
 ριάντα (ἀντὶ τοῦ γαυριῶντα) τοὺς διδάσκοντας αὐτὸν τὴν ὀρθοπέειαν.
 Εἶναι καὶ τοῦτο σημειώσεως ἄξιον, πόσον εὐτυχεῖ εἰς τὴν προσάρμο-
 σιν τῶν ποιητικῶν ῥήσεων. Ἀφοῦ ἐκφράση (ἢ, ὡς ἀγαπᾶ νὰ λέγη,
 ἐκφράξη) εὐτελῶς εὐτελεῖ πολλὰ καὶ χαμερπῆ νοήματα, ἀναπηδᾷ ἀπροσ-
 δοκῆτως εἰς τὸ τραγικὸν ὕψος, καὶ φωνάζει μὲ παιγνιώδη ἀγανάκτησιν
 τὸ «Ζεὺς γὰρ, κακὸν μὲν Τρωσὶ κ.τ.λ.» «Ὅταν πάλιν θελήσῃ νὰ μᾶς
 διδάξῃ ὅτι οἱ τῆς ΠΙΣΑΣ σπουδασταὶ πρὸς ΧΑΡΙΝ τῶν Ἐρμογράφων
 ἔγραψαν τὴν ἀπολογίαν, φέροι μάρτυρα τὸν Πίνδαρον «Εἶτι τοὶ ΠΙΣΑΣ
 τε ΧΑΡΙΣ κ. τ. λ.» καὶ προσφυσέτατα! ἐπειδὴ αἱ δύο λέξεις τῆς φρά-
 σεως του εὐρέθησαν κατὰ τύχην καὶ εἰς τὸν Πίνδαρον.

(α) Αὐτὸς περιέρχεται καὶ ἀναγινώσκει τὴν ἐπιστολήν του εἰς τοὺς

τοὺς σπουδαίους ὡς ἀθετοῦντας τὴν αἴρεσίν των καὶ γίνονται δημόσιοι ὑβρισταί. Ταῦτα λέγων ὁ σεμνότατος οὗτος πολίτης, δὲν ἐσυλλογίσθη ὅτι ἢ πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολή του εἶναι τυπωμένη, καὶ ἀκολούθως ἤμπορεῖ καθεὶς νὰ τὴν παραβάλλῃ μὲ ὅσα τώρα κομπάζει περὶ τῆς σεμνοπρεπείας του; ἢ μεταχειρίζεται τὰς λέξεις Σεμνότητα, Νόμον, Ἠθικὴν εὐταξίαν, ὡς ἐμεταχειρίσθη καὶ ὄχι ὀλίγας ἄλλας, μὲ παντελῆ τῆς δυνάμεως αὐτῶν καὶ τῆς σημασίας ἄγνοια;

Οἱ ἐκδόται τοῦ Α. Ε. τιμῶντες τὸν ἐπροσχάλεσαν εἰς ἔρανον τῆς ἐφημερίδος των. Ἡ ἀπόκρισις του, ἂν δὲν εἶχε καιρὸν ἢ θέλησιν νὰ συνεισφέρῃ, ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἀρνησιν τοῦ ζητουμένου· ἢ, ἂν ἐνωχλείτο ἀπὸ κνησμόν νὰ συμβουλευθῇ τοὺς μὴ χρεῖαν ἔχοντας τῆς συμβουλῆς του, νὰ τοὺς συμβουλευθῇ καὶ τίποτε ὠφέλιμον εἰς τὴν διάταξιν καὶ διάδοσιν τῆς ἐφημερίδος, καὶ ὄχι νὰ τοὺς διδάξῃ εἰς ποῖον ὕψος ἔπρεπε νὰ τὴν γράψωσιν. Ἡ περὶ τοῦ ὕψους διδαχὴ εἶναι τόσον πλέον ἄτοπος, ὅσον ὅ,τι γράφουν ἴδιον οἱ Ἐκδόται εἰς τὸν Α. Ε. εἶναι πολλὰ μικρὸν μέρος, παραβαλλόμενον πρὸς τὰ πεμπόμενα πανταχόθεν ἀπὸ διαφόρων πόλεων σπουδαίους. Τοὺς τοσοῦτους καὶ τοιοῦτους νὰ διδάξῃ ὁ Κοδρικᾶς πῶς ἔπρεπε νὰ γράψωσιν, ἦτον καὶ καθ' αὐτὸ θρασύ· τὸ ἔκαμεν ἔμως θρασύτερον, στολιζῶν αὐτὸ μὲ τὰς ὕβρεις. Καὶ ὑπομονὴ ἂν ἠσύχαζε καὶ ἕως αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸς ἠθέλησε ν' ἀναβῇ εἰς βαθμὸν ἐνώτερον θρασύτητος τώρα, συκοφαντῶν τοὺς ὑβριζομένους· ὅσας ὕβρεις ἔγραψε κατ' αὐτῶν πρῶτος, καὶ πρῶτιστος αὐτὸς, τὰς προσκολλᾷ εἰς τοὺς ἀθώους, ὀνομάζων αὐτοὺς, χωρὶς ἐντροπὴν, ὑβριστάς. Ἐπαληθεῖας ἀπορῶ τί νὰ συλλογισθῶ περὶ τούτου. Ἐπαραφρόνησε παντάπασι ὁ Κοδρικᾶς, ἢ ἠθέλησε νὰ μᾶς παραστήσῃ εἰς τὸ ἴδιόν του πρόσωπον τὴν εἰκόνα τῶν παλαιῶν τῆς Ἀττικῆς συκοφαντῶν, μιμούμενος ἐκεῖνων τὸ θρασύτατον. Ἀττικὸν βλέμμα ὁμαγενεῖς; ἢ οἱ λαμβάνοντες τὴν ἀναγινώσκουσι μεγαλοφώνως, καὶ γίνονται ἐν ταύτῳ ἀναγινῶσται καὶ ἀκροαταί, διὰ διπλῆς ἡδονῆς ἀπόλαυσις;

ὡς τὸ ὀνόμαζαν τότε οἱ βαρηνένοι ἀπὸ τὰς συκοφαντίας των τί-
μοιο ἄνδρες; Οἱ Ἀττικοὶ συκοφάνται ὑβρίζοντες, ἐφώναζαν μὲ
ἀγανάκτησιν ὡς ὑβριζόμενοι ἀπ' ἄλλους· ἀδικοῦντες ἔσχιζαν τὰ
φορέματά των, ὡς ἀδικούμενοι·

Νῦν μὲν γ' ἰδεῖν εἰ πρῶτον ἐξαρνητικὸς;

Κάντιλογικός· καὶ τοῦτο τοῦπιχώριον

Ἀτεχνῶς ἐπανθεῖ, τὸ ΤΙ ΔΕΓΕΙΣ ΣΥ; καὶ δοκεῖν

Ἀδικοῦντ' ἀδικεῖσθαι, καὶ κακουργοῦντ' οἷδ' ὅτι·

Ἐπὶ τοῦ προσώπου τ' ἐστὶν ΑΤΤΙΚΟΝ ΒΑΕΠΟΣ. (α).

Ἡ θρασύτης των εἶχε φθάσει εἰς τόσον, ὥστε πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς,
ἐὰν διὰ τὰς πολλὰς των κακουργίας ἐπιπταν τέλος πάντων εἰς τὰς
χεῖρας τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἐκολάζοντο ἀπὸ τοὺς νόμους, ἔμεναν
ὁμως καὶ ἐπεριέρχοντο τὴν πόλιν, ὡς ἩΡΩΕΣ, χωρὶς νὰ ἐντρέ-
πωνται τοὺς ἀπαντῶντας, καθὼς ἀστείως λέγει ὁ αὐτόπτης καὶ
αὐτήκοος τῆς τότε καταστάσεως Πλάτων (β).

Ἐως τῆς θρασύτητος τούτων ἔφθασε τοῦ Κοδρικᾶ ἡ θρασύτης;
Ἐπειδὴ εἰς τὸ ἐπωνύμιόν του (ἐπωνύμιον σπάνιον καὶ ἀκολούθως
ἱκανὸν νὰ τὴν φανερώσῃ μοναδικόν) προσθέτει γράφων Γαλλιστί
καὶ δεῦτερον ἐπωνύμιον τὸ ΑΘΗΝΑΙΟΣ, φανερόν ὅτι χαιρεῖ καὶ
καυχᾶται εἰς τὴν δόξαν τῶν προγόνων του. Ἐχρεώσται λοιπὸν,
ἀνχλογιζόμενος τὰς αἰτίας τῆς τόσης δόξης, νὰ μιμῆται τὴν ΑΤ-
ΤΙΚΗΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΝ τοῦ Ἀριστείδου, τὴν ΑΤΤΙΚΗΝ ΦΙΛΑΝ-
ΘΡΩΠΙΑΝ τοῦ Σωκράτους, τὴν ΑΤΤΙΚΗΝ ΚΑΛΟΚΑΓΑΘΙΑΝ
τοῦ Φωκίωνος, καὶ ἄλλας ἄλλων πολλῶν καὶ ἀειμνήστων ἀνδρῶν
ἀττικῆς ἀρετᾶς, οἱ ὅποιοι, ἀντὶ νὰ σφετερισθῶσι μονοπωλικῶς
τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος, ἐθυσίαζαν καὶ τὰ πάθη καὶ αὐτῆν

(α) Ἀριστοφάν. Νεφέλ. 1175.

(β) « Οὐπω εἶδες ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ, ἀνθρώπων καταψηφισθέντων
» θανάτου ἢ φυγῆς, οὐδὲν ἤττον αὐτῶν μενόντων τε καὶ ἀναστρεφομέ-
» νων ἐν μέσῳ, καὶ ὡς οὔτε φρονιζόντος, οὔτε ὀρῶντος οὐδενός, περι-
» νοσθεὶ ὁ καταψηφισθεὶς, ὡσπερ ἩΡΩΕ; » Πλάτων Πολιτ. ἡ, σελ. 558.

των τὴν ζῶν, διὰ τὴν εὐδαιμονίην ἢ πατρίδος, καὶ ὄχι τῶν θρασυτάτων συκοφαντῶν τὸ ΑΤΤΙΚΟΝ ΒΑΕΠΟΣ.

Καὶ ὁμῶς ἀγανακτεῖ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ συκοφάντου. Εἰς τὴν 8 σελίδα γράφει κωμικώτατα, « Τὸν συκοφάντου ὡς συκοφάντην, ΚΑΙ ΤΟΙ Ἀθηναῖον ὄντα. » Τοῦτο μεταφραζόμενον, ἢ παραφραζόμενον εἰς ὅλας τῆς Οἰκουμένης τὰς γλώσσας, ἄλλο δὲν σημαίνει, ἄλλο τὴν σημασίαν δὲν εἶναι δυνατόν, πλὴν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι σιμὰ τῶν πολλῶν ἄλλων ἀρετῶν, αἱ ὅποια τοὺς ἐδύξασαν, ἀπεστρέφοντο ἐξαιρέτως καὶ τὴν συκοφαντίαν. Καὶ ἂν ἦτον ἀληθὲς τὸ σημαίνόμενον, πάλιν δὲν εἶχε δίκαιον ὁ Κοδρικῆς τὴν μεταχειρισθῆ εἰς δικαιολογίαν του· διότι, ὄχι ἀπαξ ποτὲ, ἀλλὰ πολλάκις πατέρες χρηστοὶ ἐγέννησαν υἱοὺς ἐξώλεστάτους, καὶ προγόνων ἐνδόξων ἀπόγονοι κατήντησαν εἰς ἐσχάτην ἀδόξiam. Ἀφίνω τὴν ὅλην ἱστορίαν, παλαιὰν καὶ νέαν, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἡμέτερον παράδειγμα. Πρὸ τῆς παρουσίας εὐτυχιστάτης ἐποχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα τὴν κοινὴν μας δυστυχίαν καὶ προθυμούμεθα τὴν θεραπεύσωμεν, ἐὰν ἀγανακτούσαμεν ὅτι τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη μᾶς ὠνόμαζαν βαρβάρους, Καίτοι Ἕλληνας ὄντας, τὰ φωτισμένα ἔθνη ἤθελαν ἀποκριθῆ εἰς τὴν πτωχαλαζονικὴν ἀγανάκτησίν μας τὸ

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

Ἀλλὰ τοῦ Κοδρικῆ ἡ ἀγανάκτησις γίνεται ἀσυγκρίτως γελοιοτέρα, ἂν ἀληθῶς πιστεῖται ὅτι σημαίνει ἡ φράσις του. Ἐξεναντίας καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ ὄνομα τῆς ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΑΣ ἐβλάστησεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἂν πρέπη τὴν πιστεύσωμεν πλέον τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, παρὰ τὸν ἄπειρον αὐτῆς Κοδρικῆν. Γέμουσι αἱ κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους, καὶ αἱ δημηγορίαι τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων, ἀπὸ συκοφαντῶν στηλιτεύσεις. Οἱ συκοφάνται, οἱ προδοταὶ καὶ οἱ σοφισταὶ ἤκμασαν σχεδὸν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, καὶ ὅλοι ἐν ταύτῃ διεστρέψαν τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους τόσον, ὥστε τὴν μὴ διακρίνη πλέον τὸ δίκαιον ἀπὸ τὸ ἀδίκον, ἀλλὰ τὴν προτιμᾷ καθεὶς τὸ ἴδιον ἀπὸ

τὸ κοινῶς εἰς ὅλην τὴν πατρίδα συμφέρον, ἑωυτοῦ ἐπρόδοσαν τὴν
 πατρίδα εἰς τοὺς Μακεδόνας, διὰ τὰ τὴν παραδώσωσιν ἔπειτα οἱ
 Μακεδόνας εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ οὗτοι τελευταῖον εἰς τοὺς
 Τὸ κακὸν ἐβλάστησεν, ὡς εἶπα, εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ μετεφυτεύ-
 θη καὶ διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τόσον γαληροῦτερα, ὅσον ὅλη
 σχεδὸν ἡ Ἑλλάς ἐφιλοτιμεῖτο νὰ μιμῆται τὰς ὀνομασθείσας ΕΛ-
 ΛΑΔΟΣ ΕΛΛΑΔΑ Ἀθήνας. Διὰ ταύτην αὐτῶν τὴν αὐξησιν ἀγανα-
 κτῶν ὁ Δημοσθένης (α), ἐφώναζε, « Παρὰ γὰρ τοῖς Ἕλλησιν, οὐ
 » τισὶν, ἀλλὰ πᾶσιν ὁμοίως, φορὰν προδοτῶν καὶ δωροδόκων, καὶ
 » Θεοῖς ἐχθρῶν ἀνθρώπων συνέβη γενέσθαι, καὶ τοσαύτην, ὅσην οὐ-
 » δεῖς πῶ πρότερον μέμνηται γεγονυῖαν » ὡς καὶ νὰ ἔλεγε φορὰν
 ζῆλαριων, τὰ ὅποια ἔπνιγαν τὸν σῖτον. Ἄν ἐφιλοσόφει τις, τὸν
 ἔλεγαν ἄθρον, καθὼς ὀνομάζουσι καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ Ταρτοῦφοι
 τοῖς φιλοσόφους: ἂν ἐπρονόει τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος του, τὸν
 διέβαλλαν ὡς ζητούντα νὰ ἀναστατώσῃ τὴν πατρίδα: ἂν ἦτο
 πλούσιος, ὡς μελετῶντα νὰ τὴν τυραννήσῃ. Ὁ Σωκράτης ἐθυσιάσθη
 ἀπὸ συκοφάντας, ὁ Ἀναξαγόρας ἀρχήτρετα, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ
 ὁ Θεόφραστος μετέπειτα, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθωσι τὴν τύχην τοῦ
 Σωκράτους: ὁ Δημοσθένης ἐξωρίσθη ἀπὸ συκοφάντας: ὁ Φωκίων
 ἐθανατώθη ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς. Τοὺς καλοὺς νὰ προστατεύωσι τὴν
 πόλιν πολίτας ἠνάγκαζαν νὰ ἀπέχωσιν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῶν
 κοινῶν (β): τοὺς πλουσίους ἐσυκοφάντων, διὰ νὰ τοὺς ζημιώσωσι

(α) Περὶ Στεφάν. σελ. 245.

(β) Διὰ τοιαύτην αἰτίαν δὲν ἠθέλησεν ὁ Πλάτων νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ
 πολιτικά, ὡς αὐτὸς τὸ ἐξομολογεῖται, ὀρηθῶν τὴν κατάστασιν τῆς πα-
 τρίδος του. « Σκοποῦντι δὴ μοι ταῦτά τε καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς
 » πράττοντας τὰ πολιτικά, καὶ τοὺς νόμους γε καὶ ἔθθ, ὅσοι μᾶλλον
 » διεσκόπουν, ἡλικίας τε εἰς τὸ πρόσθε προὔδαινον, τοσοῦτω χαλεπώ-
 » τερον ἐραίνετο ὀρθῶς εἶναι μοι τὰ πολιτικά διακείν. Οὔτε γὰρ ἀνευ
 » φίλων ἀνδρῶν καὶ ἐταίρων πιστῶν οἶόν τ' εἶναι πράττειν, οὐδ' οὐθ'
 » ὑπάρχοντας ἦν εὐρεῖν εὐπετές (οὐ γὰρ ἔτι ἐν τοῖς τῶν πατέρων
 » ἦθεσι καὶ ἐπιτηδεύμασιν ἡ πόλις ἡμῶν διωκεῖτο), κανοὺς τε ἄλλους

μὲ χρήματα, εἰς ὠφέλειαν τοῦ φθειρομένου ἀπ' αὐτοὺς δῆμον, ἢ τοὺς ἐφοβέριζαν κατ' ἰδίαν διὰ τὰ κερδαίνωσιν αὐτοί. Διὰ τὰ μὴ βλαφθῆ τις ἀπὸ τοὺς λυσσασμένους τούτους λύκους ἔπρεπε νὰ ἔχη προστατὴν μισθωτὸν ῥήτορα (α), ἀπαρραλλάκτως καθὼς εἰς τὰς σημερινὰς Ἀσιανὰς δεσποτείας τρόπον ἄλλον νὰ φυλαχθῆ τὰς ἀδι-

» ἀδύνατον ἦν κτᾶσθαι μετὰ τινος βρασιώνης, τὰ τε τῶν νόμων γράμ-
 » ματα διεφθείρετο, καὶ ἐπεδίδου θαυμαστὸν ὅσον ὥστε με, τὸ πρῶ-
 » τον πολλῆς μεστὸν ὄντα ὀριμῆς ἐπὶ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ, βλάπτοντα
 » εἰς ταῦτα, καὶ φερόμενα ὀρώντα πάντη πάντως, τελευτώντα Ἰγγιαν
 » καὶ τοῦ μὲν σκοπεῖν μὴ ἀποστῆναι, μήποτε ἂν ἄμεινον γίγνοιτο περὶ
 » τε αὐτὰ ταῦτα, καὶ δὴ καὶ περὶ τὴν πᾶσαν πολιτείαν τοῦ δὲ πρᾶ-
 » τειν αὐ περιμένειν αἰεὶ καιροῦς· τελευτώντα δὲ νοῆσαι περὶ πασῶν
 » τῶν νῦν πόλεων, ὅτι κακῶς ζύμπασαι πολιτεύονται. Τὰ γὰρ τῶν
 » νόμων αὐταῖς σχεδὸν ἀνιάτως ἔχοντα ἐστίν, ἀνευ παρασκευῆς θαυ-
 » μαστῆς τινος μετὰ τύχης. Λέγειν τε ἠναγκάσθη, ἐπαινεῖν τὴν ὀρθὴν
 » φιλοσοφίαν, ὡς ἐκ ταύτης ἐστὶ τάτε πολιτικὰ δίκαια καὶ τὰ τῶν ἰδιω-
 » τῶν πάντα κατείδειν. Κακῶν οὖν οὐ λήξειν τὰ ἀνθρώπινα γένη, πρὶν
 » ἂν ἢ τὸ τῶν φιλοσοφούντων ὀρθῶς γε καὶ ἀληθῶς γένος εἰς ἀρχὰς
 » ἔλθῃ τὰς πολιτικάς, ἢ τὸ τῶν δυναστευόντων ἐν ταῖς πόλεσιν ἔκ τι-
 » νος μόρας θείας ὄντως φιλοσοφήσῃ. » Πλάτων, Ἐπιστολ. ζ', σελ. 325.

(α) Παραπονεῖται ὁ Κρίτων πρὸς τὸν Σωκράτην, ὅτι οἱ συκοφάνται τὸν ἐνωχλοῦσαν, ζητοῦντες νὰ τὸν ἀνοίξωσι κρίσεις, ὅχι διότι ἠδικήθησαν τίποτε ἀπ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐλπίζοντες ὅτι προτιμότερον τοὺς ἤθελε φράξει τὰ στόματα μὲ ἀργύριον, παρὰ νὰ ἐμβῆ εἰς κρισολογήματα. « Χαλεπὸν ὁ βίος Ἀθήνησι... Νῦν γὰρ ἐμέ τινες εἰς δίκας ἄγουσιν, » οὐχ ὅτι ἀδικοῦνται ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅτι νομίζουσιν ἥδιον ἂν με ἀργύ-
 » ριον τελέσαι, ἢ πράγματα ἔχειν. » Καὶ ὁ Σωκράτης τὸν συμβουλεύει νὰ τρέφῃ κἀνένα πτωχὸν ῥήτορα, ὡς σκύλον, διὰ τὰ τὸν φυλάττῃ ἀπὸ τοὺς λύκους. « Εἰπέ μοι, ὦ Κρίτων, κύνας δὲ τρέφεις, ἵνα σοι τοὺς λύ-
 » κους ἀπὸ τῶν προβάτων ἀπερύκωσι;... Οὐκ ἂν οὖν θρέψαις καὶ
 » ἄνδρα, ὅς τις ἐθέλοι τε καὶ δύναιτο σοῦ ἀπερύκειν τοὺς ἐπιχειροῦν-
 » τας ἀδικεῖν σε; » Καὶ τέλος εὔρηκε τὸν Ἀριστόδημον, ῥήτορα πτω-
 » χὸν, ἀλλ' ὅμως τίμον, καὶ τὸν ἐσύστησεν εἰς τὸν Κρίτωνα. Ἰδ. Ξε-
 νοφ. Ἀπομνημ. β', 9.

κίας δὲν εὐρίσκει ὁ πολίτης παρὰ τὴν προστασίαν κἀνενὸς δυνατοῦ πολίτου, ἢ καὶ κἀνενὸς δυνατωτέρου τῶν συκοφαντῶν του συκοφάντου. Τί τὰ πολλὰ; Ἡ πόλις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν Μουσῶν μετεμορφώθη εἰς Ἐρινύων κατοικίαν, εἰς ἀληθινὸν σπήλαιον ληστῶν, ἐπειδὴ, κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ αὐτῶν τῶν συκοφαντῶν, δὲν ἦτο πόλις, ὅπου εἶδνατο νὰ κακοποιήσῃ εἰς τὸν ἄλλον εὐκολώτερον, ὡς ἦσαν αἱ Ἀθηναί (α). Ὅλοι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις ἐβασανίζοντο ἀπὸ συκοφάντας· ἀλλ' αἱ Ἀθηναί ἐνομίζοντο Μητρόπολις, καθὼς εἰς τὰ λοιπὰ, οὕτω καὶ εἰς τὴν συκοφαντίαν. Ἰδοῦ πῶς ὀνομάζει ὁ Ἄριστοφάνης τοὺς ἐξωλεστάτους τούτους ἀνθρωπίσκους·

— Ἀνδράρια μοθηρὰ, παρακεκομμένα,

Ἄτιμα, καὶ παράσημα, καὶ παράξενα,

Ἐσυκοφάνται Μεγαρέων τὰ χλανίσκια.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ μικρὰ ΚΛ' ΠΙΧΩΡΙΑ (β).

Καὶ εἰς τὸν τελευταῖον στίχον οἱ ἐξηγηταὶ λέγουν, » Ἴδιον γὰρ Ἀθηναίων τὸ συκοφαντεῖν (γ). »

Καὶ δὲν ἦσαν μόνοι οἱ ῥήτορες, ἢ οἱ ἀσχολούμενοι εἰς τὰ πολιτικά, σπουδασταὶ τῆς τιμίας ταύτης τέχνης· τὸ κακὸν διεδόθη καὶ εἰς αὐτοὺς τῆς ἐσχάτης τάξεως τοὺς πολίτας, κ' ἔγεινε πόρος βίου καὶ ἀληθινὸν ἐπάγγελμα Ἑγγλωτογαστῶρων, ὡς ἀστειώτατα τοὺς ὀνομάζει ὁ αὐτὸς κωμικός, ἦγουν ἀνθρώπων ζώντων ἀπὸ τὴν μιανὴν αὐτῶν γλῶσσαν·

(α) Αὐτὸς ὁ κατάρατος Ἄνυτος, συνομιλῶν μὲ τὸν Σωκράτην, πρὶν ἀκόμη τὸν διαβάλλῃ, τὸν συμβουλεύει νὰ λαλῇ μὲ προσοχὴν πλειοτέραν διὰ νὰ μὴ πάθῃ τι κακὸν εἰς πόλιν, ὅπου καθεὶς εὐκολώτατα εἶδνατο νὰ τὸν κακοποιήσῃ. « ὦ Σώκρατες, ῥαδίως μοι δοκεῖς κακῶς λέγειν ἀνθρώπους. Ἐγὼ μὲν οὖν ἂν σοι συμβουλεύσαιμι, εἰ ἐθέλεις ἔμοι πέθεσθαι, εὐλαβεῖσθαι· ὡς ἴσας μὲν καὶ ἐν ἄλλῃ πόλει· ῥαδίον (γρ. ῥαόν) ἔστι κακῶς ποιεῖν ἀνθρώπους, ἢ εὖ, ἐν τῇδε δὲ καὶ πάνυ. Οὐ· μαὶ δέ σε καὶ αὐτὸν εἶδέναι. » Πλάτων, Μεν. σελ. 94.

(β) Ἄριστοφ. Ἀχαρν. 517 — 519 καὶ 123.

(γ) Σουῖδ. λέξ. Συκοφαντεῖν.

— — πανούργων ἐγ-
 γλωπτογαστῶρων γένος,
 οἱ θερίζουσίν τε καὶ σπιέ-
 ρουσι, καὶ τρυγῶσι ταῖς γλώτ-
 ταισι, συκάζουσίν τε (α).

Κατ' αὐτὸν, καὶ αὐτοὶ τῶν φαγησερῶν οἱ πωληταὶ ἐφοβέριζαν
 τοὺς ἀγοραστάς, μεταχειριζόμενοι τὴν συκοφαντίαν ὡς μέσον εὐκο-
 λωτέρας πωλήσεως. Ἐάν τις, παραδείγματος χάριν, ἐζήτει μεγάλα
 ὑψάρια, παραβλέπων τοὺς πωλοῦντας τὰ μικρά, τὸν ὑπωπτεῦον-
 το ὡς πλούσιον, καὶ ἀκολούθως ἐπιτήδειον νὰ συκοφαντηθῇ πιθα-
 νῶς, ὡς ἐπιθυμητὴς τυραννίας.

"Ἦν μὲν ὠνήται τις ὄρφῶς, μεμβράδας δὲ μὴ θέλη,

Εὐθέως εἶρηχ' ὁ πωλῶν πλησίον τὰς μεμβράδας·

Οὗτος ὄψωνεῖν ἔοικ' ἄνθρωπος ἐπὶ τυραννίδι κ.τ.λ. (β)

"Ἄλλοτε πάλιν ὁ ἀστεϊότατος οὗτος κωμικὸς παραστένει εἰς τὴν
 σκηνὴν συκοφάντην συμβουλευόμενον ἀπὸ χρηστὸν ἄλλον πολίτην
 νὰ ἀπέχη ἀπὸ τοιοῦτον ἀτιμον καὶ ἄνομον ἔργον· ὁ συκοφάντης
 ἀποκρίνεται, ὡς ἥρωας·

— — Τὸ γένος οὐ κατασχυνῶ·

Παππῶς ὁ βλος συκοφαντεῖν ἐστὶ μοι (γ).

Καὶ ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὰς κωμικὰς ὑπερβολὰς, μένουσι πολλὰ μαρ-
 τυρούμενα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, ἱκανὰ νὰ δείξωσιν, ὅτι τῆς συκοφαν-
 τίας τὸ φαρμάκιον ἦτο καὶ πλείοτερον καὶ πικρότερον εἰς τὰς Ἀθη-
 νας, καὶ ἀπέκτησε τόσῃ φήμην, ὅσην εἶχε καὶ τὸ ἐπιχώριον Ἰμμήτ-
 τειον μέλι. Τὸ « Συκοφάντου δῆγμα » (δ) ἐλέγετο κοινῶς ὡς πα-
 ροιμία.

Πρὸς τί ἡ τόση περὶ τούτου μακρολογία; νὰ δείξω, ὅτι τὸ,
 Συκοφαντοῦν τὸν Κοδρικᾶν ὡς συκοφάντην, καίτοι Ἀθη-

(α) Ὅρν. 1695 — 1699. (β) Σφρη. 493.

(γ) Ὅρν. 1451. (δ) Πλούτ. 885.

ναῖον δριτα, εἶναι τόσον γελοῖον, ὅσον καὶ ἂν, ἀπολογούμενος περὶ κλοπῆς (ἐὰν κατὰ δυστυχίαν ἦτο κλέπτῃς), ἔλεγε, α Μὲ συκοφαντοῦν ὡς κλέπτῃν καίτοι καταγόμενον ἀπὸ κλέπτας, υ

Ἐὰν ὁμως (ἐνδεχόμενον καὶ τοῦτο) ἐνόμισε τὸ Καίτοι ἰσοδύναμον μὲ τὸ Διότι, ἢ φράσις του ἔχει τι λογικώτερον, καὶ ἡ ἀλογία μένει εἰς τοὺς ὀνομάζοντας αὐτὸν συκοφάντην· ἐπεὶ δὲ εἶναι ἀληθῶς ἀλογον, ἢ μᾶλλον Συκοφάντου δῆγμα, νὰ τὸν εἶπη τις συκοφάντην, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐγεννήθη Ἀθηναῖος. Ἀλλὰ πάλιν ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς δικαιολογίας ρίπτει κατακέφαλα τὸν Κοδρικᾶν εἰς ἄλλο ἐγκλημα, ἐλαφρότερον μὲν, ἀλλ' ὁμως ἐγκλημα ἀμαθίας, διότι δὲν αἰσθάνεται τὴν γνησίαν σημασίαν τοῦ Καίτοι, καθὼς οὐδὲ πολλῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν λέξεων, μὲ τὰς ὁποίας παραγεμίζει καὶ μακαρονίζει τὸ ὕφος του. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους τῶν σημερινῶν μας γυμνασίων κάνεις βέβαια δὲν ἀγνοεῖ τὴν δύναμιν τοῦ Καίτοι· ἂν οἱ διδάξαντες τὸν Κοδρικᾶν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὸν ἐδίδαξαν κακὰ, ἐχρεωστοῦσεν αὐτὸς μετέπειτα δι' ἰδίας του μελέτης νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν πλάνην, ἢ καὶ νὰ δέχεται εὐχαρίστως τοὺς ζητοῦντας νὰ τὸν ἐλευθερώσωσιν ἀπ' αὐτήν.

Αὐτὸς ὁμως ἐξεναντίας, ἂν τὸν διδάξῃ τις τί καλὸν, ἂν ζητήσῃ νὰ τοῦ φωτίσῃ τὰς αἰσθήσεις διὰ νὰ βλέπῃ τὰ προφανῆ του γλωσσικὰ σφάλματα, ὑβρίζει θρασύτατα τοὺς διδάσκοντας, ὡς νὰ ἤθελαν νὰ τὸν τυφλώσωσιν. Ὅταν ἐμάνθανε τί χρήσιμον ὁ Σόλων, χωρὶς νὰ ἐξετάξῃ παρὰ τίνος τὸ ἔμαθεν, ἔλεγε χαίρων,

Γηράσκω δ' αἶε πολλὰ διδασκόμενος.

Ὁ Κοδρικᾶς, ἐξεναντίας, λέγει περὶ τοῦ διδασκάλου του Κοκκινάκη μὲ πολὺ θράσος, α' Ἐμελλεν ἄρα τώρα τὰ γράμματα νὰ μάς ν μάθῃ καὶ ὁ Κοκκινάκης τοῦ σχολείου τὰ γράμματα! υ Καὶ διατί ὄχι; ἤθελ' εἶπεῖ καὶ ὁ Κοκκινάκης πρὸς τὸν Κοδρικᾶν μὲ θράσος· εἶσαι τάχ' ἀναμάρτητος; καὶ τίς σ' ἐχάρισε τοῦτο τῆς ἀναμαρτησίας τὸ προνόμιον; τὸ σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμαθητεύθης; ἀλλ' ἢ δὲν ἤρκεσε νὰ σὲ διδάξῃ, ἢ σὺ δὲν ἐστάθης ἀρκετὸς νὰ μά-

θης τι σημαίνουν αἱ λέξεις· τὸ γῆρας; ἀλλὰ τὸ γῆρας ὄχι μόνον εἶν' ἀδύνατον νὰ δώσῃ σοφίαν, ἐὰν ἡ προλαβοῦσα ἡλικία ἡσυχολήθῃ εἰς πράγματα ἀλλότρια τῆς σοφίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκτηθεῖσαν μαραίνει, καὶ κάμμιαν φορὰν, τὸ δυστυχεστέρον, τὴν μαραίνει, καὶ κάμνει, « δις παῖδας τοὺς γέροντας. »

Εἰς τὴν σελίδα 6 ἀναλαμβάνει πάλιν ἡ κατ' αὐτὸν σημνοπρέπεια, κατὰ δὲ τοὺς γνωρίζοντας τὴν δύναμιν τῶν λέξεων, θρασύτης συνωδευμένη μὲ πολλὴν σχολαστικὴν φυσίωσιν.

Φυσᾶ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἄλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβεῖς ἄτερ.

Ὀνομάζει τοὺς ἐναντίους τοῦ Ἀρλεκίνου, φωνάζει κατ' αὐτῶν μὲ ἀγανάκτησιν, « ὦ τῆς ἀναισχυρτίας! Τὸν ὑβρίζουν, λέγει, μὲ φουοκωμένα μάγουλα, μηδεὶς ἀντυβρίζοντος, μ' ὅλον ὅτι ἡ συνείδησίς του αὐτὸν μαρτυρεῖ καὶ πρῶτον καὶ δεῦτερον καὶ παντοτεινὸν ὑβριστήν. » Ἐπειτα, φοβούμενος μὴ δὲν τὸν νοήσωμεν, μᾶς σχολιάζει σχολαστικώτατα τὰς ἰδίας του λέξεις. Εἰς τὰ Φουοκωμένα μάγουλα ὑποβάλλει σημειώσιν ταύτην, « Καὶ γνάθους φυσᾶν. Παροιμ. Ἐλ. ἐπὶ ἀλαζόνων » σημειώσιν ἀληθινὰ πολλὰ ἀναγκαίαν! δι' ἐκείνους μάλιστα, ὅσοι φοροῦν ἀκόμη τὴν μαγουλίαν τῶν νηπίων. Εἰς τὸ Ἀντυβρίζοντος δευτέραν ἄλλην, « Ἄς σημειωθῇ καὶ τοῦτο, ὡς καὶ τὸ Ἐνκυβρόνομαι » ἥτις σμὰ τοῦ σχολαῖσμοῦ δείχνει καὶ τὸ Ἀττικὸν β.έπος. Οἱ ἐκδόται τοῦ Α. Ε. τὸν ἠλεγξαν, διότι, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος λέξιν, ἀγνωστον εἰς τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὴν παλαιὰν γλῶσσαν Γραικοῦς, ἐχρεώσται καὶ νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ἀνόθευτον, ὡς εὐρίσκεται εἰς τῶν Ἑλλήνων τὰ συγγράμματα, καὶ ὄχι νὰ τὴν κωδηλεύσῃ μὲ τὴν προσθήκην τοῦ μ. Ἄλλ' ἐσυνειθίζαν, λέγει, οἱ Ἕλληνες νὰ τὸ προσθέτουν εἰς λέξεις τινάς. Εἰς ὅσας λοιπὸν τὸ ἐσυνειθίζαν, ἐκείνας μόνας πρέπει νὰ γράφῃ μὲ τὸ μ, ὅς τις θέλῃ νὰ φυλάττῃ γλώσσης τελειωμένης καὶ μάλιστα νεκρᾶς, νόμους παγίους καὶ κανόνας, τοὺς ὁποίους οὐδ' οἱ γράψαντες αὐτὴν εἶχαν ἐξουσίαν νὰ παραβῶσιν. Ὅς τις τοὺς παραβαίνει, δείχνει τῆς

γλώσσης τὴν ἀμάθειαν· ἀλλ' ὅστις πρὸς τοὺς ἐλέγχοντας τὴν παρὰ βίβασιν ἀποκρίνεται ὑβριστικῶς, καὶ τὴν δικαιολογεῖ ἰσχυρογνώμωνως, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῇ τὸ, « Ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ οὐ ἀδίκως ἔπραξας, δις ἀδικήσεις » περὶ τούτου τί ἔχουν δίκαιον νὰ εἴπωσιν οἱ Ἐκδόται τοῦ Α. Ε.; *Τζαμπουρίζει ὁ Κοδρικᾶς*, καθὼς αὐτὸς περὶ αὐτῶν λέγει (σελ. 21); "Απαγε! τὴν κομψὴν ταύτην λέξιν πρέπει νὰ τὴν ἀφήσωσιν εἰς ἐκεῖνον, διὰ νὰ μὴ γίνωσιν ἀληθῶς ὑβρισταί. Ἄλλὰ τί; *Μεγάλην θρασύτητα ἔχει ὁ Κοδρικᾶς*. Τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε ὕβρις, οὔτε ἀντύβρισις· ἐπειδὴ αὐτὸς ῥητῶς ἀποδίδει εἰς ἑαυτὸν, ὡς μέγαν ἔπαινον, τὴν μεγάλην θρασύτητα (α). Ἐπειτα, τίνα δύναμιν ἔχει τὸ Ἄντυβρίζω νὰ δικαιολογήσῃ τὸ Ἐναμβρόνομαι (β); Θρασεῖαν ἀληθῶς γραμματικὴν ἔχει ὁ Κοδρικᾶς! καὶ ἀκόμη θρασύτερα εἶναι ἡ λογικὴ του!

Εἰς τὴν 14 σελίδα λέγει, ὅτι κατὰ τὴν πάτριον φωνὴν ἐκφραττόμενος προκρίνει τὸ Ἄντάμα ἀπὸ τὸ Ἐντάμα. Δὲν ἤξεύρω ποίας γλώσσης εἶναι παλαιᾶς ἢ νέας ἡ φωνή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκφράττεται ὁ Κοδρικᾶς· ἀγνοῶ ὁμοίως, ἂν ἐκφράττωνται καὶ ἄλλοι κατ' αὐτόν. Τοῦτο μόνον ὑποπτεύομαι ἐκ τῶν λεγομένων, ὅτι ὁ ἐνδιάθετος αὐτοῦ λόγος ἐφράχθη κ' ἐστουπίωθη τόσον ἰσχυρὰ, ὥστ' οὐδ' αὐτὸς ἐδυνήθη νὰ τὸν ἐκφράξῃ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν προφορικὸν Ἑλληνικώτερα. Καὶ ὅμως ὁ τόσον βαρβαροφράστως ἐκφραζόμενος θρασύνεται πάλιν, μὲ στόμα ἀληθῶς ἄφρακτον, πρὸς τοὺς ἐναντίους του, ὡς μηδὲ μικρὰν εἴδησιν ἔχοντας τῆς καθ' ἡμᾶς κοινῆς διαλέκτου, καὶ μετ' ὀλίγα (σελ. 15) ὡς μὴ ἔχοντας μηδ' ὀλίγην οὐδ' αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς.

(α) Ἰδ. κατωτέρ. σελ. 22.

(β) Τὸ ἐναμβρόνομαι εἶναι τῆς παλαιᾶς γλώσσης· ὅταν τις τὸ μεταχειρίζεται εἰς τὴν νέαν, κάμνει τὸν λεγόμενον μακαρονισμόν· ὅταν τὸ γράφῃ καὶ μὲ προσθήκην τοῦ μ, κάμνει. . . ὅ,τι τὸν ἀρέσκει. Τὸ ἀντυβρίζω ἐξεναντίας εἶναι καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας· μὲ ταύτην ὅμως τὴν διαφορὰν, ὅτι εἰς ἐκείνην ἐγράφετο δασεῶς, Ἄντυβρίζω, εἰς ἡμᾶς δὲ συγχωρεῖται νὰ τὸ γράφωμεν ψιλῶς, ὡς γράφομεν, Οὐτ' ὕβρις, καὶ ὄχι Οὐθ' ὕβρις, Ἄντήλιος, καὶ ὄχι Ἄνθήλιος, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα.

Εἰς τὴν 15 σελίδα σημειώνει, ὅτι τὸ Ἐμπορῶ καὶ τὸ Ἐξείρω εὐρίσκονται εἰς τοῦ Μεῦρσιου τὸ λεξικόν, ἢ καὶ τοῦ Δουκαγγίου· διότι ἡ φράσις του ἔχει τὸσον σκότον καὶ φραγμὸν, ὥστε δὲν ἠξέυρει τις, ἂν τὰς εὗρηκε καὶ εἰς τοὺς δύο, ἢ μόνον εἰς τὸν ἕνα. Ὅπως καὶ ἂν ἦναι, οὐτ' εἰς τὸν ἕνα, οὐτ' εἰς τὸν ἄλλον ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρη αὐτὸς τὰς λέξεις οὕτω σχηματισμένας, τὰς ὁποίας κἀνεὶς ἄλλος δὲν εὗρηκεν ἀκόμη (α). Ἀπίθανα ἤθελαν φανῆ ὅσα

(α) Τοῦτο ὁμοιάζει μ' ὅ,τι ἔλεγεν ἀνωτέρω (σελ. 43.) σαφέστερα, ὅτι τὸ Ἐντάμα ἐπάρθη φτιασμένον καὶ ἔτοιμον ἀπὸ τὸ λεξικὸν τοῦ Δουκαγγίου, τὸ ὁποῖον οὐδ' αὐτὸ εὐρίσκεται εἰς τὸν Δουκάγγιον. Ἄλλο ἀπορώτερον εἰς τὴν λέξιν Ἀντάμα φέρει ὁ Δουκάγγιος παράδειγμα αὐτῆν ἐκείνην τὴν φράσιν τοῦ μύθου τοῦ Αἰσώπου, « Παρεκάλει αὐτὸν ΕΝ Τῷ ΑΜΑ κατοικῆσαι ἀμφοτέρους » μὲ τοιαύτην ἐξήγησιν, « Καὶ ἐπαρακάλει νὰ σταθῇ ΑΝΤΑΜΑ του. » Ἄρα καὶ ἄλλοι πρὸ πολλοῦ ἔκρινον ὅτι τὸ Ἐντάμα ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ Ἐν τῷ ἄμα· καὶ ὅστις τὸ ἔγραψεν Ἐντάμα πρῶτην φορὰν ἄλλο δὲν ἐκαινοτόμησε παρὰ νὰ τὸ πλησιάσῃ εἰς τοὺς γονεῖς του. Τοιαῦται καὶ ἄλλαι τινὲς ὀλίγα ἀνεπαίσθητοι καινοτομίαι, τὰς ὁποίας ὁ Κοραῆς, ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν παραγωγὴν ἢ ἔτυμολογίαν, ἐτόλμησε νὰ κάμῃ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς κραυγὰς καὶ ὕβρεις. Οἱ σχολαστικοὶ φαντάζονται ὅτι περιπαίζοντες τινὰς λέξεις, ἀναίρεσαν κατακράτος τὰ ἐπιχειρήματα, καὶ ἠμαύρωσαν ὀλότελα τὸ ὕφος του. Ἄλλὰ τὸ ὕφος καὶ τὰ νοήματα τοῦ Κοραῆ δὲν συνίστανται εἰς τὴν τροπὴν, προσθήκην ἢ ἀφαίρεσιν τινῶν γραμμάτων, καθὼς οὐδὲ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ, Ἦν δ' ἐγὼ, Ἦδ' ἦς, ἢ τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὸ, Ἔς, Ξὺν κ. τ. λ. Τὸ αὐτὸ λέγω καὶ περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἐνεργητικῶν μελλόντων μὲ τὸν ἐνεργητικὸν ἀπαρέμφατον μέλλοντα, καὶ τῶν παθητικῶν μὲ τὸν Αἰολικὸν ἀπαρέμφατον ἄριστον, καὶ περὶ ἄλλων τινῶν σχηματισμῶν. Δεχόμενος δὲ τὰς δοθείσας ἀπὸ τὸν Κοραῆν ἀληθεῖς παραγωγὰς τῶν λέξεων, ἂν καὶ δὲν τὰς γράφω κατ' αὐτὸν, δὲν κατακρίνω ὅμως οὐτ' αὐτὸν, οὔτε τοὺς ἄλλους τοὺς μεταχειριζομένους τὴν αὐτὴν γραφὴν, διότι ἔχουσι καὶ αὐτοὶ τοὺς λόγους των. Ὁ καιρὸς μόνος θέλει δείξει ποῖος ἀπὸ τοὺς διαφόρους τούτους τρόπους μέλλει νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν γλῶσσαν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ πάντῃ ἄλογον, Ἰξεύρω τοῦ Κοδρικῆ δὲν θέλει γραφθῆ ποτὲ ἀπὸ κανένα λόγιον, ὡς οὐδὲ π. χ. τὸ Ἰξάδελφος, ἂν ἤρθεκε τὸν Κοδρικῆν νὰ μεταμορφώσῃ εἰς τοῦτο καὶ τὸ Ἐξάδελφος.

γράφει ὁ Κοδρικᾶς, ἂν δὲν μᾶς ἐξηγοῦσεν αὐτὸς τὴν αἰτίαν τῆς γραφῆς καὶ τῆς γενέσεώς των.

Εἰς τὴν 17 σελίδα μᾶς λέγει καθαρά, ὅτι φωνάζει μὲ μεγάλην θρασύτητα. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης μάθη ἐκ στόματος τοῦ Κοδρικᾶ, ὅτι ἔχει τόσον μεγάλην θρασύτητα, ὥστε καὶ νὰ τὴν καυχᾶται ὡς ἀρετὴν, θέλει παύσει νὰ παραξενεύεται πλέον περὶ τῆς διαλεκτικῆς του. Τίς ἤθελε πιστεύσει, ὅτι θεωρακίζεται ὡς ΗΡΩΑΣ τὴν θρασύτητα, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ πρόγονοί μας ἐχαρακτήριζαν μάλιστα τοὺς ταραχοποιούς πολίτας; Τοιαύτην θρασύτητα ἐπιθυμοῦσε νὰ ἔχῃ ὁ Ἀλλαντοπώλης τῆς Κωμοῦδιαις·

Νῦν μοι ΘΡΑΣΟΣ καὶ γλῶτταν δότε,

Φωνὴν τ' ἀναιδῆ (α),

τὸν ἠρωϊσμὸν δηλαδὴ τῆς ἀναισχυντίας, διὰ νὰ ἀηδίῃ τοὺς συμπολίτας του μὲ γλῶτταν εὐπορον, ἤγουν μὲ λογοδιάρροιαν. Μὲ τοιαύτην θρασύτητα θεωρακισμένους εἰκονίζει ὁ Εὐριπίδης τοὺς ὀχλαγωγούς καὶ δημεγέρας (ἢ, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, δημογέρας)·

— — — Κατὰ τῶδ' ἀνίσταται

Ἄνῆρ τις ἀθυρόγλωστος ἰσχύων ΘΡΑΣΕΙ,

Ἄργεϊος, οὐκ Ἄργεϊος, ἠναγκασμένος,

Θορύβῳ τε πίσυρος κάμαθεῖ παρρησίᾳ (β).

Ἴσως φέρῃ εἰς ἀπολογίαν τοῦ ὁ Κοδρικᾶς ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῆς λέξεως, Θρασύτης, καθὼς ἐδειξέ ὅτι δὲν γνωρίζει καὶ πολλῶν ἄλλων· τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἀπολύει ἀπὸ τὴν θρασύτητα, πολὺ δὲ μάλλον καὶ τὴν αὐξάνει. Διότι, ὅστις δὲν εἶναι καλὸς νὰ διακρίνῃ τὸ Θράσος (γ) ἀπὸ τὸ Θάρσος, οὐδ' ἤξεύρει ὅτι οἱ μὲν

(α) Ἀριστοφάν. Ἰππ. 637.

(β) Εὐριπίδ. Ὀρέστ. 901.

(γ) α Θρατὸς θαρράλεος διαφέρει· ἔτι ὁ μὲν θρατὸς διαβολὴν ἔχει, β κακὸς ὢν· ὁ δὲ θαρράλεος, ὡς ἀγαθὸς ἐπαινεῖται. Ὑπερίδης φησὶν ἐν γ τῷ Κυθνιακῷ· οἱ μὲν θρασεῖς ἀνευ λογισμοῦ πάντα πράττουσιν· οἱ δὲ θαρράλεοι μετὰ λογισμοῦ τοὺς προσπεσόντας κινδύνους ἀνέκπληκτοι β ὑπομένουσι. γ Σουίδης. δ Ὁ Πολυδεύκης ἐξηγεῖ τὴν θρασύτητα μὲ τὰ

χρηστοὶ πολῖται, ὅσον καυχῶνται εἰς τὸ θάρσος των, τόσον ἀποστρέφονται τὸ θάρσος, ὅσον γίνονται θαρράλαιοι, ὅταν ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ, τόσον προσέχουν νὰ μὴ βάλλωσιν εἰς τοὺς λόγους των μῆτε μικρὰν, μῆτε μεγάλην θρασύτητα· οἱ δὲ μισοπολίται ἐξ ἐναντίας, ὅχι μόνον θρασύονται, ἀλλὰ καὶ σαλπίζουν (διὰ φόβον μὴ μείνωσιν ἄγνωστοι), ὅτι εἶναι θρασεῖς· ὅς τις, λέγω, δὲν ἔμπορεῖ νὰ διακρίνῃ πράγματα τόσον εὐδιάκριτα τῆς γλώσσης καὶ τῆς συνηθείας, ἔπειτ' αὐθαδιάζει νὰ κατηγορῇ τοὺς ἐναντίους του, ὡς μὴδ' ὁ *Μιγνὴρ ἔχοντασ εἰδησιὺ τῆσ Ἑλληνικῆσ γλώσσης*, τοῦτον τί νὰ τὸν ὀνομάσωμεν; ὅτι αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζει, *Θρασύτατον*.

Μὲ τὴν αὐτὴν θρασύτητα λέγει (σελ. 18) περὶ τῶν Ἐκδοτῶν τοῦ Α. Ε. ὅτι *Κουτζίαινον κομμάτι καὶ εἰς τὴν Ἰταλικὴν*, διότι ἠθέλησαν νὰ τὸν διδάξωσι νὰ μὴ συγχέῃ ὅτι γνωρίζουν καὶ αὐτοὶ οἱ πολλὰ μικρὰν εἰδησιὺ ἔχοντες τῆς γλώσσης τῶν Ἰταλῶν, ὅτι δὲν συγχέουν οὐδ' αὐτοὶ τῆς Νεαπόλεωσ οἱ Λαζαρόνοι, τὸ *Con tutto chè* μὲ τὸ *Con tutto ciò*. Καὶ σημειώσε, ὅτι δεῦτερον ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀπολογίαν ταύτην, καθὼς καὶ δεῦτερον ἐτόλμησε ν' ἀπολογηθῇ περὶ τοῦ *Ἐραμβρόνομαι* (α)· καὶ σημειώσε, ὅτι τὴν ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν ἀμέσως ἀφοῦ ἐξεφώνησε μὲ φωνὴν βροντώδη κατὰ τῶν ἐναντίων του τοῦ Ἡσιόδου τοὺς στίχους·

Ἄς δέκε μὴτ' αὐτὸς νοεῖ, μὴτ' ἄλλου ἀκούω

Ἐν θυμῷ βάλλεται, ὁδ' αὐτ' ἀχρήϊος ἀνήρ·

Τί νὰ ὀνομάσωμεν ἀνθρώπον, ὅς τις δὲν αἰσθάνεται τὴν ὅποιαν ἐπληξε τὸν ἑαυτὸν του πληγὴν μὲ τοῦ Ἡσιόδου τὸ ξίφος; *Ἀχρηΐον ἀνέρα; Θρασύον; Χαλκοπρόσωπον; Ἀττικὸν βλέπος ἔχοντα καὶ συκοφάντου δῆγμα;* Ἐμπορεῖ τις νὰ διαλέξῃ ἐξ αὐ-

» συνώνυμά της οὕτω· « Τὰ δὲ πράγματα, ἐπὶ μὲν φόβου, Θερμουρ-
 » γία, ῥαδιουργία, τόλμη, θρασύτης, θράσος, ἀπόνοια, εὐχέρεια, προπέ-
 » τεια· ἐπὶ δὲ ἐπαίνου, Θάρσος, εὐψυχία, εὐτολμία, « ἄδεια. »

(α) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 19.

των ὅ,τι θέλει, χωρὶς κίνδυνον νὰ τὸν συκοφαντήσῃ, ὡς συκοφάντην, « Καίτοι Ἀθηναῖον ὄντα. »

Εἰς τὴν 21 σελίδα, σχίζει τὰ φορέματά του μὲ ζῆλον θρασύτατης φιλογενείας, ὅτι ὁ Κοραῆς εἶπε βάρβαρον τὸν Πατούσαν. Ἐκεῖνος ὅμως, προβάλλων τὴν γνώμην του (α), πῶς ἔπρεπε νὰ συνταχθῇ συλλογὴ μικρὰ ποιητῶν καὶ συγγραφέων διὰ τὰ σχολεῖα, ἠναγκάσθη νὰ ὀνόμασῃ καὶ τὸν πρῶτον συντάκτην τοιαύτης συλλογῆς· ἀλλὰ δὲν τὸν ὠνόμασεν ἀμέσως βάρβαρον. Καὶ ἂν τὸν ὠνόμαζεν, ἀρκετὸν ἦτο τὸ σημειωθὲν ὀλίγον κατωτέρω (β) μὲ εὐλικρίνειαν νὰ δείξῃ ὅτι ἡ βαρβαρότης, σχετικῶς θεωρουμένη πρὸς τοὺς μέλλοντας χρόνους, ἐσήμαινε τοιαύτην ἀτέλειαν, ὅποίαν εἶν' ἀδύνατον νὰ φύγῃσιν, ὅσοι πρῶτοι ἐπιχειροῦν τὰ ὠφέλιμα. Τῶν ἔθνων αἱ πρῶται κινήσεις εἰς τὰ καλὰ ὁμοιάζουν τῶν νηπίων τὰ πρῶτα βαδίσματα· οἱ ἄνδρες περιπατοῦν καὶ τρέχουν χωρὶς μέγαν κίνδυνον νὰ πέσωσιν. Ἐπαινεῖ τοὺς Πατούσας ὁ Κοδρικᾶς ὅτι ἐξέδωκαν ἰδίᾳ δαπάνη, καὶ διέδωκαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς Ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς, ὅτε οὐδὲ τὰ ὄνματα αὐτῶν ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους Ἑλληνας. Καὶ ἐδῶ σημείωσε ὅτι οὐδ' ὁ ἐπαινέτης φαίνεται νὰ ἔχη μεγάλην ὑπόληψιν τῆς σοφίας τοῦ Πατούσα. Εἰς ἔθνος, τὸ ὅποιον οὐδὲ τὰ ὀνόματα τῶν λαμπρῶν ὁμογενῶν συγγραφέων δὲν ἐγνώριζεν, ἐὰν εὐρίσκοντο ὀλίγοι τινὲς μεταξὺ τοῦ ἔχοντες ταύτην τὴν γνώσιν, ἐξανάγκης τὴν εἶχαν ἀτελεῖ. Τοιοῦτος εἶναι τῆς φύσεως ὁ συνήθης δρόμος· δὲν πηδᾷ, ἀλλὰ προβαίνει βαθμηδὸν εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν λογικῶν δυνάμεων, καθὼς καὶ εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν φυτῶν καὶ ζῶων. Ἄν ὁ Πατούσας ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὡς τὴν γνωρίζουν σήμερον οἱ διδάσκαλοι τῶν ἐπισημοτέρων μας γυμνασίων, ἢ βλάστησις τοιοῦτου σοφοῦ εἰς τοιοῦτον ἔθνος, ἤθελ' εἶσθαι, ὄχι βλάστησις μανιταριοῦ (διὰ νὰ μεταχειρισθῶ μίαν ἀπὸ τὰς

(α) Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. σελ. ριδ'.

(β) Αὐτόθ. σελ. ριέ., σημ. 2.

πολλὰς κομφιάς παραβολὰς τοῦ κατηγόρου), ἀλλ' ἀληθινὸν τέρας τῆς φύσεως. Ὅπως ἂν ἦναι, ἐὰν ὁ Πατούσας ἐμοίραζε βιβλία δωρεὰν εἰς τοὺς Ἕλληνας (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κοδρικᾶ), εὖγε τὸν Πατούσαν, ἢ τοὺς Πατούσας! Ἐπλήρωσαν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος ὡς τίμιοι ἄνδρες. Τὸν τίμιον ἄνδρα οὐδ' ἡ παντελής ἀγραμματοσία εἰς ἄτιμον νὰ μεταβάλη δὲν ἰσχύει· τὸν ἄτιμον οὐδ' ὁ χορὸς ὄλων τῶν Μουσῶν δύναται νὰ τιμήσῃ· καὶ ἂν ὑποκρίνεται Μουσῶν ἔρωτα, αἱ Μοῦσαι τὸν ἀποστρέφονται ὡς πόρνον τῶν Μουσῶν θρασύτατον.

Τὸ αὐτὸ λέγω καὶ περὶ τοῦ Μελετίου, ὄχι ὀλιγώτερον τιμίου, ὄχι ὀλιγώτερον ὠφελίμου εἰς τὸ γένος ἀνδρός· ἡ κρίσις ἦτο περὶ τοῦ ὕφους του, καὶ ὄχι περὶ τῆς ὕλης τῆς Γεωγραφίας του. Ἡ σύγχυσις τῶν δύο τούτων εἶναι θρασυτάτη συκοφαντία, εἶναι βλέπος Ἀττικόν. Καὶ τὸ μὲν ὕφος τοῦ Μελετίου ὅτι σήμερον ἀπρηχαιώθη παντάπασι, τὸ μαρτυρεῖ ὁ Λ. Ε., εἰς τὸν ὁποῖον κἀνεὸς ἀπὸ τοὺς τόσους ἐρασιστὰς συγγραφέας ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου δὲν ἔχει τίποτ' ὅμοιον μὲ ἐκεῖνου τὸν χαρακτήρα. Περὶ δὲ τῆς Γεωγραφίας καθ' αὐτήν, συγχωρημένον εἶναι εἰς τὸν Κοδρικᾶν νὰ τὴν θαυμάζῃ· ἀλλὰ νὰ λέγῃ ὅτι καὶ θαυμάζεται μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοὺς σοφωτέρους γεωγράφους τῆς πεπολιτευμένης Εὐρώπης, ὅποταν πολλὰ Γεωγραφικὰ συντάγματα, γραμμένα μὲ ἀσυγκρίτως πλειοτέραν ἀκρίβειαν, καὶ ἐκδεδομένα μετὰ τὸν Μελέτιον, παραβλέπωνται διὰ τὴν εἰς τὸ τελειότερον προχώρησιν τῆς ἐπιστήμης, ἂν δὲν προέρχεται ἀπὸ μωρίαν, εἶναι διπλῆ θρασύτης· διότι καὶ τοὺς φωτισμένους ἀλλογενεῖς συκοφαντεῖ, καὶ τοὺς ὁμογενεῖς ὑβρίζει, λαλῶν πρὸς αὐτοὺς, ὡς νὰ ἐλαλοῦσε πρὸς Ἀφρικανούς, ἢ Σκύθας.

Εἰς τὴν 22 σελίδα, Προκρίτει (λέγει) νὰ ὑβρίζεται μὲ τὸν Μελέτιον καὶ τὸν Εὐγένειον, παρὰ τὰ ἐπαιρῆται καὶ νὰ δοξάζεται μὲ τὸν Θεόκλητον καὶ Κοκκινάκην. Ματαίᾳ πρόκρισις! Οὐτ' οἱ δικαίως ἐπαινοῦντες τὸν Μελέτιον καὶ τὸν Εὐγένειον, οὐτ' ἐὰν τις ἀδίκως τοὺς ὑβρίσῃ, θέλει τολμήσῃ νὰ παρα-

βάλῃ ἄνδρας σοφοὺς καὶ μετριόφρονας μὲ ἀνθρώπους ἐπαγγελλο-
μένους θρασυτάτην ἀμάθειαν. Περὶ δὲ τοῦ Θεοκλήτου καὶ τοῦ
Κοκκινάκη, ἀφοῦ κατεφρόνησε θρασείως τὰς καλὰς τῶν συμβουλὰς,
τῶν ὁποίων μία ἦτο νὰ γράφῃ καὶ *Εὐγένειος*, καὶ ὄχι *Εὐγένειος*
(α), χωρὶς καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ τοῦ Ἡσιόδου τὸ, *Ἀχρηῖος ἀνὴρ*
(β), παράξενον δὲν εἶναι ἂν καταφρονῇ θρασύτερον καὶ τὰ πρόσω-
πά των. Εὐχομαι καὶ τοὺς δύο νὰ μὴν ἐπαινεθῶσι ποτὲ ἀπὸ θρα-
συτάτους!

Εἰς τὴναὐτὴν σελίδα ὀνομάζει θρασύτατα *Ὀχλαγωγὸς ἰδεο-
λόγους καὶ Δημαγωγὸς ξεβρακώτους* τοὺς εἰπόντας, ὅτι
τοὺς πολιτικοὺς νόμους τοὺς ἔκαμαν ἄνθρωποι, καὶ πάλιν
ἄνθρωποι ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ προβάλλωσι τὴν διόρθω-
σιν αὐτῶν καὶ ὅμως ὀλίγον κατωτέρω (σελ. 24) ὁμολογεῖ καὶ
αὐτὸς ὅτι καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ διόρθωσις τῶν νόμων ἀνήκει εἰς ἀν-
θρώπους. Εἴτε ἠξέυρει, εἴτε μὴ, τί θέλει νὰ εἴπῃ ἀντίφασις, ἐχρεω-
στοῦσε καὶ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ, τίνα σχέσις ἔχουν οἱ περὶ γλώσσης
νόμοι καὶ κανόνες μὲ τοὺς πολιτικοὺς νόμους, καὶ πῶς εἶναι
δυνατὸν ἢ πρέπον νὰ παραβληθῶσιν οἱ ἐρευνηταὶ τῆς γλώσσης
μὲ τοὺς ὀχλαγωγούς.

Εἰς τὴν 28 σελίδα ἐπαινεῖ τοὺς Χίους καὶ τὸν Ἀρχιμανδρίτην
Γαζῆν μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν τῆς ψυχῆς του, ὡς ἀγαπῶν καὶ
σεβόμενος αὐτοὺς, ὡς ἀγαπώμενος καὶ μονονόχι σεβαζόμενος παρ
αὐτῶν. Ἐδῶ ἔχει χρεῖαν προσοχῆς μεγάλης ὁ ἀναγνώστης· ἡ φιλία

(α) Ἴδ. ἀνωτέρ. σελ. 23.

(β) *Εὐγένειον* ἔλεγαν οἱ παλαιοὶ τὸν ἔχοντα καλὰ γένηα. Εἰς ταύ-
την τὴν σημασίαν τὸ μετεχειρίσθη ὁ Πλάτων (Εὐθύφρ. σελ. 2) πε-
ριγράφων τὸ πρόσωπον τοῦ θρασυτάτου Μελίτου, τοῦ κατηγοροῦ τοῦ
Σωκράτους· « Εἴ τιν' ἐν νῷ ἔχεις Πιπθέα Μέλιτον, ὅσον τετανότριχα, οὐ
» πάνυ εὐγένειον, ἐπίγρυπον δέ. » *Εὐγένειος*, κύριον ὄνομα, ὡς παραγό-
μενον ἀπὸ τὸ εὐγενής, δὲν δέχεται διφθογγον, καθὼς οὐδ' ὁ *Εὐτύχιος*,
ἀπὸ τὸ εὐτυχής, οὐδ' ὁ *Εὐσέβιος*, ἀπὸ τὸ εὐσεβής, οὐδ' ὁ *Ἀβλάβιος*,
ἀπὸ τὸ ἀβλαβής, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα κύρια ὀνόματα.

τοῦ Κοδρικᾶ ὁμοιάζει τὴν λυκοφιλίαν (α) τῶν τυράννων. Περὶ μὲν τῶν Χίων, εἰς δύο μέρη (σελ. 11 καὶ 26), δείχνει πόσον τοὺς ἀγαπᾷ, σκώπτων θρασύτατα ἄνδρα σεβαζόμενον ἀπὸ τοὺς Χίους, τὸν διδάσκαλον αὐτῶν Βάμβαν, μὲ τὸ σκωπτικὸν ἐπίθετον, *Βαμδικὴ Ῥητορικὴ*, τὸ ὅποιον δίδει εἰς τοὺς κόπους του. Περὶ δὲ τοῦ Λογιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου, ἔδειξε καὶ αὐτὸν πόσον τὴν σέβεται, ἐπειδὴ μὴ ἀκούμενος νὰ τὸν ἐλέγξῃ μίαν φορὰν περὶ τῆς λέξεως *Ἡτρίου*, καὶ νὰ παραβάλῃ τὴν ἐφημερίδα του μὲ *Βρωμοχουλιαρα*, ἐπαναλαμβάνει καὶ δεύτερον τὴν λέξιν (β) μὲ μεγάλην πικρίαν, ὡς νὰ ἦτον αὐτὸς ἀναμάρτητος. Ὁμοιάζει κατὰ τοῦτο ὁ Κοδρικᾶς τὸ δολερὸν τοῦ Ἀρχιλόχου γραίδιον, τὸ ὅποιον μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἐβάσταζε πῦρ, μὲ τὴν ἄλλην ἐκράτει σταμνίον νεροῦ, ὥστε ν' ἀνάψῃ πυρκαϊάν, ἃν ἐπρόφθανε, καὶ νὰ ἔχῃ ἀπολογίαν, ἃν τὴν ἐπρόφθαναν.

Τῇ μὲν ὕδωρ ἐφέρει δολόφρων χερσὶ, τῇ δ' ἑτέρῃ πῦρ.

Εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα καυχᾶται τὰ πολιτικά του ὑπουργήματα καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ γένους ζῆλον. Πολιτικά ὑπουργήματα Ποῖα; τὸ ὑπόργημα τοῦ γραμματέως, ἃν καὶ ἀνώτερον τοῦ γραμ-

(α) « Λυκοφιλίαν καὶ ἀκοινωνίαν » οὕτως ἐνωμένης τὰς δύο ταύτασι τῆς ψυχῆς διαθέσεις, κατηγορεῖ τὸν τύραννον τῆς Σικελίας Διονύσιον ὁ Πλάτων (Ἐπιστολ. γ'), ὅτι ἔδειξε πρὸς αὐτόν. Εἶναι ἀρεταὶ τῶν τυράννων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὰ ψυχάρια τῶν μικρῶν τυραννίσκων γίνονται πολὺ σφοδρότερα. Ἡ ἐπιθυμία νὰ δεσπόζωσι, τοὺς κάμνει λύκους, καὶ τοὺς φέρει εἰς τὴν ἡλιθίον θρασύτητα νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς ἄλλους, ὡς πρόβατα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πρόβατα ταῦτα δὲν ἔχουν πάντοτε κεφαλὴν προβατίνην, ἀναγκάζονται κάμμιαν φορὰν καὶ οἱ λύκοι, ἀντὶ τῆς βίας, ὅχι μόνον νὰ ὑποκρίνωνται φιλίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν καυχῶνται. Πρὸς τοὺς τοιοῦτους λύκους λέγει ὁ Μάρκος Αὐρήλιος (ιδ., 45.), « Ὡς » σαπρὸς καὶ κίβδηλος ὁ λέγων· Ἐγὼ προήρημαι ἀπλῶς σοι προσφέρει- » σθαι. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Τοῦτο οὐ δεῖ προλέγειν· αὐτὸ φανήσεται. » . . Οὐδὲν ἔστιν αἴσχιον λυκοφιλίας. »

(β) Ἰδ. τὴν ἐκδοθεῖσαν ἀπὸ τοὺς Ἐκδότ. τοῦ Α. Ε. ἐπιστολ. τ. 5 Κοδρικ. σελ. 4-5 καὶ σελ. 15.

ματοφόρου, δὲν ἀξίζει νὰ ὀνομασθῆ πολιτικόν. Περὶ δὲ τοῦ ζήλου, ἐπειδὴ αὐτὰ καθήκοντα ταῖς σχέσεσι περὶ μετρεῖται», ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Αἱ Ἀθηναῖοι ἔχουν χρεῖαν βοηθείας διὰ νὰ συστήσωσι γυμνάσιον ἐπιστημῶν· ἂν ἐβοήθησε τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτὸ χρηστοὺς συμπολίτας του, δὲν πρέπει νὰ τὸ σαλπίζῃ· ἂν ἀκόμη δὲν τοὺς ἐβοήθησε, χρέος ἔχει νὰ τοὺς βοηθήσῃ, διὰ νὰ μᾶς πιστώσῃ καὶ, ὅτι ἐδείξεν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἄλλους Ἑλληνας τὸν ὑπὲρ τοῦ γένους ζῆλον, μηδὲ ν' ἀκούσῃ ἀρμοδιώτατα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον αὐτὸς ἀναρμύστως μεταχειρίζεται, αἰδοῦ ἢ Ῥόδου, ἰδοῦ καὶ τὸ πῆδημα».

Εἰς τὴν 29 σελίδα ὁμολογεῖ, ὅτι ἐγνώρισεν ἀνθρώπους πεπαιδευμένους καὶ κατὰ πάντα σεβασμίους, φίλους καὶ ἐπαινέτας τοῦ Κοραῖ, φίλους ὅμως ἐνταῦθ' καὶ τῆς ἀληθείας, οἱ ὅποιοι τὰ μὲν καλὰ τῆς διδασκαλίας του ἐπαίνεσαν, τὰ δὲ κακὰ ἀπεδοκίμασαν. Ἐῦγε Κοδρικᾶ! τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε βλέμμα, οὔτε δῆγμα συκοφάντου· ἀλλ' αὐτὴ αὐτοτάτη ἡ ἀλήθεια. Οὗτ' ὁ Κοραῖς ἔφρασεν εἰς τόσῃ ἀναισθησίαν, ὥστε νὰ φαντασθῆ ἑαυτὸν ἀναμάρτητον· οὗτ' οἱ φίλοι του εἰς τόσῃ ἀκρισίαν, ὥστε νὰ ἐπαινῶσι καὶ τὰ ἀμαρτήματά του, ὡς κατορθώματα. Σὲ δὲ, Κοδρικᾶ, ἐτύφλωσεν τόσον τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ὥστε δὲν ἐντρέπῃ νὰ ὀνομάσῃ, σελ. 8 καὶ 21, διδάσκαλον μανίας χωρὶς ἀπόδειξιν (α), καὶ νὰ σπαράτῃ, ὡς λύκος αἰμοβόρος, ἄνδρα ὁμογε-

(α) Ἐξω ἂν νομίζῃ ἀπόδειξιν τὴν ὑποσημείωσιν, ὅτι τὸ ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἀυτοσχεδίους Στοχασμούς· Ἀλλ' οἱ Ἀυτοσχέδιοι Στοχασμοὶ εἶναι μακροί· καὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας ἄλλοι μὲν δὲν ἔχουν κενρὸν νὰ τοὺς φυλλομετρώσιν, ἄλλοι δὲ οὐδὲ φροντίζουν νὰ πιστωθῶσιν, ἂν τρόντι ὁ Κοραῖς ἐμάνῃ τόσον, ὥστε νὰ διδάσκῃ μανίαν. Ὅς τις λοιπὸν προσφέρει τόσον φρικτὴν κατηγορίαν, χρεωστεῖ, ἂν θέλῃ νὰ μὴ νομισθῆ θρασυτάτος συκοφάντης, νὰ σημειώσῃ ἀκριβέστερον τὸν τόπον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ὅπου ὁ Κοραῖς ἐδίδαξε τοιαύτην μανικὴν διδασκαλίαν· οὔτε κόπον ἔχρειάζετο πολὺν, οὔτε τύπου δαπάνην πλειοτέραν. Ἡ ἀπακινήτως ἀναγκαῖα μόνων τριῶν ψηφίων (σ', λή.) προσθήκη, ἤθελεν ἴσως κινήσει καὶ τὸν ἀμελέστατον ἀναγνώστην ν' ἀνοίξῃ τοῦ ἑκτου τό-

νῆ, τὸν ὁποῖον ἀλλογενεῖς σοφοὶ καὶ σεβασμίοι ἄνδρες ἔκριναν ἄξιον τῆς φιλίας των, κ' ἐβρήκασι ἀποδοχῆς ἄξιον μέρος τι κὰν ὅσων ἔγραφε. Πῶς λοιπὸν τῶρα ἠναγκάσθης νὰ καταδικάσῃς αὐτὸς ἑαυτὸν μὲ τὴν παράδοξον ταύτην ὁμολογίαν

— — Ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων ;

Ἡ μήπως ὁμοιάζει καὶ τοῦτο μὲ τὰ ἐγκώμια τῶν Χίων καὶ τοῦ Γαζῆ, ἐν ἐνὶ λόγῳ μὲ τὸ σταμνίον τῆς γραίας; Ὅπως ἂν ἦναι, σοῦ τ' ἀρπάζομεν ἀπὸ τὰς χεῖρας, ὅχι διὰ νὰ σβέσωμεν τὴν ὀποῖαν ματαίως κοπιᾷεις ν' ἀνάψῃς πυρκαϊάν, ἀλλὰ νὰ σοῦ ῥάνωμεν τὴν κεφαλὴν, μήπως μαρανθῇ κὰν ὀλίγον ἢ βασανίζουσά σε μανιώδης θέρμη καὶ θρασύτης τῶν παθῶν.

Ἐλπίς ματαία! Εἰς τὴν 31 σελίδα ἀνέλαμψε πάλιν ἡ ἔμφυτος εἰς αὐτὸν θρασύτης. Ἐπαναλαμβάνει καὶ δεῦτερον, καὶ μαστιρίζει τὸ πάντων αἰσχιστοῦ καὶ βλάβοσημον Πόρονος Μουσῶν, τὸ ὁποῖον μὲ ἀναιδῆ αἰσχρολογία μετεχειρίσθη ὁ Κοραῆς, καὶ ἀναιδέστερον ἐσπούδασαν νὰ δικαιολογήσωσιν οἱ Ἐκδόται τοῦ Λ. Ε. Ὅτι μάλιστα κάμνει γελοῖαν τὴν περὶ τούτου κρίσιν καὶ κατάκρισιν, εἶναι ὀκτῶ (ὅχι ὀλιγώτεροι) στίχοι τοῦ Ἀριστοφάνους, τοὺς ὁποίους, ὡς ἀπὸ καθέδρας, προσφέρει μὲ μεγάλην περιφρόνησιν (α), διὰ νὰ μᾶς μάθῃ . . . τί; ὅτι αἱ ἑννέα Μοῦσαι ἦσαν παρθένοι

μου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τὴν 38 σελίδα, νὰ βεβαιωθῇ μὲ τὴν αὐτοψίαν τοῦ εἶδους μανίαν ἐδίδασκεν ὁ Κοραῆς . . . Τί λέγω; δὲν τὴν ἐδίδασκεν αὐτὸς, ἀλλ' ὁ Σωκράτης, τοῦ ὁποῖου τὰς αὐτὰς λέξεις μετεχειρίσθη, διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του τὴν Θεόδωρου μανίαν. Μὴ τάχα μισῇ καὶ τὸν θαρράλεον Σωκράτην ὁ Κοδρικᾶς, ὡς τὸν ἐμίσουν οἱ θρασυτάτοι συκοφάνται, Ἄνυτος καὶ Μέλιτος; διότι ἐκεῖνοι κατηγοροῦντες τὸν Σωκράτην ὅτι ἔφθειρε τοὺς νέους, τοῦτο ἐνόουν, ὅτι τοὺς ἐδίδασκε μανίαν.

(α) Ἦγουν χωρὶς νὰ ὀνομάζῃ οὔτε τὸν κωμωδὸν, οὔτε τὸ δράμα, ὅθεν ἔλαβε τὴν ῥῆσιν. Ἡ σιωπὴ αὕτη, συνήθης εἰς τοὺς παλαιούς συγγραφεῖς, συγχωρεῖται κάμμίαν φορὰν καὶ εἰς τοὺς νέους, ἐὰν ὑπολαμβάνωνται εἰδήμονες τῶν λεγομένων, καὶ μάλιστα ἀκριβεῖς τηρη-

Ὁ Διὸς ἑννέα παρθένοι ἀγναί, κ. τ. λ.

Δὲν βλέπετ', Ἑλληνες, ποίαν ἀξιόλογον ἀλήθειαν, κρυμμένην ἕως τῶρα εἰς τὸν βυθὸν, ἀνέστυρεν εἰς τὸ φῶς ἡ σοφία τοῦ Κοδρικᾶ! Μάθετε λοιπὸν ἀπὸ τὴν σήμερον, ὅτι αἱ ἑννέα Μοῦσαι ἦσαν παρθένοι· ἀλλὰ μὴν παρθένοι, ἀρα δὲν πορνεύονται, κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην λογικὴν τοῦ Κοδρικᾶ. — Ἄλλ' ὅστις μὲ θρασύτατην ἀμάθειαν μεταχειρίζεται ὡς πόρνας τὰς ἀγνάς ἑννέα παρθένοὺς τοῦ Διὸς, δὲν εἶναι συγχωρημένον νὰ τὸν ὀνομάσωμεν μεταφορικῶς, *Πόρνον τῶν Μουσῶν*; — Τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθῶς κρυμμένον, ἀλλ' εἰς μόνους τοὺς ὁμοίους τοῦ Κοδρικᾶ σοφοῦς. Τίς δὲν ἤξεύρει, ὅτι αἱ μεταφοραὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀντιστρέφωσι κατὰ πάντα μὲ ὅσα σημαίνουν αἱ κυριολεξίαι, ὅθεν μετεφέρθησαν, καθὼς οὐδ' αἱ παραβολαὶ μὲ τὰ πράγματα ἢ πρόσωπα, ὅθεν λαμβάνονται; Εἰς τίνα δὲν εἶναι γνωστὸν τὸ κοινὸν εἰς ὅλας τοῦ κόσμου τὰς γλώσσας ἀξίωμα τοῦτο; « Αἱ ἀνάλογοι φωναὶ οὐ πάντως καὶ τὰ ἀνάλογα σημαίνουσι πράγματα. » Ἄς ἀφήσωμεν ὅμως τὰ τοιαῦτα, καὶ ἄς δοκιμάσωμεν μήπως πείσωμεν τὸν κατήγορον μὲ προσφύστερα παραδείγματα, ἐὰν δὲν ἔγινε παντάπασι ἡ κεφαλή του « λίθος μυλίας, μήτε ὄτα, μήτ' ἐγκέφαλον ἔχουσα. » Ὅχι μόνον πορνεύονται (μεταφορικῶς δηλαδή, καὶ διὰ τὴν ἀναι-

ταὶ τῆς ἀληθείας τῶν εἰς μαρτυρίαν φερομένων. Εἰς τὸν Κοδρικᾶν γίνεταί γελοία· διότι ὑποθέτει ἄνδρα τόσον συνειθισμένον εἰς τῶν παλαιῶν τὰ ποιήματα καὶ συγγράμματα, ὅθεν νομίζει περιττὴν καὶ τὴν σημειῶσιν αὐτῶν, καὶ ἐπιβάλλει τρόπον τινὰ εἰς τὸν ἀναγνώστην ποιητὴν ἀμαθίας τὸν κόπον νὰ ζητῇ τὰς πηγὰς τῆς σοφίας τοῦ Κοδρικᾶ, καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ θαυμάζῃ ἄνδρα παραγεμισμένον μὲ τόσα Ἑλληνικὰ ἠδύσματα. Κατὰ δυστυχίαν του ὅμως, ἴστας μαρτυρίας φέρει ἀπὸ τοὺς παλαιούς, τὰς προσαρμίζει παντοῦ καὶ πάντοτε τόσον ἀνάρμοστα, ὥστε μᾶς δίδει νὰ καταλαμβάνωμεν, ὅτι τὰ τοιαῦτα εἰς αὐτὸν εἶναι νέα ἀκούσματα, ἢ μᾶλλον παρακούσματα, καὶ αὐτὸς, αὐτὸς μόνος, ἔπαθε κόπον, κ' ἔχυσεν ἰδρώτας νὰ ζητῇ. "Ωδιεν ὄρος, καὶ ἔτεκε μῦν! "Ἐλεγε Γάλλος ἀστεῖος περὶ τινος τοιούτου σοφοῦ, On voit bien que ce Monsieur ne connaît toutes ces belles choses que depuis hier.

σχυντίαν τῶν μεταχειριζομένων αὐτὰς ὡς πόρναις) αἱ Μοῦσαι, ἀλλὰ τὸ χειρότερον ὀνομάζονται καὶ Προαγωγοί, ἦγον Μαστροποί. Πόρνοι καὶ μαστροποί, μεταφορικῶς μὲν καὶ αὐτοί, ἀτιμώτατοι ὅμως, λογίζονται, ὅσοι ἀναξίως νυμφεύονται, ἔπειτα μεταχειρίζονται ὡς πόρναις καὶ μαστροπούς τὰς διὰ τὴν παιδείαν καὶ εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων γεννηθείσας ἀπὸ τὸν Δία Μούσας. Ὡς τοιοῦτους κωμῶδεϊ τινὰς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του ποιητὰς ὁ Ἀριστοφάνης, καυχώμενος αὐτὸς ὅτι δὲν τοὺς ἐμιμήθη.

Ἰνα τὰς Μούσας, αἴσιν χρῆται, μὴ ΠΡΟΑΓΩΓΟΥΣ ἀποφήνη (α).

Ἄφνω καὶ τὸν Δία καὶ τὰς θυγατέρας του, ὡς μυθολογικὰ πρόσωπα, κ' ἔρχομαι εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας Ἰησοῦν διότι ἂν ἦναι συγχωρημένη εἰς τὸν Κοδρικᾶν ἢ τόση ἄμουσος θρασύτης, κάνεις ὅμως δὲν θέλει τὸν συγχωρήσει νὰ θρασύνεται καὶ κατὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὀνομάζων αἰσχρολόγους τοὺς μεταχειριζομένους τὴν αὐτὴν ἐκείνην μεταφορὰν, τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίσθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἰδοὺ τί λέγει· « Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα εἰς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἥδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ » (β). Ὅχι μόνον ἄρα παρθένοι πορνεύονται, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες τίμιαι μοιχεύονται μεταφορικῶς, ἦγον ὄχι καθὼς ἡ Ἑλένη ἀπὸ τὸν Πάριον, ἀλλ' ὡς ἐμοιχεύετο καθημέραν ἡ σωφρονεστάτη Πηνελόπη ἀπὸ τοὺς θραυστάτους αὐτῆς μνηστῆρας.

Ἀλλὰ τί λέγω παρθέτους καὶ γυναῖκας; ἡ πανάχραντος αὐτῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία μοιχεύεται, ὅταν ὑποπέσῃ εἰς Ἐπίσκοπον μοιχόν· καὶ τοιοῦτος ἐνομιζέτο καὶ ὀνομάζετο ἀπὸ τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας (γ), ὅστις ἤρπαζε δυναστικῶς Ἐκκλησιαστικὴν

(α) Σφ. 4028. (β) Ματθ. ε'. 28.

(γ) Ἀπὸ τοὺς ἀνατολικούς πατέρας ἐλέγετο Μοιχὸς, ἀπὸ δὲ τοὺς δυτικὸς adulter. Μαρτυρίας περὶ τούτου νὰ φέρω εἶναι τόσον πλέον περιττὸν, ὅσον καὶ σώζεται ἀκόμη ἡ τριαυτὴ μεταφορὰ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μας διοίκησιν, καὶ εὐκολὰ δύναται νὰ τὸ μάθη καθεὶς ἀπὸ τῶν Πατέρων τὰ συγγράμματα καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν. Κ-

ιεραρχίαν, ζῶντος ἀκόμη τοῦ νομίμου ἱεράρχου τῆς ἐπαρχίας. Ἄν εἴχε τούτων εἶδησιν ὁ Κοδρικᾶς (καὶ ἐχρεώσται νὰ τὴν ἔχη ὁ γραμματεύσας εἰς Ἡγεμόνων καὶ Πατριαρχῶν αὐλάς), ἔδειξε μεγάλην θρασύτητα, ὀνομάζων ἀναιδῆ ἀισχρολογία τὴν φράσιν, Πόρος Μουσῶν.

Εἰς τὴν 37 σελίδα ἐλέγχει τοὺς ζητοῦντας νὰ καθαρίσωσι τὴν καθαρὰν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων (α) μὲ ἀκαθαρσίας Γραικοβαρβαρικᾶς, καὶ τοὺς κατακεραυνώνει μὲ τὴν βροντῶδη ταύτην ῥῆσιν, ἀφοῦ πρῶτον τὴν ἐκολόβωσε·

Κατάθου τὸ κόρημα, μὴ κόρει τὴν Ἑλλάδα (6).

τὰ τὴν αὐτὴν μεταφορὰν ὀνομάζεται καὶ ὁ Ἐπίσκοπος ἀνὴρ τῆς Ἐκκλησίας του, καὶ ὅταν ἀποθάνῃ, λέγομεν ὅτι χηρεῖ ἡ Ἐκκλησία. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι δεκτικὴ γάμου καὶ χηρείας, δεκτικὴ ἀκολούθως γίνεται καὶ μοιχείας. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη μοιχεία, εἰς μὲν τὴν Ἐκκλησίαν δὲν προσκολλᾷ κανένα μολυσμόν· ὁ δὲ μοιχὸς Ἐπίσκοπος κολάζεται ὡς παραβάτης τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων. Τοιοῦτος ἀκόμη κρίνεται, ὅταν ζητῆ νὰ μολύνη τὴν Ἐκκλησίαν μὲ διδαχὰς καὶ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότρια· ὡς λέγει ὁ σοφὸς τῆς Κυρήνης ἐπίσκοπος Συνέσιος (Ἐπιστολ. 5.), «Τοὺς ἐκ τῆς ἀθεωτάτης αἵρέσεως Εὐνομίου πυθνά-» νομαί ΜΟΙΧΑΣΘΑΙ πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ψευδοδιδασκα-» λίας τινὰς ἐφιστάναι κτλ. » Εἶναι ὅμως ἐν ἄλλο εἶδος μοιχείας ἢ πορνείας, μεταφορικὸν μὲν καὶ αὐτὸ, ἀλλ' ἀληθῶς μολυντικὸν τῆς Ἐκκλησίας· ἐάν ἡ Ἐκκλησία ἐκκλίνη ἀπὸ τὰ δόγματά της, ἢ καταφρονήσῃ τὰς ἐντολάς τοῦ νομφίου της Χριστοῦ, καὶ δοθῆ εἰς αἰσχρὰς δεισιδαιμονίας. Τοιαύτην μοιχείαν ἔπαθε πολλάκις ἡ Ἰουδαϊκὴ Ἐκκλησία· τῆς ὁποίας τὴν κατάστασιν ἐλεεινολογῶν ὁ προφήτης Ἡσαίας (ἀ, 20.) λέγει. « Πῶς ἐγένετο ΠΟΡΝΗ πόλις πιστὴ Σιών; » Ὁ Ἰερεμίας (γ', 4—12.) τὴν ὀνομάζει καὶ πόρνην καὶ μοιχαλίδαν.

(α) Δὲν λέγει, νομίζω, τὴν παλαιὰν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς καταμολύνει μὲ ἀνορθογραφίας, προσθήκας, ἢ ἀφαιρέσεις στοιχείων, καὶ πολλὰς ἄλλας τοιαύτας ἀκαθαρσίας (ἴδ. τὴν ἐπομ. σημ. καὶ τὴν ἐν σελ. 9.). Ἄν νοῆ τὴν σημερινὴν (καὶ ταύτην βέβαια νοεῖ), ζητεῖ νὰ μᾶς ἐθυμίσῃ, ὡς φαίνεται, τὴν μετάφρασιν τοῦ Φοντενέλλου.

(6) Εἶναι ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνην (Εἰρ. 59.) ἡ ῥῆσις, γραμμμένη κα-

Ἐπειτα (σελ. 38) μὲ τὰ συνειθισμένα θρασύτατα ἐπίθετα, ἐκείνους μὲν κατατρέχει ὡς δημαγωγούς καὶ ἀνατροπὰς τῶν καθεστώτων, τῆς δὲ γλώσσης τὸν χαρακτῆρα ὀνομάζει *ἐκφυγετισμόνον ὕφος*, καὶ τέλος (σελ. 40), τοὺς γράφοντας καὶ λαλοῦντας εἰς τὸ ὕφος τοῦτο, Γένος εὐκλεεστάτον. Ὁ Κοδρικᾶς, ὅπου εἶναι χρεία νὰ ὠφελῆσῃ τὸ γένος, τὸν ἀφίνει παντάπασι τὸ θάρσος· ὅπου ὑποπτεύεται κἀνενα συνεργὸν τὸ κατὰ δύναμιν τῆς κοινῆς ὠφελείας, τὸν ὑβρίζει μὲ μέγα θάρσος· καὶ μὲ τὸ αὐτὸ πάλιν θάρσος ὀνομάζει τὸ γένος *Εὐκλειεστάτον*, ἡγουν ζητεῖ νὰ τὸ καταπέισῃ, ὅτι ἀπέκτησεν ὅσα συγκροτοῦν τὴν μεγίστην εὐκλειαν, καὶ ἀκόλουθως δὲν ἔχει πλεόν χρεῖαν ἀπὸ κἀμμίαν κἀνενοῦς ὠφέλειαν. Μεγάλῃ ἀληθῶς ἡ πρὸς τὸ γένος φιλία τοῦ Κοδρικᾶ, καὶ μεγαλῆτερον τὸ σέβας! Ἡμπορεῖ νὰ καυχῆθῃ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς ὅ,τι ἐκχυᾶτο ἄλλοτε ὁ θρασύτατος Κλέων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (α).

Καὶ πῶς ἂν ἐμοῦ μᾶλλον σε φιλῶν, ὦ δῆμιε, γένοιτο πολίτης!

Τὸ γένος ὅμως, ἂν καὶ δὲν ἔφθασεν ἀκόμη εἰς τόσον ὑψηλὸν βαθμὸν εὐκλείας, ἀρκετὰ ἐφωτίσθη, ὥστε νὰ διακρίνῃ τοὺς σωτηρίους ἀπὸ τοὺς ὀλεθρίους ἐπαίνους, καὶ τὰς εἰλικρινεῖς φιλίας ἀπὸ τὰς λυκοφιλίας. Ὅθεν ἀποστρεφόμενον τὰς ὑπερόγκους τιμὰς, ὡς θρασυτάτας εἰρωνείας, ἐπιστρέφει τὰς ἀκοάς του πρὸς ἐκείνους, εἰάν τις, παραδείγματος χάριν, τοὺς ἔλεγε μὲ βλέμμα καὶ θάρσος Ἑλληνικόν· α Μὴ πλανώμεσθε, φίλοι ὁμογενεῖς, μὴ κενοδοξῶμεν, μὴ ἢ προσθέτωμεν εἰς τὰς πολλὰς ἄλλας ἡμῶν δυστυχίας καὶ τὴν ἢ δυστυχιαννὰ γινώμεσθε γελοῖοι. Εὐκλεεστάτου ἀναμφιβόλως γέ-

κὰ, καὶ προσαρμοσμένη χειρότερα. Ἐπρεπε πρῶτον νὰ γράψῃ,

Κατάθου τὸ κόρημα, μὴ ἔΚΚΟΡΕΙ τὴν Ἑλλάδα,

καθὼς φέρουσι τὰ καλὰ ἀντίγραφα, καὶ καθὼς οἱ κριτικοὶ, ἀφορμὴν λαβόντες ἀπὸ τὸν Εὐστάθιον (σελ. 854.), συμβουλεύουν νὰ γράφεται, καὶ ὄχι ΚΟΡΕΙ. Δεύτερον τὴν προσαρμόζει τόσον ἀνάρμοστα, ὥστε μᾶς ἐνθυμίζει καὶ πάλιν ὅ,τι ἔλεγα ὀλίγον ἀρχήτερα (σελ. 30. ἐν τῇ σημ.) On voit bien que etc.

(α) Ἀριστοφάν. ἰκπ. 773.

» νους εἴμεθα ἀπόγονοι· ἀλλ' ἡ εὐκλεία μᾶς ἀπεχαιρέτησε πρὸ
 » πολλοῦ, κ' ἐταξείδευσεν εἰς ἄλλας χώρας καὶ ἄλλα ἔθνη. Ἄν
 » ἡμεθ' ἀληθῶς εὐκλεέστατοι, ὡς ζητοῦν νὰ μᾶς πείσωσιν οἱ θρα-
 » σεῖς δημοκόλακες, τὰ φωτισμένα ἔθνη ἤθελαν ὁμολογήσει τὴν
 » μεγάλην μας εὐκλείαν, ἢ κἂν ἐντραπῆ νὰ τὴν ὀνομάζωσιν ἐξε-
 » ναντίας δύσκειαν. Τώρα μόνον πρὸ ὀλίγων χρόνων ἄρχισαν νὰ
 » ἐπαινῶσι καὶ νὰ ἐνισχύωσι φιλανθρώπως τοὺς Ἕλληνας, ἀφοῦ
 » ἐπληροφορήθησαν, ὅτι προθυμούμεθα μὲ παντοίους τρόπους νὰ
 » ἐξαλείψωμεν τὴν πολυχρόνιον ἡμῶν δύσκειαν. Καὶ τώρα ὅμως
 » ἀκόμη δὲν ἔπαυσαν τινὲς ἐξ αὐτῶν νὰ μᾶς μαστίζωσιν ὡς δυσ-
 » κλεεῖς ἄνθρωποι, ναί, ὅχι ἐνδοῦοι τοῦ γένους των, ὅχι φίλοι τῆς
 » δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος· ἀλλ' οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελαν ἀναι-
 » σχυντήσει τόσον, ἐάν ἀληθῶς ἡμεθα εὐκλεέστατοι (α). Εὐκλεία

(α) Νεωστὶ μανθάνω ἀπὸ τὴν Ἐμπορικὴν ἐφημερίδα (*Journal du Commerce, de politiç. et de littérat.* 20, Mai, 1818), ὅτι κάποιος Ταγ-
 κοίγνης ἢ Ταγκουάγνης (Tancoigne) ἐξέδωκε τὴν ὁποίαν ἔκαμε μέρους
 τῆς Ἑλλάδος περιήγησιν (*Voyag. à Smyrne, dans l'Archipel. et l'île de Candie etc.*). Εἰς τὴν περιήγησιν ταύτην (κατὰ τὴν Ἐφημερίδα) στολίζε-
 τοὺς Γραικοὺς μὲ πολλὰ ἐλαττώματα καὶ πλειοτέρας κακίας, ἐκ τῶν ὁ-
 ποίων ὑποπτεύομαι, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν εἶναι Γάλλος. Οἱ Γάλλοι δὲν
 λαλοῦν μὲ τοιαύτην ἄκριτον ἀσπλαγχνίαν. Ὅποιος καὶ ἂν ᾔηται, ὁ σο-
 φὸς οὗτος κριτῆς ὀνομάζει τοὺς Γραικοὺς, δολεροδὸς, ἀπανθρώπους, λαί-
 μάργους, φιλεκδέικους, παλιμβόλους, ἐτοιμοὺς νὰ πράξωσι τὰ πάνδεινα
 διὰ δωροδοκίαν. Φαίνεται (ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα,
 μὴ ἔχων αὐτὸ τὸ σύγγραμμα εἰς χεῖρας), ὅτι ὁ περιηγητὴς μας ἠθέλησε
 νὰ κάμη τὸν πολιτικόν, καὶ μὴ ἔχων τίνα νὰ κρίνη, ἔσεισε τὴν μαστιγὰ
 του κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὅσα λέγει κατ' αὐτῶν, ἂν εἶχεν ἀληθῶς κρίσιν
 πολιτικὴν, δὲν ἤθελε τολμήσει νὰ τὰ ἐκφωνήσῃ, ἐνθυμούμενος ὅσα συνέ-
 θησαν εἰς τὴν Γαλλίαν πρὸ ὀλίγων χρόνων, πολὺ δεινότερα. Ἄν εἶχε
 κρίσιν, ἀντὶ τῶσων κακῶν, ἐάν ποτε ἔλαβαν χώραν εἰς τοὺς Γραικοὺς
 διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν, ἤθελεν ἀντιέσει εἰς τὴν ἄλλην πλάστιγγα τοῦ ζυ-
 γοῦ τὴν σημερινὴν κίνησιν ὅλου τοῦ γένους εἰς τὴν παιδείαν καὶ τῆς
 παιδείας τὴν ἀχώριστον χρησιμοθήειαν, καὶ νὰ συμπεράνῃ, ὅτι εἰς τὴν πα-
 ροῦσαν ἐποχὴν, ὅταν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φωτισμένους Εὐρωπαϊοὺς ἐγκω-

» προγόνων τότε μόνον λογίζεται προτέρημα καὶ καύχημα, όταν
 » διαδίδεται χωρὶς διακοπὴν εἰς τοὺς ἀπογόνους· ἀφοῦ παύσῃ ἢ
 » διάδοσις, οἱ ἀπόγονοι, ἂν ἔμεινε κἂν εἰς αὐτοὺς ὁ κοινὸς νοῦς, εἰς
 » ἄλλο νὰ καυχῶνται πλέον δὲν ἔχουν, παρὰ εἰς τὴν προθυμίαν νὰ
 » ἀναλάβωσι τὴν προγονικὴν δόξαν, νὰ δέσωσι πάλιν τὴν спа-
 » σθείσαν τῆς Εὐγενείας τῶν σειρᾶν. Καὶ εἰς τοῦτο σήμερον δικαίως
 » καυχώμεθα, διότι τοῦτο μόνον εἶναι εὐγενὲς καὶ ἐνδοξόν, τοῦτο
 » μόνον ἴδιον ἡμῶν ἔργον, παρόμοιον τοῦ ἔργου τῶν προγόνων, ἐπει-
 » δὴ, ἐξ ἰδίας ὁρμῆς, καὶ μὲ μόνας τὰς δυνάμεις ἡμῶν, χωρὶς ἐξω-
 » τερικὴν κἀμμίαν βοήθειαν, πασχίζομεν νὰ μεταβώμεν ἀπὸ τὴν
 » μεσολαβήσασαν βερβακρότητα εἰς κατὰστασιν ἔθνους εὐγενεοῦς
 » καὶ φωτισμένου, καὶ ν' ἀφήσωμεν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν τῆς
 » εὐγενείας τὸν θησαυρὸν, καθὼς οἱ προπάτορες ἡμῶν, γεννηθέντες
 » ἀπὸ ἀγρίους, ἔσχυσαν ὅμως νὰ πολιτισθῶσι, καὶ νὰ γένωσι πολ-
 » λῶν ἄλλων ἔθνῶν διδάσκαλοι πολιτισμοῦ (α). »

Τοιαῦτα λέγουν, ὅσοι ἀληθῶς ἀγαποῦν καὶ σέβονται τοὺς ὁμο-
 γενεῖς. Τοῦ Κοδρικᾶ ἢ κολακεία εἶναι τόσον πλέον θρασεῖα, ὅσους
 εἰρωνεύεται τὸ γένος του. Ἐὰν ἀληθῶς τὸ ἐνόμιζεν εὐκλεέστατον
 ἤθελε τολμήσει νὰ γράψῃ τοιαῦτα, ὅποια οὐδ' εἰς τὰ πλέον ἄδοξα
 ἔθνη τολμᾷ τις νὰ φανερώσῃ; Ὅς τις γράφων πρὸς Ἑλληνας, δὲν

μιάζωσι τὴν προθυμίαν τῶν Γραικῶν, ἦτον ἀκαιρὸν, ἄτοπον καὶ παντάπα-
 σιν ἀνόητον νὰ μαστίζῃ αὐτὸς τοὺς Γραικοὺς. Αἱ τραγικαὶ του ὅμως φω-
 νασικαὶ ἔχουσι καὶ κωμικόν τι τὸ λαιμάργους (gourmands), ἀτκτητοῦ κα-
 φοκαλυβίτου, ἢ λιμοκτονημένου τινὸς φωνῆν· πιθανόν ὅτι ἴδε κανεὸς
 Γραικοῦ τράπεζαν στολισμένην μὲ τὰ πλοῦσια τῆς χώρας προῖοντα,
 καὶ ἔκρινε γαστριμαργίαν τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν.

(α) « Ἄνδρι οἰομένῳ τί εἶναι, οὐκ ἔστιν αἴσχιον οὐδὲν ἢ σπαρέχειν
 » ἑαυτὸν τιμώμενον μὴ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων· εἶναι μὲν
 » γὰρ τιμὰς γονέων ἐκγόνοις, καλὸς θησαυρὸς, καὶ μεγαλοπρεπής· χρῆ-
 » σθαι δὲ καὶ χρημάτων καὶ τιμῶν θησαυρῶ, καὶ μὴ τοῖς ἐκγόνοις πα-
 » ραδιδόναι, αἰσχρὸν καὶ ἀνανδρον, ἀπορία ἰδίων αὐτοῦ κτημάτων καὶ
 » εὐδοξῶν. » Πλάτων, Μεγες. σελ. 247. Ἴδὲ καὶ κατωτέρω τὴν
 ἐν τῇ σελ. 42. σημ. (6).

ἐντρέπεται νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἀπολογία τῶν προφανῶν τῆς ἀμαρθείας του σφαλμάτων (α), τί ἄλλο σημαίνει, πλὴν ὅτι τοὺς κρίνει θρασυτάτα τόσο βαρβάρους, τόσο ἀκλεεῖς, ὡς ἐλπίζει νὰ τοὺς καταπείσῃ μὲ σοφιστικὴν λογοδιάρροιν;

Μὲ τὴν αὐτὴν θρασυτητα σπουδάζει (σελ. 32) νὰ παραστήσῃ τὸν Κοραῖν ἐχθρὸν καὶ κατήγορον τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος· καὶ φέρει παράδειγμα τοὺς κατὰ γατρίαν αἰρετικούς, τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος τοὺς Ἐπιλεκτικούς (β), οἱ ὅποιοι (λέγει μὲ μεγάλην εὐλάβειαν καὶ ψυχῆς κατάνυξιν) μεταχειρίζονται ῥητὰ τῆς θείας γραφῆς πρὸς οὐστασιν τῆς κακοδοξίας των. **O ciel! qu'entens-je ici! Il ne vous manquait plus que d'être hypocrite**, λέγει τῆς κομφοδίας ὁ Σγαναρῆλλος μὲ μεγάλην ἐκστασιν πρὸς τὸν Λυθέντην του. Πρὸ ὀλίγου ὠνόμαζε τὸ γένος εὐκλεέστατον· τώρα δὲ προβαίνει ἡ θρασυτης εἰς νὰ μᾶς δείξῃ ὅτι καὶ οἱ ἱερωμένοι τοῦ γένους εἶναι ἀναμάρτητοι. Γνωστὸν ὅμως εἰς ὅλους ὅτι τὸ, ἂ πολλοὶ μὲν εἰσὶ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ ἢ προσαρμύζεται εἰς ὅλα χωρὶς ἐξαιρέσιν τὰ ἐπαγγέλματα. Τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος ἦσαν ὅλοι τῆς Ἐκκλησίας οἱ ὀρθόδοξοι πατέρες· ἀλλ' ἀπὸ τὸ αὐτὸ τάγμα ἐγεννήθησαν καὶ οἱ αἰρετικοί. Τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος ἦσαν οἱ καλοὶ ποιμένες τῶν Ἐκκλησιῶν, καθὼς εἶναι καὶ πολλοὶ σήμερον εἰς τὸ γένος τοιοῦτοι· κἀνεὶς ὅμως δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ τάγμα ἐφάνησαν κάποτε καὶ λύκοι. Μὴ καταστάθησαν οἱ σημερινοὶ μᾶς ἱερωμένοι ἀνώτεροι τῶν Ἀποστόλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐγεννήθη καὶ ὁ προδότης Ἰούδας; Ὅτι ὁ Κοραῖς ἐπαίνεσε τοὺς δοξάζοντας τὸ γένος καὶ μὲ τὸν βίον καὶ μὲ τὴν παιδείαν ἀρχιερεῖς, ὀνομάσας καὶ τινὰς ἐξ αὐτῶν, τὸ μαρτυροῦσι πολλὰ μέρη τῶν Ἀυτοσχεδίων Στοχασμῶν· ὅτι δὲν ἤλεγξε, πλὴν τοὺς μὴ τοιοῦτους, χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ κἀνενα, μαρτυρεῖται καὶ τοῦτο ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς Στοχασμούς. Ὅς τις δὲν βαρύνεται νὰ τοὺς ἀναγνώσῃ κατ' ἐκεῖνο μάλιστα τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον ἐσκανδάλισε τὸν θεοσεβέστατον Κο-

(α) Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 23. καὶ 24.

(β) Ἰδ. κατωτέρ. σελ. 39.

θρικᾶν, θέλει μάθει τὴν ἀλήθειαν τοῦ λεγομένου. Τοῦτο μόνον πα-
ρακκαλῶ τὸν φιλοδίκαιον ἀναγνώστην, να μὴ περιορισθῆ εἰς μόνην
τὴν σημειωμένην ἀπὸ τὸν κατήγορον σελίδα, ἀλλὰ ἵ ἀναγνώσῃ
ἑπτὰ σελίδας ὁλοκλήρους (α), ἀν θέλῃ νὰ πληροφορηθῆ ὅτι ἡ πρὸς
τοὺς ἱερεῖς καταφρόνησις τοῦ Κοραῆ εἶναι θρασυτάτη συκοφαντία
τοῦ Κοδρικᾶ.

Τὸ νὰ ἐξετάσῃ τις μίαν πρὸς μίαν ὄλας τὰς θρασυτήτας τοῦ εὐ-
λαβεστάτου τούτου χριστιανοῦ, εἶναι πολλοῦ κόπου καὶ μικρᾶς
ὠφελείας ἔργον. Μίᾳς μόνης του σελίδος ἀνάγνωσις ἀρκεῖ νὰ τὸν
δειξῇ ὡς ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα, ἢ μᾶλλον τὸν τίγριν· διότι τοῦ λέ-
οντος καὶ αὐτὸ τὸ ἀνήμερον ἔχει τι γενναῖον· ἀλλ' ἡ ἀγριότης τοῦ
Κοδρικᾶ δαγκάνει καὶ σπαράσσει διὰ μόνην τὴν ἡδονὴν τοῦ σπα-
ρχμοῦ. Ἐρχομαι λοιπὸν εἰς τὸ ὁποῖον καταρχᾶς (β) ἔλεγα, ὅτα
σπουδάζει νὰ ἀνανεώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀλέθριον δόγμα τῶν Σοφι-
στῶν, καὶ Σκεπτικῶν φιλοσόφων, τὸ α Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν. »

Πλάττει ἡ φαντασία του (σελ. 9) *νέαυ αἵρεσιν, Κοραῖσμον,*
διαιροῦσαν εἰς δύο στάσεις τὸ γένος. Φανερόν ὅτι ὁ λόγος εἶναι
(ἢ καὶν ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι) περὶ αἵρέσεως φιλολογικῆς· ἐπειδὴ θρησκευ-
τικὴν αἵρεσιν κάνουν ἀκόμη δὲ ἤκουσε τοῦ Κοραῆ. Ἀλλὰ προσθέτει
ἀμέσως, *τοὺς ψευδοδιδασκάλους, τοὺς ὀχλαγωγούς, καθηγη-*
τάς ψεύδους, ἔριδος καὶ ἀταξίας, τοὺς ἀθετοῦντας τοὺς νό-
μους, τοὺς ἀναιροῦντας τὴν ὑπαρξίν τῶν ὄντων Σκεπτικοὺς
(ὀνομάζων τοὺς αὐτοὺς καὶ Ἐπιλεκτικοὺς). Ἐρχεται κατόπιν
ὁ Σπινόσα, εἶτα ὁ Νεοπλατωνισμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον εἶναι
κατὰ πάντα σύμφωνος ἡ αἵρεσις τοῦ Κοραῆ. Μὲ τὸν Νεοπλα-
τωνισμὸν ἡ αἵρεσις τοῦ Κοραῆ! Σπινόσα ὄνομα, ὅταν ὁ λόγος ᾔῃαι
περὶ φιλολογικῶν διαλέξεων! Νὰ θρηνήσῃ τις τὸ τόσον του θράσους,
ὅμοιον τοῦ θράσους ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων ἔλεγεν ὁ Δαυὶδ,

(α) Ἑλληνικ. Βιβλιοθήκ. τόμ. 8, σελ. η' — ιδ'.

(β) Ἄνωτέρ. σελ. 4.

« Γάρος ανεφγμένον ὁ λάρυγξ αὐτῶν κ. τ. λ. » ἢ νὰ γελάσῃ, ὅτι
μας ἐνθυμίζει καὶ πάλιν τὸν Ἀριστοφάνην;

Παρασταίνει ὁ φιλόπολις οὗτος Κωμικός εἰς τὴν σκηνὴν ἕνα
ἀπὸ τοὺς θρασεῖς συκοφάντας, ὅς τις καταδίδει ἥσυχον πραγματευ-
τὴν Βοιωτῶν, διότι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔφερ' ὀπτωχὸς καὶ φυτίλια,
νὰ τὰ πώλῃσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. « Ὅχι (ἐφώναζεν ὁ λάρυγξ τοῦ Συ-
κοφάντου)· δὲν τὰ ἔφερον εἰς πώλῃσιν, ἀλλὰ μὲ, σκοπὸν νὰ
καύσῃ τὰ καράβιά μας. »

Ἐκ τῶν πολεμίων εἰσάγεις θρυαλλίδας (α).

Λέγει πρὸς τὸν συκοφάντην εὐρεθεὶς παρῶν χρηστὸς ἄλλος πολίτης·
« διὰ φυτίλια τὸν καταδίδεις! »

Ἐπειτα φαίνεται δῆτα διὰ θρυαλλίδας!

« Ναί (ἀποκρίνεται μὲ βλέμμα Ἀττικὸν ὁ συκοφάντης), μὲ μίαν
θρυαλλίδα ἤμπορεῖ νὰ καύσῃ ὅλον μας τὸ καραβοστάσιον. »

Αὕτη γὰρ ἐμπρήσειεν ἂν τὸ νεώριον.

Ἄπορεῖ πάλιν εἰς τοῦτο ὁ χρηστὸς καὶ τίμιος πολίτης,

Νεώριον θρυαλλίς! . . . τίνι τρόπῳ;

Ἄπορῶ κ' ἐγὼ ὁμοίως, καὶ θέλουν ἀπορήσει ὅλοι οἱ τίμιοι ἀνθρώ-
ποι τοῦ γένους, ὅσοι κρίνουσι τὰ πράγματα μὲ δικαιοσύνης μέτρα
καὶ ζυγὰ φιλολογικαὶ αἱρέσεις, ἢ δόξαι, διχοστασίας, ὀχλαγωγίας,
κ' ἀθέτησιν νόμων! εἰς τίνα τρόπον; Τὸ Ἐμπορῶ καὶ τὸ Ἐξεύρω
» Νεοπλατωνισμὸν, Σκεπτικῶν αἵρεσιν, καὶ τέλος τὴν ἀθεΐαν τοῦ
» Σπινόσα! εἰς τίνα τρόπον;

Νεώριον θρυαλλίς! . . . τίνι τρόπῳ;

Μήπως νομίζῃ ὁ κατήγορος, ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τὰς παλαιὰς Ἀθή-
νας εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἐγγλωτογαστόρων (β); ἢ εἰς τὰς νέας,
ἔπου, καθὼς καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις, ἂν καὶ θρασύτερος

(α) Ἀριστοφάν. Ἀχαρν. 916.

(β) Ἴδ. ἀνωτέρ. σελ. 16. καὶ 17.

αὐτοῦ ἄλλος δὲν ἐγεννήθη ἀκόμη, δυνατὸν ὅμως εἶναι νὰ βλάψῃ τις τὸν ἐχθρὸν του μὲ τὴν δύναμιν ἄλλων νόμων διαφορῶν ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς φωτισμένης Εὐρώπης;

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τοῦ λεκτικῆ αἰ κομψαὶ φωναὶ καὶ φράσεις, γραμμέναι μὲ χολὴν, καὶ ὄχι μὲ μελάνην. Ἄλλὰ μήπως τὸ πραγματικὸν δείχνει καὶ ἱστορίαν καὶ κρίσιν τῶν πραγμάτων; Σύγχυσις χρόνων, φιλοσόφων, φιλοσοφικῶν αἱρέσεων, καὶ σύγχυσις δυστοχεστάτη δι' αὐτὸν διότι τὴν ὁποίαν ἔστησε κατὰ τοῦ Κοραΐ παγίδα, εἰς τὴν αὐτὴν καὶ μὴ θέλων ἔπεσε κ' ἐδέθη. Ὁ ταλαίπωρος Κοδρικῆς εἶναι τοῦ τάγματος ἐκείνων τῶν σοφῶν, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει « Πλήρεις παρακουσμάτων » ὁ θεῖος Πλάτων. Πολλὰ τῆς ἱστορίας πράγματα ἀκούσας ἀπὸ κἀνενὸς στόμα, ἢ ἐμπαρῶδη ἀναγνώσας εἰς βιβλίον, τὰ προσφέρει ὡς . . . ὄχι ὡς παπαγαῶς· τὸ μμητικὸν ὄρεον τοῦτο προσφέρει ὀρθὰ ὅ,τι ἀκούσῃ· ἀλλὰ χειρότερα τοῦ παπαγαῶ, προσφέρει ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. Τῶν φιλοσοφικῶν αἱρέσεων τὰ ὀνόματα σήμερον (σήμερον λέγω, ὄχι εἰς τὴν ἐκθειάζομένην ἀπ' αὐτὸν περασμένην ἑκατονταετηρίδα) εἶναι γνωστὰ εἰς τοὺς ἐπαγγελλομένους ὁποσοῦν παιδείαν. Ποῦ εὑρηκεν αὐτὸς τὸ ὄνομα τῶν *Ἐπιλεκτικῶν* φιλοσόφων; τίς ἀπὸ τούτων Ἑλλήνας ὠνόμασεν *Ἐπιλεκτικὴν αἵρεσιν*; Διατί μετεμόρφωσε τοὺς *Ἐκλεκτικούς* εἰς τοὺς *Ἐπιλεκτικούς*; Τοιαύτη ἀμαρτία βέβαια δὲν ὀμοιάζει τὰς πυρκαϊὰς τῶν νεωρίων, οὐδὲ κἀνεὶς τίμιος ἄνθρωπος ἠθελε φροντίσει νὰ τὴν ἀνακαλύψῃ, ἐὰν αὐτὸς ἐφρόντιζε νὰ δείχνῃ καὶ ὡς ἀπολογίαν τῆς ἀμαθείας του τὴν μετριοφροσύνην, τὴν ὁποίαν ἄλλοι ἀσκοῦν ὡς ἀρετὴν· ἐὰν μὲ τόσην ἀγνωσίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ γλώσσης δὲν ἐτόλμα νὰ καθέξεται ἄλλων δικαστῆς, καὶ δικαστῆς ἀδικος, διψῶν καταδίκην, καὶ πλάττων θρασύτατα ὀχλαγωγίας, αἱρέσεις, ἀθεΐας, διὰ νὰ δαγκάσῃ θανασίμως ὀμογενεῖς ἄνδρας τιμίους.

Καὶ δὲν ἐστάθῃ ἕως αὐτοῦ. Ἡ θρασύτης τὸν ἔσπρωξε νὰ συγχύσῃ καὶ τὴν Ἰδεολογίαν μὲ τὴν Σπινουσικὴν αἵρεσιν, χωρὶς νὰ ἤξεύρῃ εἰ εἶναι Ἰδεολογία, τί Σπινουσικὴ αἵρεσις; ἢ καὶ γὰρ συλλογισθῆ, ὅτι

ἰδάγκαν' ἐν ταύτῳ καὶ ἄνδρας ἐπισήμους τοῦ εὐγενεστάτου γένους τῶν Γάλλων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀπέλαυσε φιλόανθρωπον ἀσυλίαν ἢ καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ ἀπὸ τίνος πρῶτον ἐξεφωνήθη ἡ κατάκρισις τῆς Ἰδεολογίας. Ἐάν ὁ πρῶτος κατηγορῶς αὐτῆς, ἀντὶ νὰ τὴν σκώπητῃ διὰ τοῦ στόματος τῶν κολάκων του, ὡς ΝΕΦΩΛΗ, ἐλάμβανεν ἀπ' αὐτὴν πορίσματα νομίμου κυβερνήσεως, δὲν ἤθελε κρημνισθῆ εἰς τὸν βυθὸν τῆς δυστυχίας ἀπὸ τὸν ὕψιστον τῆς τύχης βαθμὸν. Δὲν εἶναι νεφώδης, ἀλλ' ἐξεναντίας σαφεστάτη εἰς τοὺς ἠξέουροντας νὰ συλλογίζωνται, καὶ ὑπέμετρα σαφῆς εἰς τοὺς ζητοῦντας νὰ ἐμποδίσωσι τὸ συλλογίζεσθαι (α).

Τούτους ὅμως τοὺς κατηγοροῦς τῆς Ἰδεολογίας ὑπερέβαλεν ἡ θρασύτης τοῦ Κοδρικᾶ, ἐπειδὴ μὴ ἀρκούμενος νὰ τὴν σκώπητῃ, ὡς ἐκεῖνοι, τὴν παραβάλλει μὲ τοῦ Σπινόζα τὴν αἵρεσιν, ἄλλο παράκουσμα τῆς κεφαλῆς του. Ὅτι ἡ Σπινουσιακὴ διδασκαλία φέρει εἰς ἀθέτην, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν· συγχωρημένον ὅμως εἶναι νὰ διστά-

(α) Ἴδου τί ἔλεγεν ὁ Χενιέρος κατὰ τῶν ἀναισχύντων τῆς Ἰδεολογίας συκοφαντῶν. Depuis quelque temps, il paraît convenu de déclamer contre les Métaphysiciens, contre l'idéologie, même quand il s'agit de toute autre chose. On fait de plus, quand on la croit utile, calomnier officieusement la prétendue faction métaphysicienne. Cela n'est pas bien. D'abord il faut se persuader que les libelles déshonorent à la fois ceux qui les font et ceux qui les commandent. Quant à l'idéologie, c'est la science de Locke et de Condillac, elle n'est point nébuleuse, quoi qu'en aient pu dire certains orateurs. Elle est très-claire pour les hommes qui pensent: elle est trop claire pour ceux qui voudraient empêcher les hommes de penser. (Chénier, Fragm. du Cours de littérature. etc. pag. 214.). Τοὺς τοιούτους ἐξ ὑποκρίσεως ἢ ἐξ ἀμαθείας συκοφάντας τῆς φιλοσοφίας ὀνόμαζαν προσφύεστατα οἱ Γάλλοι σκοτιστὰς (obscurants) καὶ φωτισοβεστῆρας (éteignoirs). Δὲν εὗρηκε νὰ μάθῃ τι καλῆτερον εἰς τοὺς Παρισίους ὁ Κοδρικᾶς παρὰ τὰς ἐξ ἀμάξης κατὰ τῆς ἰδεολογίας ὕβρεις; καὶ δὲν ἦτον ὠφελιμώτερον εἰς αὐτὸν νὰ σπουδάσῃ τὴν ἰδεολογίαν παρὰ νὰ τὴν ὀνειδιζῇ; Ἡ φυσικὴ του κλίσις τὸν ἔκαμε νὰ προκρίνῃ τὸ δεύτερον. Ἰσως δὲ καὶ ὁ φόβος, μὴν ἀκούσῃ ἀπὸ τοὺς Ἰσθεασμίους τοῦ φωτισοβεστῆρας τὰ ὑβριστικώτατα κατ' αὐτοὺς ἐπίθετα, Ἰδεολόγος καὶ Σοφὸς (Savant).

ζώμεν, ἂν καὶ ὁ αἰρεσιάρχης αὐτῆς, ὁ Ἰουδαῖος Σπινόσας, ἦτον ἀληθῶς ἄθεος· ἐπειδὴ μάλιστα ὁ βίος του, κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν του, ὠμοιάζει τὸν βίον τοῦ Σωκράτους (α), ὡς ἀθέου καὶ αὐτοῦ καταδικασθέντος νὰ πῆν κώνειον. Ὅπως ἂν ἦναι, ὁ Σπινόσας ζήσας εἰς πόλιν κυβερνωμένην ἀπὸ νόμους δικαιοτέρους παρὰ τοὺς τότε νόμους τῶν Ἀθηῶν, οὐτ' ἐκρίθη, οὐτ' ἐκατακρίθη εἰς θάνατον· ἐκινδύνευσεν ὅμως ν' ἀποθάνῃ ἀπὸ μάχαιραν ὁμοθησέκου, πρακτικοῦ ἀθέου, ὁ θεωρητικὸς ἴσως ἀθεός.

Ὅτι εἶναι δύο εἰδῶν ἄθεοι, γνωστὸν εἶναι, νομίζω, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Κοδριζάν· ἴσως ὅμως δὲν ἐξέτασε ποτὲ ὅποια εἶναι τὰ ἀποτρεσμάτα τῆς θεωρητικῆς, ὅποια τῆς πρακτικῆς ἀθείας. Τὸ σφάλμα τῶν θεωρητικῶν ἀθέων εἶναι δυστύχημα τῆς κεφαλῆς των, καὶ δυστύχημα πολλὰ σπάνιον, οὐδ' ἰσχύει νὰ διασειῇ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἐὰν ἡ πολιτικὴ κοινωνία στηρίζεται εἰς νόμους δικαίους· ὅθεν οὐδὲ ζημίαν ἄλλην ἐπιβάλλει τὸ πολίτευμα εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν τὴν καταφρόνησιν. Ἀρκετὴ ποιηὴ νὰ νομίζωνται καὶ νὰ ὀνομάζωνται μοροὶ· α *Εἶπερ ἄρρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός.* »

Τὸ ἄλλο ὅμως εἶδος τῆς ἀθείας εἶναι καὶ πολυάριθμον, καὶ πολλὸ πλέον ἐπικίνδυνον, ἐπειδὴ οἱ πρακτικοὶ οὗτοι ἄθεοι συνειθίζουσι νὰ ἐργάζωνται εἰς τὸ σκότος, ὥστ' οὐδ' οἱ νόμοι πολλάκις ἰσχύουσι νὰ τοὺς κολάσωσι. Τούτων τῆς μερίδος εἶναι, ὅσοι ἀσεβῶς μεταχειρίζονται τὴν θρησκείαν, διὰ νὰ χορτάσωσι τὰ πάθη των· ὅσοι μὲ εὐσεβείας πρόσχημα γίνονται διώκται, συκοφάνται τῶν ἐχθρῶν τῆς δεισιδαιμονίας· ὅσοι τυφλόνουσι τοὺς νόμους εἰς τὰς ἰδίαις των δοκοῦς, καὶ τῶν ἀνοίγουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ βλέπωσι τῶν ἄλλων τὰ κάρφη· ὅσοι μὲ τὴν δύναμιν τῶν εἰς κόλασιν τῆς ἀδικίας διαρρησμένων νόμων μαστίζουσι ἀνόμως τοὺς ἀποστρεφόμενους τὴν ἀδικίαν· εἰς ὅσους καὶ μικρὰ πρόφρασις θρυαλλίδος ἀρκεῖ, νὰ δυσφημήσωσι, νὰ ζημιώσωσι, νὰ δεσμεύσωσι, νὰ ἐξορίσωσι ἀπὸ τὸ πο-

(α) Ἴδ. τὰ Βιογραφικὰ Λεξικά.

λίτευμα, ἢ καὶ νὰ σφάζωσι τοὺς ἰδίους ἀδελφοὺς των. Ταύτης ἀκόμη τῆς μερίδος εἶναι καὶ ὅσοι λυποῦνται φανερώς ἢ ἀφανῶς τὴν παιδεῖαν τοῦ γένους· ὅσοι δυνάμενοι νὰ ταχύνωσι τὴν ἐξάπλωσιν αὐτῆς, τὴν περιορίζουν μονοπωλικῶς εἰς μόνους ἑαυτοὺς, ἀφίνοντες εἰς τοὺς λοιποὺς πλοῦτον καὶ κληρονομίαν αἰδίου τὴν βαρβαρότητα, καὶ τὴν ἀχώριστον τῆς βαρβαρότητος εἰλωτείαν· ὅσοι παρὰ τὴν μὲ τοὺς ἀδελφοὺς των ὑποταγὴν εἰς κοινούς νόμους δικαίους, προτιμοῦν νὰ καταπατῶνται χωρὶς ἀνάγκην (α), ὡς ἀνδράποδα, ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους των, διὰ νὰ συγκαταπατῶσι τοὺς κατωτέρους ἐναντίον τοῦ θεοῦ νόμου (β). Τόσον εἶναι πολυπληθὲς καὶ πολί-

(α) Ἀναγῶστα, ἂν ἦσαι φίλος τῆς δικαιοσύνης, καταλαμβάνεις τί σημαίνει τὸ « Χωρὶς ἀνάγκην. » Ἄν, κατὰ δυστυχίαν, ἦσαι τῆς μερίδος ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καταδίδουσι τὰς θρηαλλίδας, πρόσμενε κἂν (νὰ ζῆ ἢ ψυχὴ σου!) νὰ σὲ τὸ ἐξηγήσω. Εἶναι εἰς τὸν κόσμον δυστυχεῖς περιστάσεις ἀναγκάζουσαι καὶ τοὺς τιμίους ἄνδρας νὰ συναναστρέφονται ὄχι ὅτινας θέλουσιν, οὐδ' ὅτε θέλουσιν. Ἄλλ' οἱ τιοῦτοι ἄνδρες ἔχουν ἐν ταύτῃ ἀπολογίαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν διαγωγὴν ὅταν δὲ κάμνωσι τί πλέον τῆς ἀνάγκης, ὅταν μεταχειρίζονται τὴν δοθεῖσαν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους ἐξουσίαν, ὄχι εἰς τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον, ἀλλὰ συμπνεοῦν καὶ ὁμονοοῦν μετ' ἀλλήλων, διὰ νὰ υπερασπίζονται κοινῶς τοὺς ὑποδεεστέρους ἀδελφοὺς των, τότε δείχνουν ἀληθῶς ὅτι ἔξευξαν τὸν τράχηλον αὐτῶν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ἀνάγκης, διὰ νὰ ἐλαφρύνωσι τὸν ζυγὸν τῆς πατρὶδος. Τοιοῦτους ἄνδρας γνωρίζω τινάς, καθὼς καὶ ὅλον τὸ γένος τοὺς γνωρίζει, καὶ τοὺς σέβεται. Εἰς τοιαύτην ἀναγκίαν περίστασιν εὐρέθη καὶ ὁ Σωκράτης, Βουλευτὴς πόλεως, ἣτις δὲν ἐκυβερνᾶτο πλέον ἀπὸ νόμους, ἀλλ' ἀπὸ τῶν πολιτῶν της τὰ πάθη· Ἰσχυσεν ὅμως ν' ἀντισταθῆ εἰς τὴν μανίαν τοῦ δήμου. (Ξενοφ. Ἀπομνημον. α', 4, §. 48). Εἰς τοιαύτην ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ὑπῆκουσεν εἰς τὴν προσταγὴν τῶν Τριάκοντα (Ὁ αὐτ. αὐτ. δ', 4, §. 3.), καὶ τρίτον, ὅταν ἐσηκώθη νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖράς των τὸν Θηραμένην (Διοδώρ. Σικελ. ιδ', 5). Τοιαύτην Σωκρατικὴν τόλμην δὲν συγχωροῦσι βέβαια αἱ παροῦσαι περιστάσεις· εἶναι ὅμως μεσιτεῖαι, δεήσεις, ἀποδείξεις τοῦ δικαίου πειστικῆς, αἱ ὅποιαι ὅταν συνοδεύονται μὲ τὴν περὶ τοῦ θεομένου καλὴν ὑπόληψιν, γίνονται πολὺ πειστικώτεροι.

(β) Ἡ θρησκεία παραγγέλλει ῥητῶς τὴν πρὸς τοὺς δούλους ἰσότητα

μορφον τῶν πρακτικῶν τούτων ἀθέων, τῶν πόρνων τῆς φιλοσοφίας
καὶ τῆς θρησκείας, τὸ τάγμα.

καὶ τὸ δίκαιον (Παύλ. πρὸς Γαλάτ. γ', 28. Πρὸς Κολοσσ. δ', 4.),
ἀναγκαῖον πόρισμα τῆς ἐντολῆς, α' Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς εαυτόν. »
Καὶ ἐδῶ εἶναι ὁ λόγος περὶ δούλων ἀγοραστῶν ἢ αἰχμαλώτων, ὁποῖους
εἶχαν πολλοὺς καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες, ὅταν ἐκηρύττετο εἰς αὐτοὺς
τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡμεῖς σήμερον αἰχμαλώτους δούλους δὲν ἔχομεν, καὶ
σπανιώτατα ὑπηρετούμεθα ἀπὸ ἀγοραστῶν. Ἄλλ' εὐρίσκονται εἰς ὅλα
τὰ ἔθνη ἄνθρωποι ὀνομαζόμενοι εὐγενεῖς, καὶ μεταχειριζόμενοι, ὡς δούλους
ἔχι μόνους τοὺς μισθωτοὺς αὐτῶν ὑπηρετάς, ἀλλ' ἄπλως ὅλους τοὺς
ἐνδεστέρους αὐτῶν ὁμογενεῖς ἀδελφοὺς, τοὺς ὁποῖους αὐτοὶ νομίζουν
καὶ ὀνομάζουν ἀγενεῖς. Ἄν δὲν ἐσυλλογίσθησαν ἢ δὲν ἠρεύνησαν ποτέ,
τί σημαίνει τὸ ὄνομα Εὐγενής, ἄς μὴ βαρυνθῶσι τὴν ἔρευνάν του. Αἱ
πλείοτεράς μας πλάναι εἰς τὰ πράγματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν νὰ
ἐξετάζωμεν καὶ νὰ ἀναλύωμεν τὰ ὀνόματα. Διὰ τοῦτο ἔλεγει ὁ Ἐπίκτη-
τος, α' Ἀρχὴ παιδεύσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις. » Εὐγενής θέλει νὰ
εἴπῃ, Γεννημένος ἀπὸ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς γονεῖς, καὶ ἔχι τι πλεόν
καὶ κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν ἔχει κοινὸν τὸ ἐπίθετον τοῦτο ὁ ἄνθρω-
πος μὲ πολλὰ ἄλογα ζῶα, μὲ ταύτην ὅμως τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκεῖνα μὲν
ὀνομάζονται εὐγενῆ, ὅταν ὁμοιάζωσι τοὺς γεννητορας κατὰ τὴν ὁποίαν
δέχεται ἡ φύσις τῶν τελειότητα. Οὕτω, φεραπειν, ὀνομάζαν Ἴππον
εὐγενῆ, τὸν ἔχοντα καὶ τὴν μορφήν, καὶ τὰς ἀρετὰς ὅλας, ὅσων ἡ φύ-
σις τοῦ Ἴππου εἶναι δεκτικὴ.

Ὅσπερ γὰρ Ἴππος εὐγενής, κἂν ἦ γέρον,

Ἐν τοῖσι δαινοῖς θυμὸν οὐκ ἀπώλεσεν,

Ἄλλ' ὀρθὸν οὖς ἴστηεν.

λέγει ὁ Σοφοκλῆς (Ἠλέκτρ. 25)· καὶ δικαίως, ἐπειδὴ οἱ εὐγενεῖς Ἴπ-
ποι γεννῶσι καὶ ἡμίονους, τοὺς ὁποῖους κύνεις δὲν ὀνομάζει εὐγενεῖς.
Εἰς δὲ τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν ἀνεπισκεψίαν τῶν ὀνομάτων, ἐπεκράτησε
τὸ ἐναντίον· ὁ πλεόν ταπεινὸς ἀνθρωπίσκος, ἐὰν ἡ τύχη τὸν ἔκαμε νὰ
γεννηθῆ ἀπὸ γονεῖς ὄντως γενναίους, ἤγουν στολισμένους μὲ τὰς συ-
στατικὰς τοῦ χρηστοῦ πολίτου ἀρετὰς, διῃσχυρίζεται νὰ ἀπολαμβάνῃ
καὶ ὅλας τὰς εἰς ἐκείνους πληρωθείσας ἀπὸ τοὺς συμπόλιτας τῶν τιμὰς
ζῆ αὐτὸς, ὡς Σαρδανάπαλος, ὅταν ἐκεῖνοι ἐκοπιάζαν ὑπὲρ τῆς πατρί-
δος καταλαζονέυεταί, καταφρονεῖ, καὶ πολλάκις τυραννεῖ τοὺς ὁμοφύ-

Οἱ πρακτικοὶ οὗτοι ἄθεοι εἶναι οἱ πλέον ἐπικίνδunami ἐχθροὶ τοῦ πολιτεύματος. Ἄν ἦναι τὸ πολίτευμα δίκαιον, τοῦ σαλεύουσι

λους, ὅταν ἐκεῖνοι διὰ τοῦτο μάλιστα ἐτιμῆθησαν, ὅτι ἐθυσάσαν καὶ αὐτὴν των τὴν ζωὴν, διὰ νὰ σώσωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσονομίαν τοῦ γένους των. Τὸ γελιοῦτερον εἶναι, ὅταν ὁ τοιοῦτος εὐγενὴς καταφρονῆ ἄνδρας ἀνωτέρους του καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἀρετὴν, ὅχι δι' ἄλλο, πλὴν ὅτι δὲν ἐγεννήθησαν ἀπὸ γονεῖς ὁμοίους τῶν ἰδίων του γονέων ἧγουν κατανατᾶ τότε καὶ εἰς αὐτῶν τῶν προγόνων, τῶν αἰτίων τῆς εὐγενείας του, τὴν καταφρόνησιν ἐπειδὴ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους του, γεννηθεὶς ἐκ πολιτῶν ἀσήμεων, καὶ τιμηθεὶς ἀπὸ τοὺς συμπολίτας, διὰ τὴν ὠφελίμον εἰς τὴν πατρίδα του ἀρετὴν, ὁμοιάζει ἀπαρράλλακτως τοὺς καταφρονουμένους. « Διὰ τί (λέγει ὁ Πλίσιος) νὰ κρίνωνται χειρότεροι πα- » ρὰ τοὺς γεννηθέντας ἐξ ἐπισήμεων, ὅσοι μὲ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν ἠξιώθη- » σαν νὰ εὐγενίσωσι τοὺς ἀπογόνους; » *Cur enim deterior esset conditio eorum qui posteros nobiles merentur, quam eorum qui parentes habuissent!* (Panegyric. Trajan.). « Ἡ εὐγένεια, ἂν ἦναι ἀρε- » τὴ, τὴν χάνει ὅστις πράττει ἀνάξια τῆς ἀρετῆς ἂν δὲν ἦναι, εἶναι σχεδὸν » τίποτε « εἶπε καὶ ὁ Γαλλικὸς Θεόφραστος. *Si la noblesse est vertu, elle se perd par tout ce qui n'est pas vertueux; si elle n'est pas vertu, c'est peu de chose* (La Bruyere). Λέγω κ' ἐγὼ, εὐγένεια χωρὶς ἀρετὴν ὁμοιάζει τὴν εὐγένειαν τοῦ Κἄιν. Ἐὰν κἀνεὶς δὲν τολμᾷ νὰ συγκριθῆ εἰς τὴν εὐγένειαν μὲ τὸν ἀδελφοκτόνον τοῦτον, υἶὸν ἀνθρώπου πλασμένου ἀπ' αὐτὰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, πολλοὶ ὅμως ἐξισάζονται εἰς τὴν κακίαν, γινόμενοι ἀδελφοκτόνοι, ὡς ἐκεῖνος κἀ τοιοῦτοι εἶναι εἰ καταφρονητᾶ τῆς ἰσότητος, χωρὶς τῆς ὁποίας ἀδύνατον εἶναι ν' ἀγαπήσωσιν ὡς ἐαυτοὺς τοὺς ὁμορφύλους των, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἀδύνατον δὲ καὶ νὰ μὴ τοὺς μισήσωσι. Τοῦτο δὲν τὸ λέγω ἐγὼ, ἀλλὰ Θεοῦ Ἀπόστολος, « Ἡ ἀγγελία, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶ- » μεν ἀλλήλους· οὐ καθὼς Κἄιν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, καὶ ἐσφαξε τὸν » ἀδελφὸν αὐτοῦ. . . Πᾶς ὁμιστῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος » ἐστί.» (Ἰωάν. Καθολ. Α', γ', 41-45).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀληθῶς γεννημένων ἀπὸ ἐπισήμεους· ἀλλ' εἶναι ἐν ἄλλο γένος ἐπισήμεων, οἱ ὁποῖοι ἐπαίρονται ὅχι εἰς προγονικὰς ἀρετὰς, ὠφελίμους εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ διότι ὁ ἀρχηγὸς τῆς εὐγενείας των ἦτο βασιλέως τινός, ἢ τυράννου, ἱπποκόμος, γελωτοποιός, κόλαξ, ἢ ἄλλο τι ἐπαγγελόμενος ἀχρεῖτον ἐπάγγελμα. Ἄν ἦναι τι ἀχρεῖστερον τῆς κολακείας. Εἶναι καὶ τρίτον ἄλλο τῶν θελόντων νὰ γομίζωνται εὐγε-

κατὰ μικρὸν τὰ θεμέλια, τὴν ἰσωνομίαν, χωρὶς τῆς ὁποίας ὅς τις φαντάζεται νὰ κτίσῃ πολιτικὴν κοινωνίαν, κτίζει εἰς τὴν ἄμμου·

νεῖς διὰ τὸν πλοῦτον μόνον, γελοῖοι καὶ οὔτοι, ἂν δὲν ἔχωσι νὰ καυχῶνται ἄλλο τι παρ' αὐτόν. Τὴν ἐδόξαζαν οἱ παλαιοὶ μας φιλόσοφοι περὶ εὐγενείας, ἔμαθον ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω σημειωθεῖσαν (σελ. 35. ἐν τῇ σημ.) ῥῆσιν τοῦ Πλάτωνος· τοῦ ὁποίου φέρω τώρα ἄλλην μίαν τὴν ἐξῆς (Θεαιτ. σελ. 174, « Τὰ δὲ δὴ γένη ὑμνούντων, ὡς γενναῖός τις, ἑπτὰ πάππους » πλουσίους ἔχων ἀποφῆναι, παντάπασι ἀμβλύ καὶ ἐπὶ μικρὸν ὁρῶντων ἡγείται τὸν ἔπαινον, ὑπὸ ἀπαιδεύσεως οὐ δυνάμενον εἰς τὸ πᾶν » αἰεὶ βλέπειν οὐδὲ λογίζεσθαι, ὅτι πάππου καὶ προγόνων μυριάδες » ἐκάστῳ γεγόνασιν ἀναριθμητοὶ, ἐν αἷς πλοῦτοι καὶ πτωχοὶ, καὶ βασιλεῖς καὶ δοῦλοι, βάρβαροί τε καὶ Ἕλληνες, πολλάκις μυρῖοι γεγόνασιν » ὅτρῳδον· ἀλλ' ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσι καταλόγῳ προγόνων σεμνονομένων » καὶ ἀναφερόντων εἰς Ἡρακλέα τὸν Ἀμφιτρύωνος ἄτοπα αὐτῷ καταφαίνεται τῆς μικρολογίας· ὅτι δὲ ὁ ἀπ' Ἀμφιτρύωνος εἰς τὸ ἄνω » πεντεκακαιοκοστὸς τοιοῦτος ἦν, οἷα συνέβαιεν αὐτῷ τύχη, καὶ ὁ πεντηκοστὸς αὐτοῦ, γελᾷ μὴ δυνάμενον λογίζεσθαι τε καὶ χανούτητα » ἀνοήτου ψυχῆς ἀπαλλάττειν. Ἐν ἄπασι δὲ τούτοις ὁ τοιοῦτος ὑπὸ » τῶν πολλῶν καταγελάται, τὰ μὲν ὑπερηφάνως ἔχων, τὰ δ' ἐν ποσὶν » ἀγνοῶν τε καὶ ἐν ἐκάστοις ἀπορῶν. » Ταῦτα λέγει ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Θεόδωρον· καὶ οὗτος τὸν ἀποκρίνεται, « Παντάπασι τὰ γινόμενα » λέγεις, ὦ Σώκρατες. » Ἀπαράλλακτα, καθὼς συμβαίνουσι καθημέραν, καὶ θέλουσι συμβαίνειν, ἐώσω νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ νὰ κατασταθῇ κοινὸν μάθημα εἰς τὰ ἔθνη ἢ φιλοσοφία. Καὶ ἡ ἐξάπλωσις αὕτη εἶναι μακροῦ χρόνου ἔργον· πολλοὶ τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδος φιλόσοφοι ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ταύτης, ὅτι πολιτεύματα εἰρηκτικὰ καὶ ἡσυχον νὰ συγκροτηθῇ εἶναι τῶν ἀδυνάτων χωρὶς τὴν ἰσωνομίαν, τὴν ὁποίαν μάλιστα πολεμοῦν αἱ περὶ εὐγενείας προλήψεις· καὶ μόλις εἰς τὴν παρούσαν ἑκατονταετηρίδα ἄρχισαν νὰ συγκροτῶνται ταῦτα πολιτεύματα.

Καὶ σημείωσε ὅτι ταύτης τῆς εὐτυχοῦς εἰς τὴν δικαιοσύνην ἐπιστροφῆς σύγχρονον ἄλλο δικαιοσύνης ἔργον ἐπράχθη, ἡ κατάργησις τῆς αἰσχροῦς καὶ ἀντιθέου σωματεμπορίας (commerce des esclaves). Μὴν ἀρκούμενοι εἰς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ ὁμοθηθήσκους δουλοπαροίκους (serfs de la glebe), ὁποῖοι σώζονται ἀκόμη εἰς τινὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, διὰ τὴν πλεονεξίαν τῶν ὀνομαζομένων εὐγενῶν, ἐταξείδευσαν καὶ εἰς τῆς

ἐν ἧναι ἄδικον, προετιμάζουσι καὶ ταχύνουσι τὸν ὄλεθρον αὐτοῦ, κολακεύοντες τὰς ἀδικίας του. «Νόμω καλόν, νόμω κακόν» λέ-

Ἀφρικῆς τὴν παραλίαν, καὶ ἐδίδαξαν τοὺς Ἀφρικανοὺς τυραννίσκουσ νὰ πωλοῦσι τοὺς ἰδοὺς ὑπηκόους· πίνες; οἱ Εὐρωπαϊαῖ, οἱ ἐπαγγελλό-
μενοι χριστιανοί. Ἡ πρόοδος λοιπὸν τῆς φιλοσοφίας συνεργεῖ εἰς τὸν θρι-
αμβον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Πρὸ αὐτῆς δὲν ἐδυνήθησαν οἱ φιλόσο-
φοι νὰ πείσωσι τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζῶσι μετ' ἀλλήλων ὡς ἀδελφοὶ
διότι ἡ φιλοσοφία περὶορίζετο εἰς ὀλιγώτατα ἔθνη καὶ πολλὰ ὀλίγους ἀν-
θρώπους· τὸ πλειότερον αὐτῶν μέρος ἐκυβερνάτο ἀπὸ τὴν τυραννίαν
τῶν προλήψεων. Αὐτὴ ἡ ἱερὰ θρησκεία, θέλουσα νὰ διδάξη τὴν ἀδελφι-
κὴν ἰσονομίαν, ἤρκεσθη νὰ παραγγελλῆ τοὺς δεσπότες νὰ ἦναι ἴσοι
καὶ δίκαιοι πρὸς τοὺς δούλους, καὶ τούτους πάλιν νὰ προσφέρωνται με-
ὑποταγὴν καὶ ἀγάπην πρὸς ἐκείνους. Παντελῆ τῆς δουλείας κατάργησιν
δὲν ἐδύνατο νὰ διδάξη, χωρὶς νὰ διεγείρῃ ἐμφύλιον πόλεμον (καθὼς
συνέβησαν, εἰς τοὺς παλαιοὺς, τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων, τῶν
Χίων, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας καὶ ἄλλων χωρῶν οἱ λεγόμενοι δουλι-
κοὶ πόλεμοι, καθὼς συνέβη τῶντι εἰς τὰς ἡμέρας μας ἢ κατὰ τῶν δε-
σποτῶν ἐπανάστασις τῶν δούλων τῆς Ἀμερικῆς).

Τῆς μακρᾶς καὶ πολυχρονίου ἀδικίας πολυχρόνιος φυσικὰ γίνεται καὶ
ἡ θεραπεία· δὲν πρέπει νὰ διδάξης μόνον τὸν ἀδικοῦντα· πλειοτέραν
χρεῖαν διδασχῆς ἔχει ὁ ἀδικούμενος, τοῦ ὁποίου τὴν ψυχὴν ἐγύμνωσεν ἡ
μακρὰ δουλεία ἀπὸ τὰ γενναῖα φρονήματα. Μ' ὄλον τοῦτο, ἐὰν ἡ θρησκεία
δὲ οἰκονομίαν δὲν ἐστῆλίτευσε φανερὰ τὴν δουλείαν, ἔδωκεν ὅμως ἀφορ-
μὴν νὰ τὸ καταλάβωμεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς, λέγων, « Ἐντολὴν καινὴν
» δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους κ. τ. λ. » (Ἰωαν. ιγ', 34). Δια-
τί τὴν ὀνομάζει νέαν ἐντολὴν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὴν ὁ-
ποίαν αὐτὸς ἄλλοῦ ὀμολογεῖ, καὶ ὅλος ὁ κόσμος ἤξεύρει, ὅτι εἶναι τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης ἐντολῆ; Πολλὰ καὶ διάφοροι εἶναι αἱ λύσεις τῆς
ἀπορίας ταύτης· ὅχι ὅμως τόσον πληροφορητικά. Ἐν συγχωρῆται καὶ
εἰς ἐμὲ νὰ προβάλλω ἐξήγησιν, λέγω, ὅτι τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου τὸ
« Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς ἐαυτὸν » ἀπέβλεπεν ἐξαιρέτως τοὺς Ἰου-
δαίους. Ἰουδαῖος Ἰουδαῖον δὲν ἐσυγχωρεῖτο μόνον νὰ ἔχῃ δούλον· ἄλ-
λοφύλλους ν' ἀγοράζωσιν ἑαυτοὺς εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν ὁ νόμος (Λευϊτ.
κέ, 44). Ἐξεναντίας εἰς τὴν Νέαν Διαθήκην ὁ Πλησίον σημαίνει πάντα
ἄνθρωπον ἀπλῶς, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ Σαμαρείτου παραβο-
λῆν (Λουκ. Ι', 29-37). Δικαίως λοιπὸν ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης τοῦ

γουςι με φωνην ανδραποδιωδη προς τους Ηγεμόνας, δια να εμποδίσωσι την διόρθωσιν των νόμων· «Νόμω καλόν, νόμω κακόν» φωνάζουν και προς τους υπηκόους, προς μεν τους Ίσους με κάποιαν συστολήν, προς δε τους άλλους με θράσος, φοβούμενοι, μη τὸ ἐναντίον δόγμα γεννήσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς πολλῶν ὁμογενῶν ἔννοιαν ἀκριβεστέραν τῆς δικαιοσύνης, πραγματείας ἀκερδοῦς εἰς τὰ ἀνδράποδα.

Οὔτε πρακτικόν, οὔτε θεωρητικόν ἄθεον θρασύνομαι ν' ἀποδείξω τὸν Κοδρικᾶν, ἂν καὶ τρέχῃ μέγαν κίνδυνον καὶ τῶν δύο διὰ τὴν ἀκράτητον αὐτοῦ θρασύτητα. Τοὺς λόγους μόνον ἐξετάζω καὶ τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων διαβολὰς του· καὶ ἐπειδὴ τὰς εὐρίσκω ὁμοίας με τὰς φωνὰς τῶν δαιμονολήπτων διωκτῶν, ἄλλο δὲν με συγχωροῦν νὰ συμπεράνω, πλὴν ὅτι τὰ πάθη του, συνωδευμένα με παχυτάτην τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀγνοίαν, τὸν σπρώχνουν, ὡς θηρίον ἄλογον, σπουδάζοντα νὰ σπρώξῃ τοὺς ἄλλους, εἰς τὰ ξίφη, εἰς τὸ πῦρ, εἰς τὴν ἀπώλειάν του. Θέλων γελοίως νὰ παραβάλλῃ τὸ σύνθημα εἰς τοὺς ἐχθρούς του ὕψος τοῦ λόγου με πολλὰς μεμπτὰς αἰρέσεις φιλοσόφων, φέρει εἰς τὸ μέσον, κατὰ δυστυχίαν του, καὶ τοὺς Σκεπτικούς, ἤγουν αὐτοὺς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐδογματίζαν τὸ τόσον ἀρεστὸν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ «Νόμω καλόν, νόμω κακόν.» Αἱ ἀντιφάσεις εἶναι καὶ αὐταὶ σφάλματα ἀνθρώπινα· ἀλλὰ ν' ἀντιφάσκῃ τις με ζῆμίαν του, ἕως νὰ πιστεῦῃ καὶ νὰ κηρύττῃ, ὡς ὀρθοδοξίας ἄρθρα, τὰ ὀλέθρια δόγματα αὐτῶν ἐκείνων με τοὺς ὁποίους σπουδάζει νὰ παραβάλλῃ τοὺς ἄλλους, τοῦτο ἂν ἦναι ἀμάθεια, ὁ ἀντιφάσκων εἶναι τῶν ἀμαθῶν ἀμαθέστατος· ἐὰν ἔγινε δι' ἐλπίδα ὅτι δὲν θέλει ἀνακαλυφθῆ ἀπὸ κανένα ἢ ἀντίφασις, ἢ πρὸς τὸ γένος καταφρόνησις ὑπερβάλλει πᾶσαν θρασύτητα· ἐπειδὴ τολμᾷ νὰ δη-

πλησίον ὀνομάζεται νέα ἐντολή· καὶ ταύτην τὴν ἐντολήν παραβαίνει ὁ Χριστιανός, ὅχι μόνον ὅταν ἀγοράζῃ εἰς δουλείαν τὸν ὁμοῖόν του, ἀλλὰ καὶ ὅταν ζητῇ με παντοίους ἄλλους τρόπους δυναστείας, πλοῦτου, εὐγενείας, νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ἰσονομίαν, εἰς ἓνα λόγον νὰ μὴ τὸν ἔχη πλησίον.

μηγορή εἰς ἐπήκοον τοῦ ὁποίου ὀνομάζει εὐκλεσεστάτου γένους, αἷς ἐν ἡμίνοις ἡμίθεος. » Ὅπως ἂν ἦναι, ἰδοὺ ὁ Κοδρικᾶς μὲς καθαρὸς Σκεπτικὸς φιλόσοφος. Μετὰ τοιαύτην ἐξομολόγησιν αὐτοῦ, τί νὰ τὸν εἴπῃ τις; νὰ τοῦ ἐπιστρέψῃ τὴν νοστιμοτάτην ἐπιφώνησιν αὐτοῦ (σελ. 10) ἘΦΕΡΙΝ ΣΑΚΚΑ; Ἐφαγε! εἰς τόσον σπουδαῖα πράγματα ἢ βωμολοχία ἤθελεν εἶσθαι θρασύτης κατὰ τῶν ἀναγνωστῶν ἀσυγχώρητος. Ἄς τὸν κροτήσωμεν λοιπὸν μὲ τὸ, *Εὔγε! ἐπέρευγε! Σκεπτικὴ Κοδρικᾶ. Εὔγε! ὑπέρευγε! ὑπέρμαχε καὶ προστάτα τοῦ ἀσεβεστάτου δόγματος α Νόμω καλόν, νόμω κακόν.* » *Εὔγε!* τοῦ Σωκράτους ἐχθρὸν ἐπειδὴ διὰ τὸν κατὰ τοῦτου τοῦ δόγματος πόλεμον ἐθουσιάσθη ὁ Σωκράτης ἀπὸ τοὺς Θραυστάτους Ἀττικοὺς συκοφάντας.

Ἄς μὲ συγχωρήσῃ ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐκθέσω διεξοδικῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ δόγματος, διὰ τὴν ἀνάγκην ὄχι μόνον νὰ ἀναφέρω καταλεπτῶς καὶ τοὺς προστάτας καὶ τοὺς ἀναιρέτας αὐτοῦ παλαιούς καὶ νέους φιλοσόφους, ἀλλὰ καὶ νὰ δεῖξω πόσον εἶναι ἀσεβές, πόσον ὀλέθριον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν τὸ πολυβρύλλητον τοῦτο α Νόμω καλόν, νόμω κακόν. » Δὲν εἶναι ὁ λόγος περὶ θρυαλλίδων καὶ ἄλλων τοιούτων εὐτελῶν πραγμάτων, οὐδ' ὁ φόβος περὶ τῆς καύσεως τῶν Ἀττικῶν νεωρίων ἀλλὰ περὶ δόγματος, τὸ ὁποῖον κατέκαυσε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Ἕλληνας ὅλους, μετ' αὐτοὺς καὶ πρὸ αὐτῶν πολλοὺς ἄλλους, καὶ βόσκεται σήμερον ὡς ἀληθινὴ πυρκαϊὰ πολλὰ βάρβαρα ἔθνη. Εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν ὁ Σωκράτης τὸ δόγμα τοῦτο ἐπολέμησε, προβλέπων πόσῃ φθορὰν ἐμελλε νὰ φέρῃ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ δι' αὐτὸ τὸν ἐθυσίασαν εἰ προστάται τοῦ δόγματος συκοφάνται. Ἄν θέλωμεν νὰ στήσωμεν τὸν δρόμον τῆς ἐπανατρεχούσης εἰς τὴν ἀρχαίαν δόξαν Ἑλλάδος, τὸ ἀσεβές τοῦτο δόγμα πρέπει νὰ διδάσκωμεν τοὺς νέους μας ἂν ἐξεναντίας ἐπιθυμῶμεν νὰ ταχύνωμεν τὰ βήματά των εἰς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν, τοῦ δόγματος τὰ σκεπάσματα πρέπει νὰ περισχίσσωμεν ὀλοθῆν, διὰ νὰ γένη φανερὰ εἰς ὅλους ἢ θηριώδης ἀσχημία του.

Εἰς τὴν 34 σελίδα κηρύττει καὶ δεύτερον τὸ φίλτατόν τῶν δόγμα « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν » ἀρχίζων ἀπ' αὐτὴν τῆς λέξεως τὴν σημασίαν, διὰ τὴν ὁποίαν κατηγορεῖ τοὺς Ἑρμογράφους ὡς κακῶς νοήσαντας καὶ ἐξηγήσαντας τὸν Νόμον. Τίς ἤθελε πιστεύσει, ὅτι αὐτὸς, καὶ ὄχι οἱ Ἑρμογράφοι, ἀγνοεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου, μ' ὅλον ὅτι εὐκόλως ἐδύνατο νὰ τὴν μάθῃ ἀπὸ τὰ λεξικά! Ὅταν ὁ Ἡσίοδος (α), περιγράφων πῶς καὶ πότε σκάπτουν, σπείρουν καὶ θερίζουν οἱ γεωργοί, λέγει,

Οὗτός τοι πεδίων πέλεται νόμος,

δὲν νοεῖ παλαιοῦ τινος νομοθέτου γραπτοὺς νόμους, ἀλλὰ τὴν συνήθειαν τῶν γεωργῶν. « Νόμος, θεσμός, συνήθεια » λέγει ὁ Πλούχιος. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο σημαίνει ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ τὸ σημαίνει πρώτιστα, ἐπεὶδὴ πρὶν γραφῶσιν ἀκόμη πολιτικοὶ νόμοι, οἱ ἄνθρωποι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τὴν συνήθειαν, καθὼς ἀκόμη κυβερνῶνται σήμερον τὰ ἄγρια ἔθνη. Οἱ πολιτικοὶ νόμοι δὲν ὠνομάσθησαν οὕτω παρὰ κατὰ δεύτερον λόγον· διότι φυλάττουσιν ἐπὶ ποσὸν τὸν τύπον τῆς συνήθειας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατ' ἄλλο δὲν διαφέρουν, πλὴν ὅτι εἶναι καὶ λέγονται γραπτοὶ νόμοι, πρὸς διάκρισιν ἐκείνης· καὶ καθὼς ἐκείνη ὠνομάσθη νόμος ἄγραφος, ἀφοῦ ἐγνωρίσθη ὁ γραπτὸς πολιτικὸς νόμος, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἠμπορεῖς νὰ ὠνομάσῃς τοῦτον *Συνήθειαν ἔγγραφον*. Ἄν τὸ ἔθνος ἔχῃ ἔθνη, ἦθῃ, ὑπολήψεις καὶ δόξας ὀρθὰς περὶ πραγμάτων, ἐν ἐνὶ λόγῳ νόμους ἀγράφους (ἐπεὶδὴ ὅλα ταῦτα σημαίνει ὁ νόμος) ὀρθοῦς, ὀρθοὶ θέλουσιν εἶσθαι καὶ οἱ γραπτοὶ τοῦ νόμοι. Ἀπὸ τὸν νόμον παράγεται καὶ τὸ *Νομίζω*, ἤγουν *δοξάζω*, *ὑπολαμβάνω*, ὅθεν τὰ *νομιζόμενα* ἰδίως ἐκάστου ἔθνους, ἤγουν αἱ συνήθειαι, αἱ ὑπολήψεις τοῦ. « *Νομιζόμενα*, νόμιμα, ἢ ὑπολαμβανόμενα » λέγει ὁ Φώτιος. Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν σημασίαν (τῆς ὑπολήψεως ἢ δόξης) ἔλεγεν ὁ Δημόκριτος, ὄχι, καθὼς θρασυτάτα ψεύδεται ὁ Κοδρικᾶς, « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν », ἀλλὰ « Νόμῳ γλυκῷ, νόμῳ πικρῷ »

(α) Ἔργ. καὶ ἡμ. 338.

καὶ τοῦτο παραβῆσαντες οἱ σοφισταὶ πρῶτοι (α) ἐκήρυξαν (κατὰ τὴν διπλῆν σημασίαν), κ' ἔστησαν ἔπειτα βᾶσιν τῆς αἰρέσεώς των οἱ Σκεπτικοὶ φιλόσοφοι, τὸ α Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν. »

Ἐδόξαζ' ὁ Δημοκρίτος, ὅτι, ἐπειδὴ δὲν συμφωνοῦν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν κρίσιν τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τὰ νομίζει καὶ τὰ δοξάζει ἄλλος κατ' ἄλλον τρόπον, δὲν εἶναι ἄρα αἱ αἰσθήσεις κριτήριον τῶν ποιοτήτων ἀσφαλτον· ὅθεν ἔλεγε, α Νόμῳ γλυκὺ, νόμῳ πικρόν. » Ὅταν γεύεται τις μέλι, αἰσθάνεται γλυκύτητα, ὄχι διότι ἀληθῶς τὸ μέλι εἶναι γλυκὺ, ἀλλὰ διότι αὐτὸς τὸ νομίζει τοιοῦτον· ἂν ἦτον ἐκ φύσεως γλυκὺ, διατὶ ὁ αὐτὸς, ἢ καὶ ἄλλος, δι' ἄλλοιαν τῆς γευστικῆς αἰσθήσεως διάθεσιν (ὡς συμβαίνει πολλάκις εἰς τοὺς ἀρρώστους) τὸ εὐρίσκει πικρόν; Τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν αἰσθησεων. Ἡ ἀκοή τινὸς αἰσθάνεται βαρὺν φθόγγον, ἄλλος τὸν κρίνει ὀξύ· ἡ ὄρασις, κίτρινον χρῶμα, φερεπειῖν, ἄλλος τὸ νομίζει πράσινον· ἡ ὄσφραξις εὖοσμον, ἄλλος τὸ φεύγει ὡς δυσώδες· ἡ ἀφή θερμόν, ἄλλος τὸ ὑπολαμβάνει ψυχρόν.

Τοῦ Δημοκρίτου ἡ περὶ τῶν αἰσθησεων δόξα δὲν ἐξετάζεται κατὰ τὸ παρόν· ὅς τις γνωρίζει τὴν φιλοσοφικὴν ἱστορίαν, ἠξυερεὶ βέβαια τί ἔγραψαν οἱ φυσιολόγοι καὶ ἰδεολόγοι κατ' αὐτῆς (β). Ἄλλ' εἴτε ψευδῆς, εἴτε ἀληθῆς, ἐπεριωρίζετο εἰς μόνα τὰ αἰσθητά· οὐδ' ἐσυλλογίσθη ποτὲ νὰ τὴν προσαρμόσῃ εἰς τὰ καλὰ καὶ κακά, εἰς τὰ δίκαια καὶ ἀδίκαια, τὰ ὅποια ὑπόκεινται εἰς ἄλλο κριτήριον, τὸν νοῦν. Αὐτὸς ὁ Δημοκρίτος, διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν ἢ ἀμφι-

(α) Σχεδὸν σύγχρονος τοῦ Δημοκρίτου ὁ φυσικὸς Ἀρχέλαος ἐδόξαζε τὸ ἐλέθριον δόγμα τοῦτο, ἂν πιστεύσωμεν Διογένην τὸν Λαέρτιον (B', 46), λέγων, « Τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὸ αἰσχρὸν οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ». Ἄλλὰ δικαίως ἀμφιβάλλει περὶ τούτου ὁ Τεννεμάννος (Gesch. der Philosoph. I. Th. 344. 5). Ἀμφιβάλλω καὶ ἐγὼ μάλιστα, ὅταν συλλογισθῶ, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἦτο διδάσκαλος τοῦ Σωκράτους· καὶ ὁμοιως εἰς ὅλους τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος, ὅπου πέσῃ λόγος περὶ τοῦ δόγματος, οἱ σοφισταὶ μόνον κατηγοροῦνται· ὁ δὲ Ἀρχέλαος δὲν ὀνομάζεται ποῦ ποτε.

(β) Id. Tiedemann, Untersuch. über den Menschen. II. Th. S. 325.

Ἐλλή τις περὶ τῆς δόξης του, τὴν ἐξηγεῖ σαφέστερα, ὀνομάζων τὴν κρίσιν τῶν αἰσθήσεων *σκοτεινήν*, τοῦ δὲ νοῦ, *γρηγοράν*, καὶ *ικαρήν* τὰ κρίνη τὴν ἀληθείαν (α). ἢ ὅτ μορφοδλφ Ιοκιππακζ Ιο

Τὰ αὐτὰ ἐδόξαζαν περὶ τῶν δύο τούτων κριτηρίων καὶ δύο σύγχρονοι τοῦ Δημοκρίτου φιλόσοφοι, ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ὁ Ἡράκλειτος. Ὁ πρῶτος λέγει, ὅτι κριτήριον τῆς ἀληθείας εἶναι, ὄχι αἰσθήσεις, ἀλλ' ὁ ὀρθὸς λόγος (β). ὁ δὲ Ἡράκλειτος κατ' ἄλλο δὲν διαφέρει περὶ τούτου, πλὴν ὅτι εἰς τόπον τοῦ ὀρθοῦ λόγου βάζει τὸν κοινὸν λόγον (le sens commun), ὀνομάζων αὐτὸν καὶ θεῖον (γ)

(α) « Δημοκρίτος δὲ, ὅτι μὲν ἀναρρεῖ τὰ φαινόμενα ταῖς αἰσθήσεσι, καὶ τούτων λέγει μηδὲν φαίνεσθαι κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνον κατὰ δόξαν· ἀληθὲς δὲ ἐν ταῖς οὐσίαις ὑπάρχειν τὸ ἀτόμους εἶναι καὶ κενόν· Νόμω γάρ, φησι, γλυκὺ, καὶ νόμω πικρὸν, νόμω θερμὸν, νόμω ψυχρὸν, ἐτεῆ δὲ ἄτομα καὶ κενόν. . . Ἐν δὲ ταῖς Κανόσι δύο φησὶν εἶναι γνώσεις, τὴν μὲν, διὰ τῶν αἰσθήσεων, τὴν δὲ, διὰ τῆς διανοίας· τὴν μὲν διὰ τῆς διανοίας ΓΝΗΣΙΝ κατέγει (γρ. καλεῖ), προσμαρτυρῶν αὐτῇ τὸ πιστὸν εἰς ἀληθείας κρίσιν· τὴν δὲ διὰ τῶν αἰσθήσεων ΣΚΟΤΙΝ ὀνομάζει, ἀφαιρούμενος αὐτῆς τὸ πρὸς διάγνωσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀπλανές· Ταῦτα λέγει ὁ Ἐμπειρικός Σέξτος (Πρὸς τοὺς Λογικ. §. 135) περὶ τοῦ Δημοκρίτου, ἰκανὸς καὶ τόσον πλέον ἀξιόπιστος μάρτυς, ὅσον ἦτο τῆς αἰρέσεως τῶν Σκεπτικῶν, ἤγουν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀναρροῦσαν τὸ κριτήριον τοῦ νοῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης (Μεταφυσικ. γ', 5), ἀναρῶν τὴν δόξαν τοῦ Δημοκρίτου λέγει· « Τὸ δ' αὐτὸ τοῖς μὲν γλυκὺ γευσόμενοι δοκεῖ εἶναι, τοῖς δὲ πικρὸν . . . διὸ Δημοκρίτος γέ φησιν, ἦτοι οὐθὲν ἀληθές, ἢ ἡμῖν γ' ἄδηλον. » Καὶ ἐδῶ πάλιν ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς κρίσεως τῶν αἰσθήσεων.

(β) « Ἄλλοι δὲ ἦσαν οἱ λέγοντες κατὰ τὸν Ἐμπεδοκλῆα, Κριτήριον εἶναι τῆς ἀληθείας, οὐ τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. » Σέξτ. Ἐμπειρικ. Πρὸς τοὺς Λογικ. §. 122.

(γ) « Ὁ δὲ Ἡράκλειτος, ἐπεὶ πάλιν ἐδόκει δυσὶν ὀργανῶσθαι ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας γνώσιν, αἰσθήσει τε καὶ λόγῳ, τούτων τὴν αἰσθησιν . . . ἀπιστον εἶναι νενόμικε· τὸν δὲ λόγον ὑποτίθεσθαι κριτήριον. Ἄλλὰ τὴν μὲν αἰσθησιν ἐλέγχει, λέγων κατὰ λέξιν, Κακοῖς μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοί; καὶ ὦτα βαρ-

• ὀρθὸς λόγος ὑποθέτει νοῦν ἐξ ἰδίας πείρας, ἢ ἐκ διδασκαλίας ὀπωσοῦν γυμνασμένον· ὁ δὲ κοινὸς καὶ θεῖος λόγος σημαίνει ἀπλῶς τὴν λογικὴν δύναμιν, τὴν ὁποῖαν ἔχοντες κοινὴν οἱ ἄνθρωποι, κοινῶς καὶ ὁμοφώνως ὅλοι, ἢ καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῶν μέρος, διακρίνουσι τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ ψεῦδος, τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακόν, τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ ἀδίκου, χωρὶς νὰ προσμένουν νὰ τὸ μάθωσιν ἀπὸ τοὺς νόμους, ἢ τὰς ὑπολήψεις καὶ δόξας μερικοῦ τινος ἔθνους, ἢ τινῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐδῶ εἶναι ὁ λόγος περὶ μόνης ἀπλῶς τῆς κρίσεως τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ δικαίου· ἡ πράξις τοῦ χρειάζεται λόγον ἄλλον ὀρθότερον καὶ ἱκανῶς ἰσχυρὸν νὰ κατασιγάσῃ τὰ πολεμοῦντα τὸν λόγον πάθη (α).

Ἄλλ' εἶναι τάχα ἀληθές, ὅτι ἔχει τοιαύτην δύναμιν ὁ κοινὸς λόγος; τοῦ ἀγρίου, φερεῖται, ἀνθρώπου τὸ ἀκαλλιέργητον λογικὸν ἀρκεῖ νὰ διακρίνῃ τῶν ἰδίων του πράξεων τὴν δικαιοσύνην ἢ τὴν ἀδικίαν; Ἐπειδὴ αἱ πράξεις του διευθύνονται ὅλοι ἀπὸ τὸ ἴδιον καὶ πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον, ἄρα δὲν εἶναι πιθανόν, ὅτι

» βάρους ψυχᾶς ἔχόντων· ὅπερ ἴσον ἦν, Τῶν βαρβάρων ἐστὶ
 » ψυχῶν ταῖς αἰσθήσεσι πιστεύειν· τὸν δὲ λόγον κριτὴν τῆς ἀληθείας
 » ἀποφαίνεται, οὐ τὸν ὅποιονδῆποτε, ἀλλὰ τὸν ΚΟΙΝΟΝ καὶ ΘΕΙΟΝ.»
 Σέξτ. Ἐμπειρικ. Πρὸς τοὺς Λογικ. §. 126.

(α) Τοιοῦτον πόλεμον μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τῶν παθῶν ἐ-
 πασχεν ἡ Μίθαια, ὅταν ἀπεράσισε νὰ σφάζῃ τὰ τέκνα τῆς. Ἡ πρὸς τὰ
 τέκνα φυσικὴ στοργὴ καὶ τὸ δίκαιον τὴν ἐδίδασκεν τὴν σωτηρίαν τῶν τέ-
 κνων· ἡ ἐκδίκησις τὴν σφαγὴν ὅθεν ἐφώναζεν ἡ ταλαίπωρος (Εὐριπίδ.
 Μήδ. 4078.)

Καὶ μαθάνω μὲν, οἷα τολμήσω κακά·

Θυμὸς δὲ κρείστων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,

τὸ ὁποῖον ὁ Ὀβίδιος (Metamorph. VII, 20) ἐμετάφρασεν οὕτως·

Video meliora, proboque;

Deteriora sequor.

Τοῦτον τὸν πόλεμον νοεῖ ὁ Ἀπόστολος (Ῥωμ. ζ', 23), ὅταν λέγῃ,
 « Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ
 νόμῳ τοῦ νοῦς μου κ. τ. λ. » Ὁ νόμος τοῦ νοῦ εἶναι ὁ φυσικὸς νό-
 μος, ὡς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον.

ἢ δὲν ἔλαβε παντάπασιν ἔννοιαν τοῦ δικαίου, ἢ τὴν ἐξάλειψαν ἑλὸς ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὰ πάθη;

Εἶναι, ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, εἰς τὸν ἄνθρωπον διάκρισις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, τὴν ὁποῖαν ὠνόμαζε καὶ αὐτὸς ἄγραφον καὶ θεῖον νόμον (α), ἥγουν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦς πολιτικούς γραμμένους νόμους, καὶ φυτευθεῖσαν ἀπὸ τὸν δημιουργὸν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Εἶναι, λέγουσι καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοῦς νεωτέρους φιλοσόφους, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων τὸ πιθανολογοῦσι μὲ τὸ ἱστορούμενον ἐξῆς παράδειγμα· Ἐκρύφθη ὁ γέρον Τοράνιος, διὰ νὰ φύγῃ τὸν φόνον, εἰς τὸν ὅποιον τὸν κατεδίκασε, καθὼς καὶ πολλοὺς ἀθώους πολίτας, ἢ τότε τυρρανοῦσα τὴν Ῥώμην αἰμοβόρος τριαρχία. Ὁ ἐξωλέστατος υἱὸς του ἐδίδαξε τοῦς ἀποσταλέντας εἰς ἔρευναν αὐτοῦ ἑκατοντάρχους ὄχι μόνον τὸν τόπον τῆς κρυβῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡλικίαν, τὴν ὄψιν, τὴν μορφήν, καὶ αὐτὰ τοῦ πατρός του τὰ φρονήματα, διὰ νὰ μὴ πλανηθῶσιν εἰς τὴν ἔρευναν. Μόλις ὁ δυστυχὴς γέρον τοῦς εἶδε, καὶ μὴ φροντίζων περὶ τῆς ἰδίας του ζωῆς, τοῦς ἐρωτᾷ ἂν ζῆ καὶ σώζεται ὁ υἱὸς του. Ὁ τόσον ἀγαπημέτος υἱὸς σου, τὸν ἀποκρίνεται εἰς ἀπὸ τοῦς ἑκατοντάρχους, μᾶς ἔδειξε τὸν τόπον ὅπου κρύπτεσαι· καὶ ταῦτα λέγων, ἔπηξε τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του, καὶ ἔπεσεν ὁ γέρον, ἔλαεινότερος διὰ τὸν αἷτιον τοῦ θανάτου, παρὰ δι' αὐτὸν τὸν θάνατον, *auctore caedis quam ipsa caede miserior* (β). Τὸ μικρὸν ἔργον τοῦτο, εἰς παραδείγματος χάριν, τὸ ἴδῃ ἢ τ' ἀκούσῃ ἄγριος ἄνθρωπος, ἔχει τάχα νὰ διεγείρῃ εἰς τὴν ἀγρίαν του ψυχὴν αἰσθησιν τοῦ καταπατηθέντος μὲ τὴν ἀσέβειαν δικαίου; Ναι, ἀποκρίνονται οἱ δογματίζοντες τὴν ἔμφυτον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διάκρισιν (γ).

(α) Ξενοφ. Ἀπομνημ. 8', 4. §. 19.

(β) Valer. Maxim. IX. 11. §. 5.

(γ) Τὴν προὔπαρξιν τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἢ φυσικοῦ δικαίου θέλων ν' ἀποδείξῃ ὁ Μοντεσκοιῦος, λέγει πρὸς τοῦς ἄλλους, *Dire qu'il n'y a rien de juste ni d' injuste que ce qu'ordonnent ou défendent les lois positives, c'est dire qu' avant qu' on eût tracé de cercle tous les rayons*

Εἰς ταῦτα ἤμπορεῖ τις νὰ προσθέτῃ καὶ δεῦτερον παράδειγμα τὸ ἐξῆς· Εἰς τὸν ἀγρίον ὡς καὶ εἰς τὸν ἡμερον ἄνθρωπον ἡ πρὸς τὰ τέκνα στοργὴ εἶναι κοινή. Εἰς τὴν Καρχηδόνα ὁμῶς ἦτο νόμος νὰ θύονται βρέφη εἰς τὸν Κρόνον· καὶ πολλοὶ ταλαιπῶροι μητέρες ὑπέφεραν, διὰ τὸν νόμον, νὰ ἀποσπῶνται ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν τῶν τέκνα, καὶ νὰ παραδίδωνται εἰς τὴν σφαγὴν (α). Ἐρωτῶ, ἂν καμμία ἀπὸ τὰς γυναῖκας τῶν ἀγρίων, γνωρίζουσα τὸν νόμον τῶν ἡμέρων καὶ πολιτισμένων Καρχηδονίων, ἔστεργε ν' ἀφήσῃ τὰ δάση καὶ νὰ κατοικήσῃ τὴν Καρχηδόνα· ὄχι βέβαια. Διὰ τί; διὰ τὸν φυσικὸν νόμον, ὅστις ὑπαγορεύει ἐν ταύτῳ καὶ τὴν πρὸς τὰ τέκνα στοργὴν, καὶ τὴν περὶ τῆς σωτηρίας τῶν φροντίδα· διὰ νόμον ἄλλον, φυσικὸν καὶ τοῦτον, νὰ τὰ ἐξουσιάζῃ ἥτις καὶ τὰ ἐγέννησε, καὶ ὄχι νὰ τῆς τ' ἀρπάξῃ ἄλλος, διὰ νὰ τὰ θυσιάσῃ εἰς θεόν, τὸν ὅποιον αὐτὴ δὲν γνωρίζει.

Ἄλλοι δὲ, ἂν καὶ πληροφορημένοι, ὅτι μόνη βᾶσις ἀσφαλῆς πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι τὸ δίκαιον, διστάζουν ὁμῶς ἂν ποιούτου δικαίου ἔννοια εὐρίσκειται εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ πρὸ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀνάγκη, λέγουσι, καὶ ὄχι ἡ φύσις ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου. Ἄφου ἐταλαιπώρησαν πο-

n' etoient pas égaux. Il faut donc avouer des rapports d' équité antérieurs à la loi positive qui les établit. Montesq. Esprit des lois, L. I, chap. Ier. Ἴδε καὶ L. XXVI, chap. III et suiv. Ἴδε καὶ τὸν Voltaire, Diction. Philosoph. au mot Loi naturelle, καὶ παρὰ τούτους τὸν Ἄγγλον Shaftesbury εἰς πολλὰ μέρη τοῦ συγγράμματος ἐπιγραφομένου Characteristicks ect. καὶ τὸν Palley, Mor. et Politic. philosophy vol. I, pag. 10.

(α) Ἄξιον φιλοσόφου σκέψεως (ἂν εὐρίσκοντο τότε φιλόσοφοι εἰς τὴν Καρχηδόνα) ἦτο νὰ βλέπῃ ἐξ ἑνὸς μέρους τοὺς χρηστοὺς καὶ φρονίμους πολίτας μεμφομένους τὴν δεισιδαίμονα τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ νόμου ἀσπληγχνίαν· ἀπὸ τᾶλλον δὲ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Κρόνου, διδάσκοντας ὡς ἐντολὴν Θεοῦ, τὴν βρεφοκτονίαν· καὶ τρίτους τοὺς συκοφάντας, φωνάζοντας εἰς τὴν ἀγορὰν τὸ, « Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακὸν » καὶ μηνύοντας εἰς τὰ δικαστήρια, ὡς νόμου παραβάτας, εἴαν τις μήτηρ ἢ πατὴρ ἐξῆται τρόπον νὰ σώσῃ τὸ τέκνον του ἀπὸ τὴν ἱερατικὴν μάχαιραν.

λὼν καιρὸν πολεμοῦντες καὶ κακοποιοῦντες ἀλλήλους, ἀφοῦ οὐδ' εἰς αὐτάς τὰς πρώτας συγκροτηθείσας κοινωνίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν παρὰ ληστρικά συστήματα, ἐνωμένα μὲ σκοπὸν νὰ πολεμῶσιν ἄλλους ληστές, δὲν εὐρήκασιν ἀνάγκησιν τῶν κακῶν, ἤρευνησαν τὰς αἰτίας τῆς δυστυχίης των, καὶ μετὰ μακρὴν ἔρευναν καὶ πείρην ἐδιδάχθησαν, ὅτι μόνος σύνδεσμος πολιτικῆς κοινωνίας ἀσφαλῆς εἶναι ἡ ἰσονομία, ἡγοῦν τὸ κοινῶς εἰς ὅλα τὰ μέλη ὠφέλιμον καὶ συμφέρον. Ὅπου δὲν εὐρίσκειται τοῦτο, ἐκεῖ δὲν εἶναι πλεόν Πολιτικὴ κοινωνία, ἀλλὰ βιαία συγκατοίκησις δεσποτῶν καὶ δούλων, ἡγοῦν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι, ἀντὶ τῆς ἀναγκῆς εἰς διαμονὴν τοῦ πολιτεύματος ὁμονοίας, θέλουσιν εἶσθαι εἰς παντοτινὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον (α). Τοῦτο λοιπὸν πρέπει νὰ βιάλλεται βῆσις καὶ θεμέλιον τῆς πολιτείας, καὶ νὰ λογίζεται κριτήριον καὶ κανὼν τῆς ὀρθότητος ἢ τῆς στρεβλότητος τῶν πολιτικῶν νόμων, καὶ αὐτῆς τῶν πολιτῶν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς (β)· καὶ ὅχι ἡ αὐτογνωμὼν θέλη-

(α) Περὶ τῆς τῆς τῆς αὐτῆς ἀνισότητος λαλῶν ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. δ', 9) λέγει· « Γίνεται οὖν δούλων καὶ δεσποτῶν πόλις, ἀλλ' οὐκ ἐλευθέρων » καὶ τῶν μὲν φθονούτων, τῶν δὲ καταφρονούντων· ἃ πλείστον ἀπέχει » φιλίας καὶ κοινωνίας πολιτικῆς· ἡ γὰρ κοινωνία φιλικόν. » Ἐλεγε πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ Πλάτων (Περὶ νόμ. ζ', σελ. 757), « Δούλοι γὰρ ἂν καὶ δεσπότηται οὐκ ἂν γένοιτο φίλοι, οὐδὲ ἐν ἴσῃσι τιμαῖς διαγορευόμενοι φαῦλοι καὶ σπουδαῖοι . . . διὰ γὰρ ἀμφοτέρω ταῦτα στάσεων αἱ πολιτεῖαι πληροῦνται. Παλαιὸς γὰρ λόγος ἀληθῆς ὢν, ἕως ἰσότητος φιλοπῆτα ἀπεργάζεται κ. τ. λ. »

(β) Ἡ δικαιοσύνη τῶν νόμων κάμνει δικαίους τοὺς πολίτας· καὶ πάλιν τοῦτων ἡ ἀρετὴ συνεργεῖ εἰς τὴν ἰσότητά των νόμων. Ὅπου βλέπεις κακοὺς πολίτας, μὴ ἀμφισβῆλλῃς ὅτι κυβερνῶνται ἀπὸ νόμους ἀδίκους· ὅπου βλέπεις νόμους ἀδίκους, μὴ διατάξῃς, ὅτι οἱ πολῖται, ἂν δὲν ἐφθάρησαν, δὲν θέλουσιν ἀργῆσαι νὰ μιμηθῶσι τὴν ἀδικίαν τῶν νόμων. Τοιοῦτων νόμων ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ περιορίζωσιν εἰς ὀλίγους τινὰς τὰς εἰς ὅλους τοὺς κοινωνοὺς τοῦ πολιτεύματος χρεωστούμενας ὠφελείας. Ἐξανάγκη λοιπὸν εἰς τοὺς κυρίους τῶν ὠφελειῶν προσκολλῶνται οἱ πολῖται· ἐκείνους κολακεύουσιν, ἐκείνων τὰ ἦθη μιμοῦνται, ὡς παρ' ἐκείνων μόνων ἐλπίζοντες ν' ἀπολαύσωσι καμμίαν ὠφέλειαν, μὴδὲ νὰ μένωσι παντάπασι εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀπόρων. Διὰ τοῦτο ἔλεγε πρὸς τὸν Εὐθύδημον ὁ Σωκράτης, « Οὐχ οἷόν τε ἄνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολίτην γενέσθαι. »

εις τοῦ νομοθέτου. Ὁ νομοθέτης, ἢ δι' ἀμάθειαν τῆς πολιτικῆς ἐπι-
 στήμης, ἢ διὰ δεισιδαιμονίαν, ἢ διὰ τιν' ἄλλην τῆς ψυχῆς κακίαν,
 ἐνδεχόμενον ἐκείνα μόνον νὰ κρίνη καλὰ καὶ δίκαια, ὅσα συμφέ-
 ρουν εἰς ὀλίγους τινάς, ἢ καὶ εἰς μόνον αὐτόν. Τοιούτου νομοθέτου
 προστάγματα, ἀφοῦ φθάσουν, ἢ διὰ τὴν βίαν, ἢ διὰ τὸ μάκρος
 τοῦ χρόνου, νὰ λάβωσιν ἰσχύον νόμων, οἱ φρόνιμοι πολῖται τὰ ὑπο-
 φέρουσι μὲ σιωπὴν, ὅταν δὲν ἔχωσι τὴν δύναμιν νὰ τὰ καταργή-
 σωσι χωρὶς χύσιν αἵματος (α), ἀρκοῦμενοι νὰ ζῶσιν αὐτοὶ κατὰ
 τοὺς κανόνας τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὄχι κατὰ τοὺς ἀδίκους τῆς πα-

(Ξενοφ. Ἀπορμημ. δ', 2. §. 11.). « Ὅσοι ζῶσιν εἰς πόλιν τυραννουμένην
 » (ἔλεγε καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τις φιλοσόφων) κ' ἔμαθαν νὰ στοχάζονται
 » τὴν ἐξουσίαν τοῦ τυράννου ὡς ἱερὰν καὶ θεῖαν, εἶναι φθαρμένοι καὶ τὴν
 » θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη. » They who live under a tyranny, and ha-
 ve learned to admire its power as sacred and divine, are debauched
 as much in their religion as in their morals (Shaftesbury's Cha-
 racteristic sect. tom. I, pag. 90.). Ἐὰν ἦναι ἀληθὲς τὸ ἱστο-
 ρούμενον ἀπὸ τῶν Δαμασκητῶν Νικόλαον (Πρόδρ. Ἑλληνικ. Βιβλιοθ. σελ.
 273) περὶ τῶν Παιδαλίων, ἔθνους Ἰνδικοῦ, ὅτι προσευχόμενοι ἄλλο τίποτε
 δὲν ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς θεοὺς εἰμὴ δικαιοσύνην, οἱ Παιδαλῖοι ἤξευραν καλὰ
 πῶς συγκροτεῖται καὶ πῶς διαμένει ὀρθὴ πολιτεία. Ὁ Ζάλευκος, νομοθέ-
 τής τῶν Λοκρῶν τῆς Ἰταλίας, εἰς τὸ προοίμιον τῶν νόμων του (παρὰ
 Στοβ. σελ. 279.) παραγγέλλει τοὺς πολίτας, ἐὰν ἔλθῃ εἰς τὴν κεφαλὴν
 τινος ἐπιθυμία ἀδικίας ὀλέθριος, νὰ προστρέχῃ εἰς τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν,
 διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ὡς ἀπὸ τυραννικῶν δαίμων, τὴν ἀδικίαν. « Ἐὰν δέ τις
 » παραστῇ δαίμων κακός, τρέπων πρὸς ἀδικίαν, διατρίβειν πρὸς ναοὺς καὶ
 » βωμοὺς καὶ τεμένεσι, φεύγοντα τὴν ἀδικίαν, ὡς δέσποιναν ἀσεβεστάτην
 » καὶ χαλεπωτάτην, ἰκετεύοντα τοὺς θεοὺς συναποτρέπειν αὐτήν. »

(α) Τοιαύτην διαγωγὴν παραγγέλλει ὁ Πλάτων (Ἐπιστολ. ζ'. σελ.
 331) εἰς τοὺς χρηστοὺς πολίτας, ὅποιαν ἔδειξεν αὐτός, ὅταν ἴδῃ τὴν ἀνο-
 μίαν βασιλεύουσάν εἰς τὰς Ἀθήνας, χωρὶς ἐλπίδα θεραπείας. « Ταῦτόν δὲ
 » καὶ περὶ πόλεως αὐτοῦ διανοούμενον χρὴ ζῆν τὸν ἔμφορον. λέγειν μὲν,
 » εἰ μὴ καλῶς αὐτῷ φαίνοιτο πολιτεύεσθαι, εἰ μέλλοι μῆτε ματαίως ἔρεῖν,
 » μῆτε ἀποθανεῖσθαι λέγων· βίαν δὲ πατρίδι πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσ-
 » φέρειν, ὅταν ἄνευ φυγῶν καὶ σφαγῆς ἀνδρῶν μὴ δυνατὸν ᾖ γίγνεσθαι
 » τὴν ἀρίστην ἡσυχίαν δὲ ἄγαντα εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ αὐτῶ τε καὶ τῆ
 » πόλεως. »

λιτείας τῶν νόμων (α)· μόνοι οἱ κακοὶ πολῖται ἐπαινοῦσι τοὺς ἀνόμους νόμους, κολακεύουσι τοὺς νομοθέτας, καὶ περιέρχονται ῥοβερίζοντες τοὺς ἡσύχους συμπολίτας τῶν μὲ τὸ α Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν». Ἄλλ' ἡ ἀνάσχυντος φλυαρία τῶν δὲν ἔμπορει ν' ἀλλάξῃ τὴν φύσιν αὐτῆν τῶν πραγμάτων, οὐδ' εἰς τόπον τοῦ Κοινῶς συμφέροντος δικαίου νὰ βάλῃ, ὡς νομοθεσίας κανόνα, καὶ βράβην ὀρθῆς πολιτείας τὸ ληστικὸν Συμφέρον τοῦ κρείττοτος.

Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ὀρθὴ πολιτεία δὲν ἔμπορει νὰ συσταθῇ, ἂν δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς τὸ κοινῶς συμφέρον· ἀναμφίβολον ὁμοίως φαίνεται, ὅτι τοιοῦτου συμφέροντος ἔννοιαν νὰ συλλάβῃ εἰς αὐτῆς τῆς φύσεως ὁ ἄγριος ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἰκανός, ἐὰν ὀπωδῆποτε δὲν πολιτισθῇ, ἤγουν μάλῃ διὰ τῆς πείρας τῶν διαφορῶν ἐποχῶν τοῦ κατὰ διαδοχὴν προβαίνοντος ἀπὸ τὸ ἀτελὲς εἰς τὸ τελειότερον πολιτισμοῦ, ποῖα συνδέουσι, ποῖα διαλύουσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Καὶ τούτου μαρτύριον αἱ πρῶται συμπολιτεύσεις τῶν ἀνθρώπων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ληστρικαὶ πλέον παρά πολιτικαὶ κοινωνίαι (β), καθὼς ἀκόμη σήμερον βλέπομεν πολλὰς τοιαύτας καὶ εἰς τὰ ἄγρια καὶ εἰς τὰ βάρβαρα ἔθνη. Οἱ πρῶτοι νομοθέται τῶν τοιούτων κοινωνιῶν δὲν ἐδύναντο νὰ ᾔνοι Σόλωνες, Ζάλευκοι, Χαρῶνδαι· οὐδ' ἂν ἦσαν, νὰ δώσωσι νόμους κατὰ πάντα δικαίους εἰς ἄγρίους ἢ βαρβάρους ἀνθρώπους. Ἡ ἡμέρωσις τοιούτων ἀνθρώ-

(α) Τοιοῦτους νόμους ἐννοοῦσεν ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους Ἀντισθένης (Διογεν. Λαέρτ. ζ', 11), ὅταν ἔλεγε· « Τὸν σοφὸν οὐ κατὰ τοὺς κακέ-
 » νους νόμους πολιτεύεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς. » Τοιοῦτους
 » ἐκαταφρόνησεν αὐτὸς ὁ Σωκράτης μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του, ὅταν οἱ τρι-
 » ἄκοντα τύραννοι τὸν ἔστειλαν νὰ πιάσῃ μὲ βίαν καὶ νὰ φέρῃ εἰς αὐτοὺς
 » ἄνδρα πολίτην, νὰ τὸν καταδικάσωσιν εἰς θάνατον, ὡς λέγει ὁ Πλάτων
 » (Ἐπιστολ. ζ', σελ. 324.) « Φίλον ἄνδρα ἐμοὶ πρεσβύτερον, Σωκράτη (ὃν
 » ἐγὼ σχεδὸν οὐκ ἂν αἰσχυνοίμην εἰπὼν δικαιοτάτου τῶν τότε) ἐπὶ τινα
 » τῶν πολιτῶν μεθ' ἑτέρων ἐπεμπον, βία ἄξοντα ὡς ἀποθανοῦμενον, ἵνα
 » δὴ μετέχοι τῶν πραγμάτων αὐτοῖς, εἴτε βούλοιο, εἴτε μὴ. Ὅ,δ' οὐκ
 » ἐπίθετο· πᾶν δὲ παρεκινδύνευσε παθεῖν πρὶν ἀνοσιῶν αὐτοῖς ἔργων γε-
 » νέσθαι κοινωνός. » Ἴδε καὶ ἀνωτέρ. σελ. 42. σημ. (α).

(β) Ἴδε Θεουκιδίδ. α, 8-9.

πειν ὅτι δὲν εἶναι ὀλίγου χρόνου ἔργον, φαίνεται ἀπὸ τὰ σημερινὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ ἐπροχώρησαν πολὺ εἰς πολλὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας, τὴν πολιτικὴν ὁμως ἐπιστήμην ἔχουσι ἀκόμη χρεῖαν πείρας μακρᾶς διὰ νὰ τελειοποιήσωσιν αὐτὸς, ὥστε νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὸ πολίτευμα πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ ἀκολούθως πᾶσαν αἰτίαν διχονοίας καὶ φθορᾶς τοῦ πολιτεύματος (α).

Μὲ ὅλον τοῦτο ἢ περὶ τοῦ, ἂν ἐκ πείρας, ἢ ἐκ φύσεως ἔχουσι οἱ ἄνθρωποι τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου, διάλεξις, μὲ φαίνεται καθαρὰ λογομαχία. Διότι οὐδ' ἡ πείρα δὲν ἤθελε διδάξει τὸν ἄνθρωπον, ἂν δὲν ἦτον δεκτικὸς διδαχῆς, ἤγον λογικῶς καὶ ἐπειδὴ ἐκ φύσεως εἶναι τοιοῦτος, καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ φυσικοῦ τούτου λόγου ἐφθασε νὰ καταλάβῃ ὅτι δὲν ἤμποροῦσε νὰ συζήσῃ εἰρηνικῶς μὲ τοὺς ὁμοίους του χωρὶς δικαιοσύνην, εὐρίσκονται ἄρα εἰς τὴν ψυχὴν του σπέρματα φυσικοῦ δικαίου, πρὶν ἀκόμη λάβῃ ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς δικαιοσύνης (β), καθὼς εὐρίσκονται σπέρματα πολλῶν ἄλλ-

(α) Δύο πράγματα ἐμποδίζουσι τὴν τελειοποίησιν τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης: τῶν εὐγενῶν αἱ προλήψεις, καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ (ἢ τῶν ἀγενῶν, ὡς τοὺς ὀνομάζουσιν οἱ νομιζόμενοι εὐγενεῖς) ἡ παχυτάτη ἀμάθεια. Οἱ πρῶτοι θέλουσι νὰ ἔχωσι π ρ ο ν ὀ μ ι α, μὴ συλλογιζόμενοι ὅτι αὐτὸ τὸ ὄνομα σημαίνει ἀντινομίαν, ἤγον πόλεμον κατὰ τῶν νόμων, καὶ χωρισμὸν ἀπὸ τοὺς συμπολίτας, ὥστε νὰ γίνωται δύο πόλεις ἀντὶ μιᾶς, τῆς ὁποίας τὸ μέγα μέρος νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ μικρά τις μὲν μερὶς νὰ ἔχη τὸ προνόμιον, ἤγον τὴν ἐξουσίαν νὰ μὴν ὑποτάσσεται εἰς αὐτοὺς. Ὁ κοινὸς λαὸς πάλιν πάσχει τὴν ἀμάθειαν, ὅτε οὐδ' αὐτοὺς τοὺς κυβερνῶντας αὐτὸν νόμους γνωρίζει, καὶ ἀκολούθως οὐδὲ τὰ ὄρια τῆς ἐλευθερίας του. Ἡ ὑπέρβασις τῶν ὀρίων κολάζεται δικαίως, ὡς τὰ ράπτουσα τὸ πολίτευμα· ἀλλὰ δὲν προξενεῖ ὀλιγωτέραν βλάβην εἰς αὐτὸ, καὶ ἡ ἀποχὴ πολλῶν πράξεων ἀθῶων, ἐταν γίνεται διὰ τὴν ἀγνοίαν τῶν ὀρίων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πολίτης, ἀμελῶν τὴν δικαίαν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἰδίων ὑπεράσπισιν, καταστὰ κατὰ μικρὸν νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἀληθῶς ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν φύσιν νὰ εἰλωταῖρ εἰς τὸ πολίτευμα· καὶ ὅσον αὐτὸς ἐφευτελλέται, τόσον αὐξάνει τῶν θελώντων νὰ τὸν προνομήσωσι μὲ τὰ προνόμια ἢ θρασύτης.

(β) «Ἐστὶ δὲ τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικόν» ἔλεγεν ὁ Μάρκος Αὐρήλιος (1, 2.). Ἀλλὰ πολίτευμα χωρὶς δικαιοσύνην, οὔτε νὰ συγκροτηθῇ, οὔτ', ἂν συγκροτηθῇ, πολὺν καιρὸν νὰ διαμείνῃ, δὲν εἶναι δυνατὸν εἶναι

λων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ πρὶν ἀκόμη διδαχθῆ τὴν θεωρίαν καὶ τοὺς κανόνας των.

Τόσον εἶναι ἀλλήθες τοῦτο, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Ὅθβης (Hobbes), ὅς τις ἐτόλμησε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν τυραννίαν, δογματίζων ὅτι ὁ νόμος εἶναι τοῦ ἰσχυροτέρου ἢ θέλησις, καὶ τὸ χειρότερον νὰ τὴν προσκολλήσῃ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν δικαιοτάτον Δημιουργὸν τῆς φύσεως, λέγων, ὅτι δύναται δικαίως νὰ κολάσῃ καὶ τὸν ἀθῶον· καὶ αὐτὸς λέγων ὁ Ὅθβης ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, βαρυνόμενοι ἀπὸ τὸν καθημερινὸν πόλεμον τῆς ἀγρίας των κατασάσεως, ἐπενόησαν νόμους ἐπιτηδείους νὰ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς ἡσυχίαν καὶ εἰρήνην· καὶ τὸ πλεόν παράδοξον, ὀνομάζει τοὺς νόμους τούτους, νόμους φυσικοὺς (α). Τί διαφέρει λοιπὸν τοῦτο ἀπὸ

ἄρα τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου δεκτικόν, ἤγουν ἐξ αὐτῆς του τῆς φύσεως, καὶ πρὶν ἀκόμη διορίσῃ τοὺς πολιτικοὺς νόμους. Ἐλεγε καὶ ὁ Στωϊκὸς Χρύσιππος (παρὰ Πλουτάρχ. Περί Στωϊκ. ἐναντ. §. 9.), ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συλλάβωμεν ἐννοίαν δικαιοσύνης, ἢ ἀπλῶς νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὰ κακὰ, ἂν δὲν ἀνατρέξωμεν εἰς αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν, ὅποιαν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ δημιουργὸς του. « Οὐ γάρ » ἐστὶν εὐρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν, οὐδὲ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν » ἐκ τοῦ Διὸς, καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως· ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ » τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι εἶρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. »

(α) Κατὰ τὸν Ὅθβην, διὰ νὰ ἦναι ἡσυχον τὸ πολίτευμα, πρέπει νὰ ἐξορισθῆ ἀπὸ τὰ σχολεῖα ἢ σπουδὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συγγραφέων. Οἱ πολῖται (λέγει) ἀναγινώσκοντες αὐτοὺς ἐκ νεότητος γερμίζονται φρονήματα ἐλευθερίας, γίνονται θορυβῶδεις, καὶ κρίνουσιν ἀθαπῶς τὰς πράξεις τῶν ἡγεμόνων, By reading of these Greek and Latin authors, men, from their childhood, have gotten a habit (under a false show of liberty) of favoring tumults, and of licentious controlling the actions of their sovereigns. Καθαρότερα δὲν ἔδύνατο νὰ μᾶς παραστήσῃ ἕως ποῦ ἡμπορεῖ νὰ μᾶς καταφέρῃ τὸ « Νόμος καλὸν, νόμος κακὸν » ἀφοῦ μίαν φοράν γενῆ δόγμα κοινόν. Πρὸς αὐτὰ ἀποκρινόμενος ὁ συμπατριώτης του Κόμη; Σχαρτεζδουρῆ, λέγει, « Δὲν σε φαίνεται νὰ ἔχη τι ἄγριον ἢ διαγωγὴ τοῦ φιλοσόφου μας, ὅταν μεταχειρίζεται τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν παιδείαν, ὡς ἐμεταχειρίσθησαν οἱ Σκύθαι τὸν Ἀνάχα ρειν καὶ ἄλλους, διότι ἐγνώρισαν τοὺς σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔμαθαν καὶ ἔθη καὶ ἡθι- πολιτισμένου ἔθνους; » Has not our philosopher, in appearance, some-

τὴν γνώμην τῶν δογματιζόντων τὸ φύσει δίκαιον; τίποσ' ἄλλο, πλὴν ὅτι γενεαλογούντες τοὺς πολιτικούς νόμους, ἄλλοι ἀρχίζουν ἀπ' αὐτὸν ἀπλῶς τὸν κοινὸν λόγον, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἡράκλειτος, ἔχουν τὴν ἀδίδακτον ἀκόμη φύσιν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, κατὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέους τὴν γνώμην, ἔχουν τὴν ὁπωσοῦν διὰ τῆς πείρας διδαχθεῖσαν φύσιν.

Μένει λοιπὸν ἀναντιρρήτον, ὅτι ἐκ συμφώνου οἱ ἐπισημότεροι παλαιοὶ καὶ νέοι φιλόσοφοι ἐδογματίσταν φυσικούς νόμους· ἐκ τῶν ὁποίων ἀναγκαίως συμπεραίνεται, ὅτι κλοπῆ, ἀρπαγῆ, ὕβρις, βία, φόνος, ἀπλῶς ὅ,τι πράξει τις εἰς βλάβην τῶν ὁμοίων του, δὲν λέγεται, οὐδὲ νομίζεται πράξις ἀδίκος, διότι ὡς τοιαύτην τὴν κρίνουν καὶ τὴν κολάζουσιν οἱ πολιτικοὶ νόμοι, ἀλλὰ πολὺ πρότερον, διότι παραβαίνει τὸ φυσικὸν δίκαιον, τὸν ἀγραφον τῆς φύσεως νόμον, τὸν λέγοντα, « Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης. » Ὁ φυσικὸς οὗτος νόμος εἶναι τ' ἀληθὲς κριτήριον, ὁ μόνος κανὼν τῆς ὀρθότητος ἢ τῆς στρεβλότητος τῶν πολιτικῶν νόμων· ὅσον πλεον συναρμολογούνται μ' αὐτὸν, τόσον πλεον ἔχει νὰ καυχᾶται τὸ ἔθνος, ὅτι εὐνομεῖται, ἔχουν κυβερνᾶται ἀπὸ νόμους δικαίους, καὶ νὰ ἐλπίζῃ εἰρήνην μεταξὺ τῶν πολιτῶν (α), ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται ἡ γεν-

thing of the savage, that he should use philosophy and learning as the Scythians are said to have used Anacharsis and others, for having visited the wise of Greece, and learned the manners of a polite people? (Shaftesbury's Characteristics oct. tom. I, pag. 75).

(α) Ὁ Πίνδαρος δίδει (Πυθ. ε. 89) εἰς τὴν εὐνομίαν προσφύεσταιτο ἐπίθετον τὸ Ἀ π ὀ λ ε μ ο ς. Εἶναι θαυμαστὴ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐπίνοια νὰ τὴν μεταμορφώσῃ καὶ εἰς θεᾶν, αὐτὴν καὶ τὰς δύο τῆς ἀδελφῆς, τὴν Διὸν καὶ τὴν Εἰρήνην, καὶ νὰ τὰς πλάσῃ θυγατέρας τῆς Θέμιδος καὶ τοῦ Διὸς. Τοιαύτη εἶναι ἡ γενεαλογία τῶν κατὰ τὸν Ἡσίοδον (Θεογον. 904). Ἄλλ' ὁ Πίνδαρος προσθέτει καὶ τοῦτο (Ὀλύμπ. γ', 6), ὅτι εἰς τὰς τρεῖς ταύτας χρυσαῖς κόρας στηρίζονται αἱ πόλεις· καὶ ἀπὸ μόνας αὐτὰς ἔχουν νὰ προσμένωσιν ἀσφάλειαν, εἰρήνην καὶ πλοῦτον.

Ἐν τῇ γὰρ Εὐνομίᾳ ναίει, κατήγη-
ταί τε, βάθρον πολίων,
Ἄσφαλτος Δίκαια, καὶ ὁμό-
τροπος Εἰρήνη, ταμίαι

καιότητος τῶν φρονημάτων, ἢ ἐνδυνάμωσις τῶν λογικῶν τῆς ψυχῆς δυνάμειων, ἀναγκαῖα εἰς τελειοποίησιν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ τὴν ἀκόλουθον δόξαν τοῦ ἔθνους (α).

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωκράτης ὠνόμαζε τὸν ἄγραφον νόμον, θεῖον νόμον, καθὼς ἔπειτα οἱ Στωϊκοὶ τὸν ὠνόμασαν τοῦ Διὸς νόμον (β)· καὶ τόσον ἦτο πληροφρημένος περὶ τῆς προξενουμένης ὠφελείας ἀπὸ τὴν διδασχῆν τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ εἰς τῶν νέων τὴν ἀνατροφὴν, καὶ εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν πολιτικῶν νόμων, ὥστ' ἔφθασε νὰ εἴπῃ, ὅτι καὶ ἂν δὲν ἦτον ἀληθὲς τὸ περὶ τούτου δόγμα, ἐσύμφερειν ὅμως νὰ τὸ διδάσκωνται, ὡς ψεῦσμα σωτήριον, οἱ νέοι, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὴν χρηστὴν ἀνατροφὴν κρέμεται ἡ διανομὴ τῶν δικαίων πολιτικῶν νόμων, ἢ διόρθωσις τῶν ἀδίκων, εἰς ἓνα λόγον, ἢ σωτηρία τοῦ πολιτεύματος (γ).

Ἄνδράσι πλούτου, χρύσειαι

Παῖδες εὐδούλου θεμίτος.

Τῶν ὀλίγων τούτων στίχων ἀνάπτυξις καὶ κύρωσις εἶναι ἡ εὐτυχῶς σήμερον τελειοποιουμένη τῶν φωτισμένων ἔθνῶν πολιτικὴ κατάστασις.

(α) Ὁ Πίνδαρος πάλιν (Ὀλύμπ. θ', 26.) ἐπονομάζει Μεγαλόδοξον τὴν Εὐνομίαν.

(β) Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 58. σημ. (β), καὶ κατωτέρ. σελ. 63. σημ. (α).

(γ) « Νομοθέτης δὲ, οὔ τι καὶ σμικρὸν ὄφελος, εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἦν οὐτως ἔχον, ὡς καὶ (ισ. γρ. ὡς γε) νῦν αὐτὸ ἤρηχ' ὁ λόγος ἔχειν, εἴπερ » τι καὶ ἄλλο ἐτόλμησεν ἂν ἐπ' ἀγαθῷ ψεῦδεσθαι πρὸς τοὺς νέους, ἔστιν » ὅ,τι τούτου ψεῦδος λυσιτελέστερον ἂν ἐψεύσατό ποτε, καὶ δυνάμενον » μᾶλλον πείθειν μὴ βίβη, ἀλλ' ἐκόντας πάντα τὰ δίκαια ; » Πλάτ. περὶ νόμ. β', σελ. 663. Ὁμοιάζει τοῦτο μ' ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Οὐολταῖρος περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ,

Si Dieu n' existait pas, il faudrait l' inventer.

Διότι, ἐὰν ἦναι, ὡς ἀναμφισβόλος εἶναι, Θεός, ἐξανάγκησιν ἔχει ὅλας τὰς τελειότητας καὶ ἀκολούθως τὴν δικαιοσύνην. Ἐπειδὴ ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον λογικόν, ἤγειν ἐκοινωνήσεν εἰς αὐτὸν μέρος τῆς νοερᾶς του δυνάμεως, ἀκόλουθον, ἢ μᾶλλον ἀναγκαῖον ἦτο νὰ φυτεύσῃ εἰς τὴν ψυχὴν του καὶ τὰ σπέρματα τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἀφίνων εἰς αὐτὸν τὴν φροντίδα νὰ ἐξακριβώσῃ ἔπειτα τὴν ἐννοίαν καὶ πράξιν τῆς δικαιοσύνης μὲ τὴν τελειοποίησιν τοῦ λογικοῦ του. Ὅς τις λοιπὸν ἀρνεῖται τὴν ὑπάρξιν τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἀρνεῖται ἐνταύτῃ καὶ τὴν ὑπάρξιν τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰς τοῦ-

Τὸν σωτήριον καὶ θεόδοτον τῆς φύσεως τοῦτον νόμον ἀρνούμενοι οἱ σύγχρονοι τοῦ Σωκράτους σοφισταί, διῶχυρίζοντο, ὅτι τὰ δίκαια ἢ τὰ ἀδίκαια, τὰ καλὰ, ἢ κακὰ ἔργα, δὲν ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ἐκ φύσεως εἶναι τοιαῦτα, ἀλλὰ διότι προστάσσονται ἢ ἀπαγορεύονται ἀπὸ τοὺς πολιτικούς νόμους τοὺς γραπτούς, ἢ καὶ ἀπὸ τὰ ἔθη καὶ ἤθη τῶν ἐθνῶν· καὶ ἀπόδειξιν τοῦτου ἔφεραν, ὅτι πολλαὶ πράξεις εἰς μὲν τινα ἔθνη συγχωροῦνται ἀπὸ τοὺς νόμους ὡς δίκαιαι, εἰς ἄλλα δὲ κολάζονται ὡς ἀδίκαι. Παριδείγματος χάριν, οἱ γάμοι πατρὸς καὶ θυγατρὸς, ἢ υἱοῦ καὶ μητρὸς, εἰς μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐκρίνοντο παράνομοι, εἰς δὲ τοὺς Πέρσας νόμιμοι (α). ἄρα εἶναι α Νόμω καλοὶ, νόμω κακοὶ ἢ ἡγουν ἀδιάφοροι· καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν, ἄλλο τις δὲν ἔχει νὰ κάμῃ παρ' ὅ,τι τὸν διδάσκει τὸ συμφέρον του. Ἄν ἦναι εἰς τὴν Περσίαν, ἀς λάβῃ γυναίκα τὴν μητέρα του, ἂν αὐτὴ τὸν θέλῃ ἄνδρα της· εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅμως ἀς προσέχη μὴ τὸ κάμῃ, ὅχι διότι εἶναι κακόν, ἀλλὰ διότι δὲν συμφέρει ἢ πράξις· ἐπειδὴ οἱ Ἑλληνικοὶ νόμοι ἀποστρέφονται καὶ κολάζουν τοὺς τοιοῦτους γάμους· «διὰ τὰς ἐπικειμένους ζημίας καὶ δόξας,» ὡς ἔλεγεν ὁ Ἀρίστιππος (β).

Οἱ ἐπισημότεροι τοῦτου τοῦ δόγματος ἀγωνισταὶ καὶ σοφισταὶ ἦσαν ὁ Πρωταγόρας, ὁ Γοργίας, ὁ Πρόδικος, ὁ Ἴππίας, ὁ Πῦλος, δι Καλλικλῆς, ὁ Θρασύμαχος, μὲ τοὺς ὁποίους συναριθμοῦσι τινὲς καὶ τὸν Κριτίαν, ἓνα τῶν τριάκοντα τυράννων. Παρατρέχω πολλῶν ἄλλων ἀσημοτέρων σοφιστῶν τὰ ὄνόματα, καὶ τινῶν τόσων ἀσημῶν, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀμαθεῖς ἐκίνει εἰς γέλωτα ἢ φλυαρία τῶν, ὥστε καὶ αὐτὸ τοῦ σοφιστοῦ τῶνομα, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἦτο συνώνυμον τοῦ Σοφῶς, κατήντησε νὰ γένη τῶν μωροσόφων ἐπιθετόν.

Τὸ δίκαιον ὅμως ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καὶ οἱ ἐπίση-

τα ἀληθῶς κατήντησαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δογματίζοντας τὸ « Νόμω καλόν, νόμω κακόν » ὡς θέλωμεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον.

(α) Ἰδ. κατωτέρ. σελ. 63. σημ. (α).

(β) Ἰδ. κατωτέρ.

μοι σοφισταὶ δὲν ἐδόξαζαν ἐξίσου ὅλοι μὲ τὴν αὐτὴν πληροφορίαν τὸ ἀσεβέστατον δόγμα α Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακόν. » Οἱ θρασύτεροι καὶ τὸ ἐπίστευαν καὶ τὸ ἐδίδασκαν παρρησία· οἱ μετριώτεροι τὸ ἐρευνουῦσαν, ὡς ἐρεύνης ἄξιον πρόβλημα τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Πολιτικῆς ἐπιστήμης (α). τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐνδεχόμενον καὶ νὰ κατηγορήθησαν ἀδίκως, ὡς ὑπερσπισταὶ τοῦ δόγματος, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ὠνομάζοντο σοφισταί· ἀπαράλλακτα καθὼς κολάζεται πολλὰκις ὁ ἀθῶος μὲ τοὺς κακούργους, διότι εὑρέθη, διὰ κακίην του τύχην, εἰς κακούργων συνοδίαν.

Ὁ Πρωτάρχωρας, παραδείγματος χάριν, ἔλεγε, « Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος. » Τοῦτο, ἂν δὲν ἦναι αὐτολεξεῖ τὸ α Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν » σημαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ, τούλάχιστον κατὰ τὴν γνώ-

(α) Ὅταν ὁ Σωκράτης ἔλεγε πρὸς τὸν Σοφιστὴν Ἰππίαν, ὅτι εἶναι τυπωμένοι ἀπὸ τὸν δημιουργὸν αὐτὸν εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων κοινῶς τῶν ἀνθρώπων φυσικοὶ τινες ἄγραφοι νόμοι, τῶν ὁποίων ἡ παράβασις κολάζεται ἀπ' αὐτὴν τὴν φύσιν, ὁ Ἰππίας δὲν τοὺς ἀποβάλλει μὲ θρασύτητα, ἀλλὰ προβάλλει ἀπορῶν τὸ παράδειγμα τῆς αἰμομιξίας, τῆς ὁποίας τὴν ἀποφυγὴν δὲν ἐνόμιζε φυσικὸν νόμον, κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐπειδὴ οἱ Πέρσαι ἐλάμβαναν εἰς γυναῖκας τὰς ἰδίας τῶν μητέρας καὶ τὰς θυγατέρας (*). Ἀποκρίνεται εἰς τοῦτο ὁ Σωκράτης καὶ πείθει τὸν Ἰππίαν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι αἰμομίκται κολάζονται ἀληθῶς ἀπὸ τὴν φύσιν· διότι ἡ ἀνισότης τῆς ἡλικίας τῶν συνερχομένων εἰς γάμον φυσικὰ γεννᾷ τέκνα ἀδύνατα· ἡ δὲ κακὴ τεκνοποιία εἶναι βλάβη φανερὰ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας (**). Φρόνιμος ἀπόκρισις· ἀλλ' ἐδύνατο νὰ προσέσθῃ ὁ Σωκράτης καὶ τοῦτο, ὅτι πρὶν διαδοθῆ εἰς τὸ πολίτευμα, ἀνατρέπεται ὁ οἶκος ὅλος τοῦ αἰμομίκτου, ἐπειδὴ ἀναίρεται πρῶτον τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς χρεωστούμενον σέβας ἀπὸ τὰ τέκνα, σέβας ἀναγκαῖον εἰς τὴν χρηστὴν αὐτῶν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν· ἔπειτα καὶ ἡ συνήθης εἰς ὅλους τὰς ἐρωτικὰς κοινωνίας ζηλοτυπία, ὅταν εἰσχωρήσῃ εἰς αἰμομικτῶν οἶκους, γίνεται ἀληθινή πυρκαϊά, ἥτις

Εἰσῆλθε, κάξῃλθε ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν χρωμένων.

(*) *16. κατωτέρ.

(**) *16. Ξενοφ. Ἀπομνημ. β', 4, §. 20, καὶ Πλάτ. περὶ νόμ. § 3, σελ. 838.

μην τοῦ Πλάτωνος (α), γνώμην, τῆς ὁποίας αὐξάνει τὴν πιθανότη-
τα καὶ ἡ κατηγορηθεῖσα τοῦ Πρωταγόρου ἀθετα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ῥητῶς
ἀπὸ τὸ στόμα του δὲν ἐλέχθη ποτὲ τὸ « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν »
ἢ ὀρθὴ κριτικὴ μᾶς παραγγέλλει ν' ἀμφιβάλλωμεν κἀν, ἂν ὁ Πρω-
ταγόρας προσήρμοξε τὸ « Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος »
καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν ἠθικῶν ἀληθειῶν μέτρῃσιν καὶ κρίσιν, ἢ τὰ
περιωρίζε μᾶλλον εἰς μόνας τὰς αἰσθήσεις, κατὰ τὸ « Νόμῳ γλυ-
κὺ, νόμῳ πικρὸν » τοῦ διδασκάλου του Δημοκρίτου (β). Συγχωρη-
μένον ὡσαύτως εἶναι ν' ἀμφιβάλλωμεν καὶ περὶ τῆς ἀθείας του.
Εἶπεν ἀληθῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματός του· « Περί μὲν
Θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, εἶθ' ὡς εἰσίν, εἶθ' ὡς οὐκ εἰσίν » (γ). Τί συμ-

(α) Ὁ Πλάτων (*), ἀφ' οὗ διὰ μακροῦ ἀναιρεῖ τὴν γνώμην τῶν δο-
ξαζόντων, ὅτι τὸ φύσει δίκαιον εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ κρείττονος, καὶ ὅτι
αἱ πολιτεῖαι οὕτως ἐσυστάθησαν, καὶ κατὰ τοὺς νόμους αὐτῶν πρέπει νὰ
κρίνονται τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀδίκαια, λέγει, ὅτι οὔτε πολιτείας ὄνομα πρέ-
πει εἰς τοιαύτας πολιτείας· οὔτε νόμοι ὀρθοὶ ἄξιοι νὰ λέγονται εἶναι, ὅ-
σοι δὲν ἀποβλέπουσι τὸ κοινῶς εἰς ὅλους τοὺς πολίτας συμφέρον· τοιαῦ-
ται πολιτεῖαι εἶναι μᾶλλον πολιτῶν διχόνομοι, καὶ τὰ κατὰ τοιοῦτους
νόμους κρινόμενα δίκαια, καθαραὶ ἀδικίαι· « Φαμὲν ἡμεῖς νῦν οὔτ' εἶναι
» πολιτείας, οὔτ' ὀρθοὺς νόμους, ὅσοι μὴ συμπάσης τῆς πόλεως ἕνεκα τοῦ
» κοινῶ ἐτέθησαν· οἱ δ' ἕνεκα τινῶν, στασιωτείας, ἀλλ' οὐ πολιτείας τοῦ-
» τους φαμὲν· καὶ τὰ τούτων δίκαια, ἃ φασὶν εἶναι, μάτην εἰρησθαι. »
Ἐπειτα, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ ἀπαιτούμενη εἰς σύστασιν ὀρθῆς πολιτείας
ἰσότης καὶ δικαιοσύνη τῶν νόμων εἶναι ἐμφυτος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώ-
που, ἐπειδὴ τὰ ἴσα καὶ σύμμετρα γίνονται φίλα, τὰ δὲ ἄμετρα (ἔχουν οἱ
τυραννικὰς καὶ θρασυτάτας ψυχὰς ἔχοντες πολῖται), οὔτε πρὸς ἄλληλα,
οὔτε πρὸς ἄλλα δὲν συμφωνοῦν, συμπεραίνει, α Ὁ δὴ Θεὸς ἡμῖν π ἄ ν
» τ ὠ ν χ ρ η μ ἄ τ ὠ ν μ ἔ τ ρ ο ν ἂ ν εἶη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον ποῦ
» τις, ὡς φασὶν, ἄνθρωπος ». Ἐδῶ φανερὰ ἐγγίζει τὸν Πρωταγόραν, καὶ
κρίνει τὸ δόγμα του, « Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος » ὡς ἰσοδύ-
ναμον μὲ τὸ « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν ». Εἰς ἄλλο μέρος (**), ὅμως
ὁ αὐτὸς Πλάτων φαίνεται ὅτι τὸ περιορίζει εἰς μόνας τὰς αἰσθήσεις.

(β) Ἱδ. ἀνωτ. σελ. 49.

(γ) Διογένης. Λαέρτ. Θ', 51.

(*) Ἱδ. Παρὶ νόμ. δ', σελ. 714—716.

(**) Θεαιτήτ. σελ. 152, 161.

περαίνεται ὅμως ἐκ τούτου; ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἐδίδαξε περὶ θεῶν, ἀλλ' ὄχι καὶ περὶ Θεοῦ. — Ἄλλ' ἐκρίθη καὶ κατεδικάσθη, ὡς ἄθεος. — Μὴ δὲν κατηγορήσαν καὶ τὸν Σωκράτην δι' ἄθεϊαν; Τοῦτον, ὡς πένητα, ἐπότισαν τὸ κώνειον· τὸν Πρωταγόραν, ὡς πλουσιώτατον (α), ἐζημίωσαν εἰς χρήματα. Τίς ἦτον ὁ κατηγορήσας ἄθεον τὸν Πρωταγόραν; εἰς ἀπὸ τοὺς τετρακοσίους τυράννους τῶν Ἀθηναίων (β), ἦγον ἄνθρωπος ὄχι ὀλιγώτερον καταφρονητῆς τοῦ δικαίου ἀπὸ τοὺς κατηγοροῦς τοῦ Σωκράτους, τὸν Ἄλυτον καὶ τὸν Μέλιτον. Ἐὰν ἀληθῶς ἤρνεϊτο τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ὁ Πρωταγόρας, ἀκόλουθον ἦτο νὰ ἀρνήται καὶ τὸ φῶσει δίκαιον καὶ ἀνάπαλιν, ἀν ἐδίδαξε περὶ τούτου, ἀκολούθως οὐδὲ Θεὸν δὲν ἐπίστευεν. Ἀλλὰ πῶς ἔχομεν νὰ συμβιβάσωμεν τὰς ὀλεθρίους ταύτας δόξας μὲ τὸν ὀρασιότατον καὶ ἠθικώτατον μῦθον αὐτοῦ τοῦ Πρωταγόρου (γ),

(α) « Οὗτος πρῶτος, μισθὸν εἰσπραξάτω μνας ἑκατὸν » λέγει Διογένης ὁ Λαέρτιος (θ', 32) περὶ τοῦ Πρωταγόρου. Αἱ ἑκατὸν μναὶ δύνανται περίπου 900 φράγκα' ἂν λογαριάσῃς τὸ μέγα πλῆθος τῶν μαθητῶν, καὶ τεσσαράκοντα χρόνους ὅσους ἐπαγγέλλη τὸν διδάσκαλον, δὲν θέλεις νομίσει ὑπερβολὴν, ὅτι ἐκέρδησε πλείοτερα παρὰ τὸν Φειδίαν, καὶ ἄλλους δέκα ὁμοίους τοῦ Φειδίου ἀνδριανοποιοῦς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πλάτων (Μένων. σελ. 91). Ἀπὸ μόνον ἓνα μαθητῆν, τὸν Εὐθαλον, ἐπῆρην, ὡς λέγει ὁ Κυντιλιανὸς (Lib. III. 1.) δέκα χιλιάδας δηναρίων, ἦγον σχεδὸν ἑπτὰ χιλιάδας φράγκων.

(β) Ὁ αὐτ. θ.', 54.

(γ) Ἰδ. Πλάτωνα (Πρωταγόρ. σελ. 320—322), ἢ Μύθον Αἰσωπείων συναγωγῆν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κοραῆ (σελ. 250). Κατὰ τὸν μῦθον τοῦτον, ὅταν πρώτην φορὰν οἱ ἄνθρωποι ἐσυναθροίσθησαν εἰς πόλεις, ὡς νεομαθεῖς ἀκόμη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἤθικουν ἕνας τὸν ἄλλον, ὥστε, μὴ δυνάμενοι νὰ συζήσωσιν, ἐσχορπίζοντο πάλιν εἰς τὰ δάση. Ὅθεν ὁ Ζεὺς, φοβηθεὶς τὴν ἀπάλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἔστειλε τὸν Ἑρμῆν φέροντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐντροπὴν καὶ δικαιοσύνην. Ἐρωτᾷ τὸν Δία ὁ Ἑρμῆς, πῶς ἔπρεπε νὰ τὰς μοιράσῃ; ὡς τὰς τέχνας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐργάζονται ἄλλος ἄλλην, καὶ ὄχι ὅλοι ὅλας; Ὅλοι, ἀποκρίνεται ὁ Ζεὺς, ἅς ἔχωσιν ἐντροπὴν καὶ δικαιοσύνην· διότι ἀδύνατον νὰ συσταθῇ πόλις, ἐὰν ὅλοι δὲν μετέχωσιν ἀπ' αὐτάς. Δὸς ἀκόμη (τὸν λέγει) καὶ τὸν νόμον τοῦτον ἐκ μέρους μου· γὰ ἐξολοθρεύεται ὡς ἄβρῶστία πόλεις, ὅστις ἐκ τῶν πολιτῶν δὲν τὰς ἔχει· α' Ἐπὶ πάντας, ἔφη ὁ Ζεὺς, καὶ πάντες

εἰς τὸν ὁποῖον διδάσκει ὅλον τὸ ἐναντίον τοῦ ἀσεβεστάτου δόγμα-
τος α Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακόν »;

Ἡ αὐτὴ ἀμφιβολία συγχωρεῖται καὶ περὶ τοῦ Προδίκου. Ὁ
Πρόδικος ἦτο μαθητὴς τοῦ Πρωταγόρου, καὶ κατὰ μίμησιν τοῦ
διδασκάλου του ἔπλασε μῦθον καὶ αὐτὸς τὸν περὶ τῆς νεότητος
τοῦ Ἡρακλέους, μῦθον τόσον ἠθικόν, ὥστε ἔχαιρεν ὁ Σωκράτης νὰ
τὸν διηγῆται εἰς τοὺς νέους, ὡς ἱκανὸν νὰ τοὺς διδάξῃ ποῖα εἶναι
τὰ ἀληθινὰ δίκαια (α). Ἐὰν ἀληθεύῃ (β) ὅτι καὶ καταδικάσθη ὁ
Πρόδικος νὰ πῆρ τὸ κώνειον ὡς φθεῖρων τοὺς νέους, γίνεται καὶ
τοῦτο μαρτύριον, ὅτι δὲν ἦτον ἀπὸ τοὺς πιστεύοντας τὸ α Νόμῳ
καλὸν, νόμῳ κακόν ». Οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς φθορέα τῆς νεότητος, κα-
τεδίκασαν τὸν σύγχρονον τοῦ Προδίκου Σωκράτην. Ἡ κακὴ διδα-
σκαλία τῶν σοφιστῶν ἔφθειρεν ἀληθῶς τοὺς νέους ἢ παρὰ τοῦ
Σωκράτους ἦτον ἄλλου εἴδους φθορά.

Τὸ α Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακόν » ἐδογματίζε καὶ ὁ σοφιστὴς
Ἰππίκας. Διαλεγόμενος ὅμως περὶ τούτου μὲ τὸν Σωκράτην, φαί-
νεται, ὅτι κατεπίεσθη ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ φιλαρέτου γέροντος,
ὅτι τῶν καλῶν καὶ τῶν δικαίων ἡ κρίσις εἶναι φυτευμένη ἀπὸ τὸν
Δημιουργὸν αὐτὸν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων (γ).

» μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν,
» ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν. Καὶ νόμον γε θεὸς παρ' ἐμοῦ, τὸν μὴ δυνάμενον
» αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν, κτείνειν, ὡς νόσον πόλεως ».

(α) Ξενοφ. Ἀπομ. Β', 1, §. 21.

(β) Λέγω, Ἐὰν ἀληθεύῃ· διότι δὲν ἔχομεν ἄλλην πίστιν περὶ
τούτου παρὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουίδα (λέξι. Πρόδικος). Περὶ δὲ τοῦ
μῦθου τοῦ Προδίκου, ὡς καὶ τοῦ Πρωταγόρου, τοὺς ὁποίους ἐπρόβαλα
ὡς ἀπολογίαν τρόπον τινὰ τῶν λοιπῶν δογμάτων τῶν δύο τούτων Σοφι-
στῶν, ἄλλοι κρίνουσιν ἐξεναντίας, ὅτι οἱ τοιοῦτοι μῦθοι ἢ λόγοι τῶν
σοφιστῶν ἦσαν ἀπλῶς πρὸς ἐπίδειξιν, καὶ σκοπὸν ἄλλον δὲν εἶχαν παρὰ
νὰ σύρῃσι κατὰ πρῶτον τοὺς νέους μὲ τὸ δέλεαρ τῆς εὐγλωττίας, ἀνα-
βάλλοντες εἰς ἄλλον καιρὸν ἀρμοδιώτερον τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθοῦς
τῶν δόξης ("Ide Meiners, Histoire des Sciences dans
la Grèce, tom. III, pag. 293, de la trad. franç.).

(γ) Ἰδ. σελ. 63. σημ. (α).

Κατὰ τὸν περιβόητον σοφιστὴν Γοργίαν, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ πολίτου ἦτο, νὰ μὴ δεσπόζεται ἀπὸ κανένα, ἀλλ' ἐξεραντίας νὰ δεσπόζη αὐτὸς τοὺς ἄλλους (α). Ἐπρόσθετεν εἰς τοῦτο, *Μὲ τὴν δύναμιν τῆς Ῥητορικῆς*: τὸ ὅποιον δὲν ἤθελ' εἶσθαι κακὸν, ἀν' ἐνοοῦσεν ὅτι οἱ δεσπόζοντες ἔπρεπε νὰ εἶναι χρηστοὶ πολῖται, ἐπειδὴ, ὡς τοιοῦτοι, ἤθελαν συμβουλεύει πάντοτε τὰ κοινῶς συμφέροντα εἰς ὅλους τοὺς συμπαλίτας, εἰς ἓνα λόγον τὰ δίκαια. Δὲν ἐνοοῦσεν ὅμως τοῦτο: ὁ σοφιστὴς Πῶλος θέλει μᾶς ἐξηγήσαι τί ἐσήμαινεν ἡ διὰ τῆς Ῥητορικῆς δεσποτεία.

Ὁ Πῶλος οὗτος, πρὸς τὸν ὅποιον (θέλων νὰ εἰκονίσῃ τὴν θρασυτήτά του) ἔλεγε συνήθως ὁ Ἡρόδικος, « Λίει σὺ πῶλος εἶ π (β), ἦτο μαθητὴς τοῦ Γοργίου. Εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ Πλάτωνος διάλογον, τὸν ἐπιγραφόμενον *Γοργίαν*, ὅπου εἶναι λόγος περὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀφοῦ ὁ Σωκράτης ἀπεστόμισε τὸν Γοργίαν, δείχνων ἀπ' αὐτοῦ τοὺς λόγους, ὅτι τῆς ἀληθινῆς Ῥητορικῆς ἔργον εἶναι νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ πειθῇ τοὺς ἀνθρώπους τὰ δίκαια, προβαίνει εἰς τὸ μέσον θυμωμένος εἰς βοήθειαν τοῦ διδασκάλου του ὁ Πῶλος, ὑβρίζει τὸν Σωκράτην ὡς ἄγροικον, καὶ μετὰ πολλὰς φλυαρίας ἐπαινεῖ καθαρὰ τὴν Ῥητορικὴν διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅτι κάμνει τοὺς ῥήτορας ἰσοδυνάμους τῶν τυράννων· ἐπειδὴ ζημιόουν εἰς χρήματα, ἐξορίζουν, φονεύουν ὅποιον τοὺς ἀρέσῃ, καθὼς οἱ τύραννοι (γ). Δὲν ἀρκεῖται εἰς τοῦτο, ἀλλὰ φέρει παράδειγμα καὶ μα-

(α) « Μέγιστον ἀγαθὸν (ἡ ῥητορικὴ), καὶ αἴτιον, ἅμα μὲν ἐλευθερίας » αὐτοῖς τοῖς ἀνθρώποις, ἅμα δὲ τοῦ ἄλλων ἄρχειν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει » ἐκάστω. » Πλάτ. Γοργ. 452. « Τί αὐτὸ φησὶ Γοργίας εἶναι καὶ σὺ » μετ' αὐτοῦ; — Τί ἄλλο γ' ἢ ἄρχειν οἷον τ' εἶναι τῶν ἀνθρώπων; » Ὁ αὐτ. Μέν. σελ. 73.

(β) Παρὰ Ἀριστοτέλ. Ῥητορικ. ε', 23.

(γ) « Οὐ μέγιστον δύνανται (οἱ ῥήτορες) τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν; . . . » οὐχ, ὥσπερ οἱ τύραννοι, ἀποκτινύουσι τε θν ἂν βούλονται, καὶ ἀφαιροῦνται χρήματα, καὶ ἐκβάλλουσιν ἐκ τῶν πόλεων θν ἂν δοκῇ αὐτοῖς; » Πλάτ. Γοργ. σελ. 466. Μετ' ὀλίγα ἔτη τοῦ Πλατωνικοῦ διαλόγου τούτου καυχᾶτο ὁ ἀσεβέστατος δημαγωγὸς καὶ ῥήτωρ Στρατοκλῆς πρὸς τὴν

καρίζει τὸν τύραννον Ἀρχέλαον, ὅστις ἐσφετερίσθη τῆς Μακεδονίας τὴν βασιλείαν, ἀφοῦ ἔσφαξε τοὺς γνησίους αὐτῆς κληρονόμους· καὶ εἰρωνεύεται ἀναισχύντως τὸν Σωκράτην, ὅτι νομίζει ἡλιθίως ἀθλιον, διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην, καὶ ὄχι εὐδαιμονέστατον τὸν Ἀρχέλαον (α). Ἀφοῦ ἀπεστόμισε καὶ τοῦτον ὁ Σωκράτης, προβαίνει θρασύτερος εἰς τὸ μέσον.

Ὁ Καλλικλῆς. Οὗτος, ἂν καὶ ὄχι κατ' ἐπάγγελμα σοφιστής, ἡγάπα ὅμως πολὺ τοὺς σοφιστὰς, καὶ μάλιστα τοὺς, ὅσοι μεταχειρίζονται τὰς ὑβρεῖς πλέον παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον εἰς τὰς διαλέξεις. Ὑβρίζει μὲ μεγάλην ἀδιαντροπίαν τὸν Σωκράτην, πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ διότι μετεχειρίζετο λέξεις ἀσχήμονας, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Καλλικλέους. « Δὲν ἐντρέπεσαι (τὸν λέγει) Σωκράτη, » νὰ φέρῃς εἰς τοὺς λόγους σου μαγεῖρους, ὑβρίας, κρησμοῦς, » ἔδσματα, κιναιίδους, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἄτοπα ὀνόματα (β); » Δὲν ἐκατάλαβες ἀκόμη, ὅτι φύσις καὶ νόμος εἶναι ἐναντία; Τί- » νες ἔθικαν τοὺς νόμους; ἄνθρωποι ἀδύνατοι, ἐπιθυμοῦντες νὰ » φυλάττωνται τοὺς δυνατούς, ἐσυναθροίσθησαν εἰς ἓν, καὶ ὤρισαν, » ὅτι εἶναι αἰσχρὸν καὶ ἀδικὸν ἡ πλεονεξία. Ἄλλ' ἡ φύσις φωνά- » ζει τὸ ἐναντίον, ὅτι τὸ καλὸν καὶ δίκαιον εἶναι νὰ ἔχῃ πλέον » τοῦ ἀδυνάτου ὁ δυνατώτερος. Ἢ εἰπέ με, τί δίκαιον εἶχεν ὁ » Εὐρῆξης νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἢ ὁ πατήρ αὐτοῦ Δα- » ρείος κατὰ τῶν Σκυθῶν; τὸ ἀληθινὸν τῆς φύσεως δίκαιον, ἔτι » δὲ καὶ τὸ κατὰ νόμον δίκαιον ὄχι ὅμως κατὰ τοῦτον τὸν νό-

ἐρομένην του, ὅτι εἶχεν ἐξουσίαν νὰ σφαιρίξῃ μὲ τῶν συμπολιτῶν τὰς κεφαλὰς· « Καὶ ποτ' αὐτῷ πρὸς δεῖπνον ἐξ ἀγορᾶς πριαμένης ἐγκεφάλους » καὶ τραγήλους· Π α π α ί! εἶπε, τ ο ι α ὤ τ ᾶ γ ' ἐ ψ ὄ ν η κ α ς, ο ἷ ς » σ φ α ι ρ ῖ ζ ο μ ε ν ο ἰ π ο λ ι τ ε υ ὄ μ ε ν ο ι.» Πλούταρχ. Δημητρ. §. 11.

(α) « Τοιγάρτοι νῦν, ἅτε μέγιστα ἡδικηθῶς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, ἀθλι- » ὄτατός ἐστι πάντων τῶν Μακεδόνων, ἀλλ' οὐκ εὐδαιμονέστατος! Καὶ » ἴσως ἔστιν ὅς τις Ἀθηναίων ἀπὸ σοῦ ἀρξάμενος, δεῖξαιτ' ἂν ἄλλος ὅστι- » σοῦν Μακεδόνων γενέσθαι μᾶλλον ἢ Ἀρχέλαος!» Πλάτ. Γοργ. σελ. 471.

(β) Πλάτ. Γοργ. σελ. 490 καὶ 494.

» μον, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς νομοθετοῦμεν εἰς τὰς πόλεις (νὰ ἔχη κα-
 » θεις τὰ ἰδιά του χωρὶς φόβον νὰ τοῦ τ' ἀρπάσῃ ἄλλος), ἀλλὰ
 » κατὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως, ὅστις λέγει, ὅτι τὰ κτήματα τῶν
 » ἀδυνάτων ἀνήκουσιν εἰς τοὺς δυνατοὺς (α).»

» Προσοχῆς μεγάλης ἄξιον τὸ ἀναφερόμενον ἀπὸ τὸν Καλλικλῆν
 » παραδειγμα τοῦ ζητήσαντος νὰ δουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα Ἑξέρου. Ὁ
 » Καλλικλῆς ἦτον Ἕλληνας, καὶ τὸ πλέον Ἀθηναῖος· ἐνδεχόμενον νὰ
 » ἦτο καὶ ἀπόγονος κἀνεὸς ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τοὺς νικῆσαντας
 » τὸν Ἑξέρου, καὶ ἀναγκάσαντας νὰ φύγῃ τόσον αἰσχυρῶς ἀπὸ τὴν
 » Ἑλλάδα· καὶ ἡμῶς δικαιολογεῖ τοῦ βαρβάρου δεσπότη τὴν κατὰ
 » τῆς ἰδίας πατριδος του ἐκστρατεῖαν. Τί συμπεραίνεται ἐκ τούτου;
 » ὅτι ὁ Καλλικλῆς ἦτον ἀπ' ἐκεῖνα τὰ

» (α) α Ἐναντία ἀλλήλοισ ἐστὶν ἢ τε φύσις καὶ ὁ νόμος. . . . οἱ τιθέ-
 » μενοι τοὺς νόμους οἱ ἀσθενεῖς ἀνθρωποὶ εἰσι καὶ οἱ πολλοί. Πρὸς αὐ-
 » τοὺς οὖν καὶ τὸ αὐτοῖς συμφέρον τοὺς τε νόμους τίθενται καὶ τοὺς
 » ἐπαίνους ἐπαίνουσι, καὶ τοὺς ψόγους ψέγουσιν, ἐκφοβοῦντές τε τοῦ
 » ἐξήρομενεστέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ δυνατοὺς ὄντας πλέον ἔχειν, ἵνα
 » μὴ αὐτῶν πλέον ἔχωσι, λέγουσιν, ὡς αἰσχυρὸν καὶ ἀδικον τὸ πλεονε-
 » κτεῖν. . . Ἡ δὲ γε, οἶμαι, φύσις αὐτῆ ἀποφαίνει ἄν, ὅτι δίκαιόν ἐστι
 » τὸν ἀμείνω τοῦ χειρόνος πλέον ἔχειν, καὶ τὸν δυνατώτερον τοῦ ἀδυ-
 » νατώτερου. . . Ἐπεὶ ποῖα δίκαια χρώμενος Ἑξέρου ἐπὶ τὴν Ἑλλά-
 » δα ἐστράτευσεν, ἢ ὁ πατήρ αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς Σκύθας; ἢ ἄλλα μὲν' ἄ
 » ἄν τις ἔχοι τοιαῦτα λέγειν; Ἄλλ' οἶμαι, οὗτοι κατὰ φύσιν τὴν τοῦ
 » δικαίου ταῦτα πράττουσιν, καὶ ναὶ μὰ Δία κατὰ νόμον γε τὸν τῆς φύ-
 » σεως· οὐ μὲν τοι ἴσως κατὰ τοῦτον, ὃν ἡμεῖς τιθέμεθα κ. τ. λ. » Πλάτ.
 » Γοργ. σελ. 483. Ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Σοφιστ. ἐλέγγ. ἀ. 2) τὸ
 » σόμισμα τοῦ Καλλικλέους· « Πλείστους δὲ τόπος ἐστὶ τοῦ ποιεῖν παράδοξα
 » λέγειν, ὡς περ καὶ ὁ Καλλικλῆς ἐν τῇ Γοργίᾳ. . . Ἐναντία γὰρ εἶναι
 » φύσιν καὶ νόμον, καὶ τὴν δικαιοσύνην κατὰ τὸν νόμον μὲν εἶναι, κατὰ
 » φύσιν δὲ οὐ καλόν. . . Ἦν δὲ τὸ μὲν κατὰ φύσιν αὐτοῖς τὸ ἀληθές,
 » τὸ δὲ κατὰ νόμον τὸ τοῖς πολλοῖς δοκοῦν. » Καὶ ἐδῶ πάλιν σημειώσε,
 » ὡς ἔλεγα καὶ πρότερον (σελ. 49), ὅτι νόμον ὀνόμαζαν οἱ παλαιοὶ ὅχι
 » μόνον τὸν γραπτὸν, τὸν ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ὀνομαζόμενον θετικὸν νό-
 » μον (loi positive), ἀλλ' ἔτι τὰ ἤθη, ἔθνη, καὶ αὐτὴν τὴν κοινὴν ὑπόλη-
 » ψιν καὶ δόξαν (opinion publique) τοῦ ἔθνους· τὴν ὁποίαν καὶ νόμον
 » ἔγραφον ἔλεγον πρὸς διακρίσιν τοῦ γραπτοῦ.

— Ἀνδράρια μοθηρὰ, παρακεκομμένα,

Ἄτιμα καὶ παράξενα καὶ παράτημα.

Εἰς ἀνδράρια τοιαῦτα συμφέρεῖ πολίτευμα δεσποτικόν· τῆς ἰσονομίας οὐδὲ νόμος ἂν ἀκούσῃσιν ὑπαφέρουν. Εἰς τὴν πατρίδα του, ἂν καὶ μακροσμένην τότε ἀπὸ τὴν παλαιάν τῆς εὐνομίαν, εἶχαν ἀκόμη οἱ νόμοι κάποιαν ἰσχύον νὰ υπερασπίζωσι τὰ δίκαια, οὐδὲ τὸν ἐσυγχωροῦσαν εὐκολὰ νὰ κάμνη ὅ,τι ἤθελεν. Ἄν ἐσυκοφάντει, ἂν ἤρπαζε τὰ τῶν ἄλλων, τὸν ἐκόλαζαν· καὶ ἂν ἔφρευε τὴν κόλασιν τῶν νόμων, δὲν εἶχε πῶς νὰ φύγη τὴν ἐπὶ σκηνῆς μάλιστα τῶν κωμικῶν. Εἰς τὴν Περσίαν, ἂν τὸν ἐφαίνετο ὀλίγον σκληρὸν νὰ γενῆ εὐνοῦχος τοῦ βασιλέως, ἐδύνατο νὰ γενῆ ὠτακουστής, προδότης, καταδότης, καὶ τοῦτο μὲ κέρδος πολὺ, καὶ δόξαν ὅχι ὀλίγην. Ἄν εὐτυχοῦσε νὰ γενῆ καὶ σατραπῆς, εἶχε τότε νὰ ἐνεργήσῃ μὲ πλειότερον θράσος τὸ, α Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν ἢ κατὰ τὸν νόμον δηλαδὴ τῶν σατραπῶν. Ἀπὸ τοιαύτους λογισμοὺς κυματιζόμενον τοῦ Καλλικλέους τὸ ψυχάριον, ἔπρεπε φυσικὰ νὰ προκρίνη ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὰ Ἐκβάτανα, ἀπὸ τὸ Ἀρεοπαγιτικὸν δικαστήριον, τὸ συνέδριον τῶν Μήγων, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀττικοὺς νόμους (δόγματα τῆς πόλεως ὅλης) τὰ προσταγμάτα ἐνὸς δεσπότη. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἀκόλουθον ἦτο νὰ λυπῆται συλλογιζόμενος τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου, καὶ νὰ καταρᾶται τοὺς Θεμιστοκλέας καὶ τοὺς Ἀριστείδας, ὅτι δὲν τὸν ἀφῆκαν νὰ μεταβάλῃ τὰς Ἀθήνας εἰς Περσικὴν Σατραπειάν. Ἴδου εἰς ποίαν ἄβυσσον κακῶν μᾶς κρημνίζει τὸ ἀσεβὲς τοῦτο δόγμα, α Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν ἢ.

Εἶναι ἀκόμη σημειώσεως ἄξιοι καὶ ὁ ὑβριστικὸς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσυειθίζαν οἱ σοφισταὶ νὰ προσφέρωνται εἰς τοὺς διαλεγόμενους, καὶ ὁ πόλεμος κατὰ τῶν λέξεων, ὅσάκις ἠσθάνοντο ἀδύνατοι νὰ πολεμήσωσι τὰ νοήματα τῶν φιλοσόφων. Ἴδεν ὀλίγον ἀρχήτερα ὁ ἀναγνώστης, μὲ πόσῃν θρασυτέτῃ ὑβρίζει τὸν Σωκράτην ὁ Καλλικλῆς διὰ λέξεις κοινωμένους ἀσχήμονας ἀπὸ

σμενὴν του ἀνοήν. Τοιούται λέξεις σκανδαλίζουσι καὶ τὸν Ἰππίαν (α), καὶ τὸν ὅποιον θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον Θρασύμαχον.

Εἶχαν καὶ τοῦτο κοινόν, νὰ πολεμῶσι τὴν φιλοσοφίαν ὡς πράγμα ἄχρηστον, καὶ κἀμὶν φορὰν ἐπικίνδυνον (β). Καὶ δικαίως τοὺς ἔκαιε τὰ σπλάγγνα ἡ φιλοσοφία, ἐπειδὴ ἐξελέγχει τὰ ὀλέθρια δόγματά των, καὶ διδάσκει τὴν ἰσονομίαν, χωρὶς τῆς ὁποίας σταθερὰ πολιτικὴ κοινωνία νὰ συγκροτηθῆ εἶναι τῶν ἀδυνάτων.

Μὲ ταύτης τῆς φιλοσοφίας τὰ ὄπλα ἀφοῦ ἐπολέμησε τὸν Καλλιχλὲς ὁ Σωκράτης, ἀφοῦ μὲ συλλογισμοὺς ἀναντιρρήτους ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ δίκαιον δὲν εἶναι καλόν, ἢ τὸ ἀδίκον, κακόν, διότι ἡ γοαπτοὶ νόμοι ἢ συνήθειαι καὶ κοινὴ ἔθνος τινὸς ὑπόληψις τὰ ὠνόμασαν οὕτως, ἀλλὰ διότι, ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ ἀπὸ τὴν πείραν μαθόντες οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τὸ πρῶτον ἐνόησε τὰς πολιτείας, τὸ δεύτερον τὰς δικλῆς (γ), τὰ κρίνουσι καὶ τὰ κηρύττουσι τοιαῦτα μετὰ τὴν ἀπόδειξιν, λέγω, ταύτην, ὁ Καλλιχλὲς, ἂν ἤξευρε τί

(α) Πλάτ. Ἰππ. μ.ζ. σελ. 288 καὶ 290.

(β) « Φιλοσοφία γάρ τοι ἐστίν, ὦ Σώκρατες, χάριεν, ἂν τις αὐτοῦ μετριῶς ἀφήται ἐν τῇ ἡλικίᾳ· ἐὰν δὲ περαιτέρω τοῦ δέοντος ἐνδιατρίψῃ, διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων . . . » Ὅταν δὲ δὴ πρεσβύτερον ἴδω ἐπι φιλοσοφούντα καὶ μὴ ἀπαλαττόμενον, πληγῶν μοι δοκεῖ ἦδη δεῖσθαι, ὦ Σώκρατες, ὁ ἀνήρ ». Πλάτ. Γοργ. σελ. 484—485. Ἴδεν ὀλίγον ἀνωτέρω (σελ. 59. σημ. (α)) ὁ ἀναγνώστης τί ἐσυμβούλευε τοὺς τυράννους ὁ σοφιστὴς Ὀδῆς κατὰ τῆς παιδείας· καὶ ἡ αἰτία εἶναι φανερά· δὲν συμφέρει ἡ φιλοσοφία εἰς τοὺς τυράννους, λέγει ὁ Πλάτων, διότι γεννᾷ φρονήματα μεγάλα εἰς τὰ ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων (Συμποσ. σελ. 182)· οἱ ὑπᾶτος ἀφοῦ φρονηματισθῶσιν οὕτω, δὲν δέχονται πλέον ἄλλον ζυγόν, παρὰ τὸν ζυγὸν τῶν δικαίων νόμων. Ἐξεναντίας, οἱ νόμοιτο ἡγεμόνες εἶναι καὶ φίλοι· τῆς φιλοσοφίας, διότι διδάσκουσα τὴν εἰς τοὺς νόμους ὑπακοήν, διδάσκει ἐνταῦθα καὶ τὴν εἰς τοὺς ἡγεμόνας ὑπαταγήν. Ἄς φλυαροῦν λοιπὸν οἱ σοφισταὶ κατὰ τῆς φιλοσοφίας· οἱ τίμιοι ἄνθρωποι τοῦτο μόνον ἔχουν ν' ἀποκρίνωται εἰς αὐτούς· « Ὅποτε τὸ φιλοσοφεῖν αἰσχρὸν ἡγήσασθην » εἶναι, οὐδ' ἂν ἄνθρωπον νομίσαιμι ἐμαυτὸν εἶναι, οὐδ' ἄλλον τὸν οὕτω » διακαίμενον ». Πλάτ. Ἐραστ. σελ. 133.

(γ) « Ἄρ' οὖν οὐχ οἱ πολλοὶ νομίζουσι δίκαιον εἶναι τὸ ἴσον ἔχειν . . . Ὁ νόμος ἄρα μόνον ἐστίν αἰσχρὸν τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, οὐδ' ἐστὶ δίκαιον τὸ ἴσον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ φύσει ». Πλάτ. Γοργ. σελ. 489.

ἀληθῶς δίκαιον, τί τὸ ἀδίκιον. Ὁ Θρασύμαχος δὲν παύει νὰ ὀνομάζη τὸν Σωκράτην, *φλύαρον, βδε.λυρὸν*, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀγαπητὰ καὶ συνήθη εἰς τοὺς κακῶς ἀναθραμμένους ἀνθρωπίσκους ἐπίθετα· καὶ τέλος τὸν προστάσσει δεσποτικῶς νὰ μάθῃ ἀπ' αὐτὸν (ἀπὸ τὸν Θρασύμαχον ὁ Σωκράτης!), ὅτι ἄλλο δὲν εἶναι τὸ ἀληθῶς δίκαιον παρ' ὅ,τι συμφέρει εἰς τὸν δυνατώτερον (α). Λέγει πρὸς ταῦτα ὁ Σωκράτης, ὅτι οἱ φρόνιμοι ἡγεμόνες, ἂν καὶ δυνατώτεροι, ὅταν νομοθετῶσι δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ ἴδιον, ἀλλ' εἰς τὸ κοινὸν ὅλων τῶν πολιτευομένων συμφέρον, τὸ ὁποῖον τότε γίνεται ἀληθῶς καὶ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, ἐπειδὴ εἶναι μέλη καὶ αὐτοὶ τοῦ πολιτεύματος. Ἡ ἀληθὴς πολιτικὴ τέχνη δὲν διαφέρει κατὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν λοιπῶν τέχνας. Κἄμια ἀπ' αὐτὰς δὲν ἔχει σκοπὸν μόνον τοῦ τεχνίτου τὸ συμφέρον· ἀλλ' ἀποβλέπει κατὰ πρῶτον λόγον εἰς ὅ,τι συμφέρει εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας αὐτῆς· καὶ τοῦτο εἶναι ἡ τελείωσις καὶ καλλονὴ τοῦ ἔργου· ὅθεν γεννᾶται καὶ τὸ συμφέρον τοῦ τεχνίτου, ἧγουν τιμὴ καὶ κέρδος (β). Ὁ θρασύτατος Θρασύμαχος, ἀντὶ νὰ πεισθῆ, γίνεται παρὰ τὸν Καλλικλῆν ὑβριστικώτερος, ὀνομάζει τὸν Σωκράτην εὐθηθέατον, καὶ τὸν ἐρωτᾷ μὲ βωμολοχικὴν ἀναίδειαν, ἂν ἔχη παραμάνναν, νὰ τοῦ σφογγίσῃ, ὡς νηπίου, τὰς μύζας (γ). Ὁ Σωκράτης

» κρατες, καὶ τί εὐθίξεσθε πρὸς ἀλλήλους, κ. τ. λ. ». Πλάτ. Πολιτ. Α'. σελ. 336.

(α) « Ἄκουε δὴ φημί γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο τι, ἢ τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον ». Πλάτ. Πολιτ. Α', σελ. 338.

(β) « Ἄρ' οὖν καὶ ἐκάστη τῶν τεχνῶν ἔστι τι συμφέρον ἄλλο, ἢ ὅτι μάλιστα τελέαν εἶναι; . . . Ἄλλὰ μὴν, ὦ Θρασύμαχε, ἀρχουσί γε αἱ τέχναι καὶ κρατοῦσιν ἐκείνου, οὐ πέρ εἰσι τέχναι . . . οὐκ ἄρα ἐπιστήμη γε οὐδεμία τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον σκοπεῖ, οὐδ' ἐπιτάττει, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἡττονός τε καὶ ἀρχαμένου ὑπὸ ἑαυτῆς κ. τ. λ. ». Πλάτ. Πολιτ. Α', σελ. 342. Τὸ αὐτὸ παράδειγμα μεταχειρίζεται καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. γ'. 4).

(γ) « Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τίθῃ σοι ἔστι; Τί δέ; ἦν δ' ἐγὼ οὐκ ἀποκρίνεσθαι χρὴ μᾶλλον, ἢ τοιαῦτα ἐρωτᾶν; Ὅτι τοί σε, ἔφη, κορυζόντα περιορᾷ, καὶ οὐκ ἀπομύττει δέμενον ». Πλάτ. Πολιτ. Α'. σελ. 343.

ὁμως ἐξεναντίας ἐπιμένει εἰς τὴν περὶ τοῦ δικαίου ἀπόδειξιν, καὶ μόνον δίκαιον λέγει, ὅτι συμφέρει εἰς ὅλον τὸ πολίτευμα, μόνους χρηστούς νόμους, ὅσοι ἀποβλέπουν, ὄχι εἰς ἑνός, ἢ ὀλίγων τινῶν, ἀλλ' ὅλων τῶν πολιτῶν τὴν εὐδαιμονίαν· καὶ ἡ λογικὴ του ἴσχυσε τόσον μόνον, ὥστε ν' ἀναγκάσῃ τὸν Θρασύμαχον, ὄχι νὰ πεισθῇ (τοῦτο ἦτον ἀδύνατον), ἀλλὰ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ συμπεριαινόμενον ἀπὸ τὰς προτάσεις τοῦ Σωκράτους (α).

Τοιαύτη ἦτον ἡ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν, καὶ ἔπειτα τῶν Σκεπτικῶν φιλοσόφων, περὶ τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου, περὶ τοῦ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ· καὶ ταύτην ἐπολέμουν ὅλοι οἱ ἀληθεῖς φιλόσοφοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν πρῶτον τόπον ἔχει ὁ Σωκράτης. Τοὺς σοφιστὰς ἴδαμεν ὀλίγον πρότερον (β), ὅτι δὲν ἦσαν ὅλοι ἐξίσου πληροφορημένοι περὶ τοῦ ἰδίου των δόγματος. Πολλοὶ ὁμως ἐξ αὐτῶν ὑπεράσπιζαν φανερὰ τὴν ἀδικίαν, καὶ μάλιστα ὅσοι ἦσαν τοῦ χοροῦ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους τόσον ὠραῖα ζωγραφίζει ὁ Πλάτων, ἦγουν α ὅσοι τὴν ἀρχὴν κακῶς ἀναθραμμένοι, μετὰ ταπεινῶν ἀπὸ τὰς βαναύσους τέχναις, διὰ τὰς ὁποίας τοὺς ἐγέννησεν ἡ φύσις καὶ τοὺς ἐπλασεν ἡ ἀνατροφή, εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀφοῦ μάλιστα εὖρωσι τὸν τόπον τῆς φιλοσοφίας σχολάζοντα ἀπὸ φιλοσόφους γνησίους ἀπαράλλακτα (λέγει) ὡς νὰ ἔβλεπες Θεοσίτην τινὰ τὴν μορφήν, χαλκῆα τὴν τέχνην, καὶ τὴν τύχην δοῦλον, ὅστις, διότι ἀπέκτησεν ὀλίγα ἀργύρια, λούεται, στολιζέται, ὡς γαμβρὸς, καὶ βιάζει τὸν ἔρημον καὶ πτωχὸν δεσπότην αὐτοῦ νὰ τὸν δώσῃ γυναῖκα τὴν εὐγενῆ του θυγατέρα. Ὅταν ἡ φιλοσοφία (λέγει ἔτι ὁ θεῖος Πλάτων) λάβῃ τόσον ἀνάξιον αὐτῆς ἄνδρα, ποῖα γεννήματ' ἄλλα ἐλπίζεις νὰ ἴδῃς ἐξ αὐτῆς παρὰ δόξης μωρὰς καὶ ἀνόητα σοφίσματα (γ); »

(α) « Ὁ δὲ Θρασύμαχος ὁμολόγησε μὲν πάντα ταῦτα, οὐχ, ὡς ἐγὼ νῦν ραδίως λέγω, ἀλλ' ἐλκόμενος καὶ μόγις, μετὰ ἰδρωτὸς θαυμαστοῦ ὅσου, ἄτε καὶ θέρους ὄντος. » Πλάτ. Πολιτ. Α', σελ. 350.

(β) Ἐνωτέρ. σελ. 62.

(γ) « Καθορῶντες γὰρ ἄλλοι ἀνθρώπισκοι κινήν τὴν χώραν ταῦτα »

Δὲν εἶναι παράδοξον, ἐὰν οἱ βάναιστοι καὶ κακῶς ἀναθραμμένοι ἄνθρωποι κατήσχυαν τὴν φιλοσοφίαν, ἐπεὶδὴ καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς εὐτυχίσαντας νὰ λάβωσι χρηστὴν ἀνατροπὴν εὐπατρίδας τῶν Ἀθηναίων ἴσχυσε νὰ φθείρῃ ἢ μὲ τοὺς σοφιστὰς ἀναστροφῇ. Παράδειγμα τοῦτου λαμπρὸν ἔχομεν τὸν Κριτίαν, φύσει γενναίας καὶ μεγάλης ψυχῆς νέον (α), εὐπατρίδην τῶν Ἀθηναίων, συγγενῆ τοῦ Πλάτωνος, μαθητὴν αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους, ἀλλ' ὅμως συγνάζοντα πολὺ πλεόν τοὺς σοφιστὰς. Εἰς τὸν Σωκράτην (λέγει ὁ Ξενοφῶν) ἐπροσκολλήθη μὲ σκοπὸν ὄχι νὰ μάθῃ τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ τὴν δύναμιν νὰ πείθῃ μὲ τὸν λόγον τοὺς συμπολίτας του, κυριευόμενος ἀπὸ τὴν δοξομανίαν νὰ τοὺς δεσπόζῃ. Ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν Σωκράτην, ἐξορισθεὶς εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εὔρηκεν ἄλλας ἀφορμὰς νὰ σφοδρῶνῃ τῆς ψυχῆς του τὰ πάθη, συναναστρεφόμενος μὲ τοὺς ἐκεῖ ἐξωλεστάτους φίλους τῆς ἀνομίας (β). Καὶ ἐπεὶδὴ τῶν μεγάλων ψυχῶν αἱ φθοραὶ γίνονται μεγάλαι φθοραὶ (γ), ὁ Κριτίας,

» γιγνομένην . . . ἄσμενοι καὶ οὗτοι ἐκ τῶν τεχνῶν ἐκπηδῶσιν εἰς τὴν
 » φιλοσοφίαν . . . Δοκεῖς οὖν τι διαφέρειν αὐτοὺς χαλκῶς, φαλακροῦ
 » καὶ σμικροῦ, νεωστὶ μὲν ἐκ δεσμῶν λελυμένου, ἐν βαλανείῳ δὲ λελου-
 » μένου, νεουργὸν ἱμάτιον ἔχοντος, ὡς νυμφίου παρσκευασμένου, διὰ
 » πενίαν καὶ ἐρημίαν τοῦ δεσπότητος τὴν θυγατέρα μέλλοντος γαμεῖν; οὐ πά-
 » νυ, ἔφη, διαφέρει. Ποῖ' ἄττα οὖν εἰκὸς γεννᾶν τοὺς τοιούτους; οὐ νόθα
 » καὶ φαῦλα; Πολλὴ ἀνάγκη. Τί δέ; τοὺς ἀναξίους παιδεύσεις, ὅταν αὐτῇ
 » πλησιάζοντες ὁμιλῶσι μὴ κατ' ἀξίαν, ποῖ' ἄττα φῶμεν γεννᾶν διανοή-
 » ματά τε καὶ δόξαι; ἄρ' οὐχ ὡς ἀληθῶς προσηκόντα ἀκοῦσαι σοφίσματα,
 » καὶ οὐδὲν γνήσιον, οὐδὲ φρονήσεως ἀληθινῆς ἐχόμενον; Παντελῶς μὲν
 » οὖν, ἔφη, κτλ.» Πλάτ. Πολ. ζ'. σελ. 495.

(α) « Ὁ δὲ Κριτίας ἦν μὲν γενναίας καὶ ἀδρᾶς φύσεως, ἤπτετο δὲ καὶ
 » φιλοσόφων συνουσίων. » Σχολ. εἰς τὸν Πλάτ. Τίμαιον.

(β) Ξενοφ. Ἀπομνημ. ἀ. 2, §. 12-16, 24-40.

(γ) « Ἐλεγεν ὁ Ἐπίκτητος περὶ τῶν ἐργαζομένων τὰ μέγιστα κακὰ,
 «Ταῦτ' ἐστὶν ἐκπτώσις ψυχῆς, μεγάλα νεῦρα ἐχούσης» (Ἀρβίαν. Ἐπίκτητ.
 διατριβ. β', 17, §. 21). Αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀνάλογοι μὲ τὴν
 δύναμιν τῆς ψυχῆς των. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἐκινδύνευσε νὰ γενῆ αἰμοβόρος τυ-
 ραννος ὁ ταλαίπαρος Θερασίτης τυράννου εὐνοῦχος, λασινοφόρος, θυρωρός,
 ἢ ἄλλο τι, ἄξιον μικροῦ τυραννίσκου ἐπάγγελμα. Πόρισμα ἠθικῆς πρα-

ἐπιστρέψας, κατεστάθη εἰς ἓκ τῶν τριάκοντα τῆς πατρίδος του τυράννων, ὁ φονικώτατος. Τόσον ἦτο πληροφορημένος περὶ τοῦ α νόμου καλόν, νόμος κακόν β, ὥστ' ἔφρασε νὰ εἶπῃ φανερά, ὅτι ὁ θεῶν νὰ πλεονεκτῆ ἀκινδύνως, πρέπει νὰ ἐκβάλλῃ ἀπὸ τῆν μέσσην ὅποιον ὑποπτεύεται ἰκανόν νὰ ἐμποδίσῃ τὰς πλεονεξίας του (α)· καὶ τέλος, ὅτι θεὸς δὲν ὑπάρχει ἀληθῶς εἰς τὴν φύσιν τῶν ὄντων, ἀλλὰ τὸν ἐπλασαν οἱ νομοθέται, ὡς ἐπίσκοπον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, διὰ νὰ ἐμποδίζωσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰς κρυφὰς ἀδικίας (β).

Τῶν σοφιστῶν καθενὸς ὁ χρόνος τῆς ζωῆς εὐκόλον δὲν εἶναι νὰ διορισθῆ. Αὐτοὶ ἤκμασαν, τινὲς συγχρόνως, καὶ τινὲς ἄλλοι μετ' ἄλλον, εἰς τὸ μεταξὺ διάστημα τῆς 80 καὶ 95 Ὀλυμπιάδος, ἦγουν ἀπὸ τοῦ 500 ἕως τοῦ 440 πρὸ Χριστοῦ. Ὁ Σωκράτης ἐγεννήθη πρὸς τὸ τέλος τῆς 77 Ὀλυμπιάδος, καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 95, ἦγουν τὸ 400 ἔτος πρὸ Χριστοῦ· συνήκμασε λοιπὸν μὲ τοὺς πλειοτέρους καὶ συνωμίλησε μὲ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Διὰ τὸν ἀκατάπαυστον μάλιστα κατὰ τῶν σοφιστῶν τούτων πόλεμον, ἤξιώθη νὰ ὀνομασθῆ πατὴρ τῆς Ἠθικῆς φιλοσοφίας. Προβλέπων καὶ αὐτὸς καὶ ὁ μαθητῆς αὐτοῦ Πλάτων, πόσα κακὰ ἐπροξενούσε κ' ἔμελλε νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ ἀντίθεος τῶν σοφιστῶν διδασκαλία, ἐφώναζαν ταλανίζοντες τὴν πατρίδα· « Ἐσύγχυσαν τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, διῦσχυρίζόμενοι, ὅτι κἀνὲν

κτικόν· ὅσον εἶναι ἰσχυρὰς καὶ γενναίως φυγῆς· οἱ νέοι, τὸσον πλειοτέραν προσοχὴν χρειάζεται ἡ ἀνατροφή καὶ παιδεία των.

(α) « Ὅτι οὐκ ἐγγωροῖη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις, μὴ οὐκ ἐκποδῶν ποιῆσθαι τοὺς ἰκανωτάτους διακωλύειν. » Ξενοφ. Ἑλλην. Ἱστορ. β', 3, §. 11.

(β) « Καὶ Κριτίας δὲ, εἰς τῶν ἐν Ἀθήναις τυραννησάντων, δοκεῖ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν ἀθέων ὑπάρχειν, φάμενος ἔτι οἱ παλαιοὶ νομοθέται ἐπίσκοπόν τινα τῶν ἀνθρωπίνων κατορθωμάτων καὶ ἀμαρτημάτων ἐπλασαν τὸν θεόν, ὑπὲρ τοῦ μηδένα λάθρα τὸν πλησίον ἀδικεῖν, εὐλαβοῦμενον τὴν ὑπὸ τῶν θεῶν τιμωρίαν. » Σέξτ. Ἐμπεϊρικ. Πρὸς Μαθηματικ. β', 54.

» ἀπ' αὐτὰ δὲν διδάσκεται ἀπὸ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τότε γίνεται ἀ-
 » ληθῶς τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο, ὅταν νομισθῇ κοινῶς τοιοῦτον, καὶ μό-
 » νον ὅσον καιρὸν νομίζεται (α). Ἔσειπαν αὐτῆς τῆς νομοθεσίας
 » τὰ θεμέλια, ἀποδίδοντες αὐτὴν εἰς τὴν τέχνην καὶ ὄχι εἰς τὴν
 » φύσιν. Αὐτὸν τὸν θεὸν ἐτόλμησαν νὰ δογματίσωσιν, ὅτι δὲν
 » ὑπάρχει φύσει, ἀλλ' ἐνομοθετήθη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλα,
 » λέγουν, εἶναι τὰ κατὰ φύσιν καλὰ, ἄλλα τὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-
 » πους νομιζόμενα τοιαῦτα· τὰ δὲ δίκαια, ἂν τοὺς πιστεύσης, οὐδ'
 » εἶναι παντάπασιν εἰς τὴν φύσιν, ἐπειδὴ δὲν συμφωνοῦν εἰς αὐτὰ
 » οἱ νομοδῶται, ἀλλὰ λέγουν καὶ νομοθετοῦν ἄλλοι ἄλλα περὶ
 » αὐτῶν. Ταῦτα, φίλοι, διδάσκουσι τοὺς νέους, καὶ πασχίζουσι
 » νὰ τοὺς πείσωσιν, ὅτι τὸ δικαιοτάτον εἶναι ὅ,τι τίς ἰσχύσῃ ν'
 » ἀποκτήσῃ μὲ τὴν βίαν· καὶ ταύτης τῆς διδασκαλίας καρποὶ
 » γεννῶνται ἢ εἰς Θεὸν ἀσέβεια, καὶ αἱ καθημεριναὶ διχόνοιαι
 » καὶ στάσεις τῶν πολιτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων καθεὶς προθυμεῖται
 » νὰ ζῆ τὸν κατ' αὐτοὺς ὀρθὸν βίον, ὅστις ἄλλο δὲν εἶναι παρά νὰ
 » δεσπόζῃ τοὺς ἄλλους, μὴ ὑποκείμενος αὐτὸς εἰς κάμμίαν νόμιμον
 » δουλείαν (β). »

(α) « Ἐν τοῖς δικαίοις καὶ ἀδίκτοις, καὶ ὁλοῖς καὶ ἀνοσίτοις ἐθέλουσιν
 » ἰσχυρίζεσθαι, ὡς οὐκ ἔστι φύσει αὐτῶν οὐδὲν οὐσίαν ἑαυτοῦ ἔχον, ἀλ-
 » λὰ τὸ κοινῇ δόξαν τοῦτο γίνεται ἀληθὲς τότε, ὅταν δόξῃ, καὶ ἔσον
 » ἂν δοκῇ χρόνον. » Πλάτ. Θεαιτητ. σελ. 172.

(β) « Τὴν νομοθεσίαν πᾶσαν (φασιν) οὐ φύσει, τέχνη δὲ, ἧς οὐκ
 » ἀληθεῖς εἶναι τὰς θέσεις. Πῶς λέγεις; Θεοῦς, ὦ μακάριε, εἶναι πρῶτον
 » φασιν οὗτοι τέχνη, οὐ φύσει, ἀλλὰ τισι νόμοις· καὶ τούτους ἄλλους
 » ἄλλοις, ἕπη ἕκαστοι ἑαυτοῖς συνωμολόγησαν νομοθετούμενα. Καὶ δὴ
 » καὶ τὰ καλὰ, φύσει μὲν ἄλλα εἶναι, νόμῳ δὲ ἕτερα. Τὰ δὲ δίκαια οὐδ'
 » εἶναι τὸ παράπαν φύσει, ἀλλ' ἀμφισβητοῦντας διατελεῖν, μετατιθεμέ-
 » νους αἰετὰ ταῦτα· ἃ δ' ἂν μεταθῶνται καὶ ἔταν, τότε κύρια ἕκαστα εἶναι,
 » γιγνόμενα τέχνη καὶ τοῖς νόμοις, ἀλλ' οὐ δὴ τινα φύσει. Ταῦτ' ἐστίν,
 » ὦ φίλοι, ἅπαντα ἀνδρῶν σοφῶν παρά νέοις ἀνθρώποις, ἰδιωτῶν τε καὶ
 » ποιητῶν, φασκόντων εἶναι τὸ (ἰσ. γρ. τοῦτο) δικαιοτάτον, ὅ,τι τίς ἂν
 » νικᾷ βιαζόμενος. Ὅθεν ἀσέβεται τε ἀνθρώποις ἐμπύπτουσι νέοις, ὡς οὐκ
 » ὄντων θεῶν, οἷους ὁ νόμος προστάττει διανεῖσθαι δεῖν· στάσεις τε διὰ

Καὶ συνέβησαν τῷ ὄντι εἰς τὰς ταλαιπώρους Ἀθήνας, καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὅσα ἐπρόβλεπαν οἱ ἀληθεῖς φιλόσοφοι. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, ὅτι ἡ διαστροφή τῶν γῆθων ἐφθασεν εἰς τόσον, ὥστε οὐδ' ἀπ' αὐτὰ των τὰ τέκνα ἦσαν ἀσφαλεῖς οἱ γονεῖς. Ὁ Εὐθύφρων ἐτοιμάζετο νὰ καταδώσῃ τὸν πατέρα του, ἀν δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ τὸν Σωκράτην (α)· καὶ αἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκτησαν τὴν δυστοχῆ φήμην, ὅτι εἰς αὐτὰς εὐκολώτερον παρά εἰς καμμίαν ἄλλην Ἑλληνικὴν πόλιν ἐδύνατο ὁ πολίτης νὰ κακοποιήσῃ τὸν συμπολίτην (β). Ἐκατάλαβον τέλος πάντων οἱ κυβερνήται τοῦ πολιτεύματος, μετὰ τὸν θάνατον μάλιστα τοῦ Σωκράτους, τὸ μέγα τοῦτο κακὸν, καὶ ἐσπούδασαν νὰ τὸ ἐμποδίσωσιν· ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον καιρὸς. Οἱ σοφισταὶ κατεφρονήθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα (γ).

» ταῦτα, ἐλκόντων πρὸς τὸν κατὰ φύσιν ὀρθὸν βίον, ὅς ἐστὶ τῆ ἀληθείας
 » κρατοῦντα ζῆν τῶν ἄλλων, καὶ μὴ δουλεύοντα ἑτέροις κατὰ νόμον. »
 Πλάτ. Περὶ νόμ. I, σελ. 889.

(α) Ἰδ. Πλάτων. Εὐθύφρ.

(β) Ἄνωτέρ. σελ. 16. σημ. (α).

(γ) Τοὺς σοφιστὰς νοεῖ ὁ Ἰπποκράτης (διότι ἦσαν καὶ μεταξύ τῶν ἱατρῶν σοφισταί), ὅταν λέγῃ, ὅτι αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ των, ἀφοῦ ἐφθασαν εἰς ἀκμὴν νὰ καταλάβωσι τὴν ἀπάτην, ἐντρέποντο ὅτι ἔτριψαν εἰς τοιούτους διδασκάλους τῆς νεότητος τὸν χρόνον, καὶ τινὲς ἐξ αὐτῶν, ἐκδικούμενοι, τοὺς ἐξώριζαν ἀπὸ τὰς πόλεις. « Νεοὶ τε γὰρ αὐτέρισιν ἐμπίπτουσι ἀκμάζοντες δὲ δι' ἐντροπὴν ἰδρωτάς (ὁ μεταφρ. Λατίν. ἰδιώτας) τίθενται· πρεσβύται δὲ, διὰ πικρίην, ἀναίρεσιν ἐκ τῶν πόλεων τίθενται. Καὶ γὰρ ἀγαρὴν ἐργαζόμενοι οὗτοι, μετὰ βαναυσίης ἀπατέοντες, καὶ ἐν πόλεσιν ἀτακυκλέοντες οἱ αὐτοί. » (Ἰπποκράτ. Περὶ εὐσχημοσύν. §. 1). Φωτίζει τὴν δυσνόητον ταύτην ῥῆσιν τοῦ Ἰπποκράτους ὀλίγον τι ὁ Λουκιανὸς (Ἐρμωσιμ. ἢ Περὶ αἱρέσ. §. 75.), ὅπου λέγει πρὸς τοὺς ἀπατημένους ἀπὸ κακοῦ διδασκάλους· « Εἶτα οἱ μὲν ὑμῶν ἐναποβηθήσκουσι ταῖς ἐλπίσιν, πρὶν ἰδεῖν τὴν ἀλήθειαν, καὶ καταγῶναι τῶν ἐξαπατησάντων ἐκείνων· οἱ δὲ, κἂν αἰσθῶνται ἐξαπατημένοι, ὀφείποτε γέροντες ἤδη γενόμενοι, ὀκνοῦσιν ἀναστρέφειν, αἰδοῦμενοι, εἰ δεήσει τηλικούτους αὐτοὺς ὄντας ἐξομολογήσασθαι, ὅτι πράγματα παιδῶν ἔχοντες οὐ συνέσαν, ὥστε ἐμμένουσι τοῖς αὐτοῖς ὑπ' αἰσχύνης, καὶ ἐπαινοῦσι τὰ παρόντα, καὶ ὀπίσθους ἂν δύνωνται, προτρέπουσιν ἐπὶ τὰ αὐτὰ, ὡς ἂν μὴ μόνον ἐξαπατημένοι ὦσιν . . . ὀλίγοις δ' ἂν πάνυ ἐντύχοις, ὑπ' »

ἄλλ' ἢ πληγῇ, τὴν ὁποίαν ἐπλήγωσαν τὰς ψυχὰς τῶν τότε ζώντων, ἔμεινε καὶ διεδόθη, ὡς λοιμικὴ νόσος, εἰς πολλοὺς τῶν μεταγενεστέρων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχαν πλέον χρεῖαν σοφιστῶν διδασκάλων, ἀλλ' ἐπίστευαν αὐτοὶ κ' ἐφιλοτιμοῦντο νὰ πείσωσι τοὺς ἄλλους, ὅτι τὸ ὄντως δίκαιον εἶναι τὸ Συμφέρον τοῦ κρείττονος, ἦγουν, ὅταν ἰσχύῃ τις πλέον τῶν ἄλλων, δικαίως ἠμπορεῖ νὰ σφετερίζεται τὰ τῶν ἄλλων, δικαίως νὰ βιάζῃ τοὺς συμπολίτας του, γινόμενος αὐτὸς τύραννος, ἢ κολακεύων τοὺς τυράννους τῆς πατρίδος του. Μεταξὺ πολιτῶν τοιούτων, ἐχόντων μέτρον καὶ κανόνα τοῦ δικαίου, τὴν ἰδίαν αὐτῶν δύναμιν, τί ἔχει νὰ κάμῃ ὅστις δὲν θέλει νὰ ἀδικῆται; νὰ προσκολληθῇ εἰς τὸν τύραννον ἢ εἰς τοὺς φίλους τοῦ τυράννου; ἐκείνους νὰ κολακεύῃ; ἐκείνων τὰ ἦθη νὰ ἐπαινῇ καὶ νὰ μιμῆται; εἰς ἓνα λόγον, μ' ἐκείνους νὰ συμφείρεται; Τοῦτο συμβαίνει κατὰ δυστυχίαν. Ὁ ἄνθρωπος φυσικὰ ἀγαπᾷ ὄχι μόνον νὰ ζῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ καλοζῇ· καὶ ὅταν οἱ νόμοι δὲν τοῦ συγχωροῦν τὴν ἡσυχον ἀπόλαυσιν τῶν δύο τούτων, βιάζεται νὰ γενῆ κύριος, ἢ φίλος τῶν κυρίων, τῆς ζωῆς καὶ τῶν κτημάτων τῶν ἄλλων (α). βιάζεται νὰ κολακεύῃ ὄχι μόνον τὸ μέγα ζῶον, ὡς ὀνομάζει τὸν τύραννον ὁ Πλάτων (β), ἀλλὰ καὶ τὰ κύ-

» ἀνδρείας πολυμῶσι λέγειν, ὅτι ἐξηπάτηνται, καὶ τοὺς ἄλλους ἀποτρέ-
» πειν τῶν ὁμοίων πειρωμένοις. »

(α) Ἰδ. ἀνωτ. σελ. 85. σημ. (α).

(β) « Τίς οὖν ποτ' ἐστὶ τέχνη τῆς παρασκευῆς τοῦ μηδὲν ἀδικεῖσθαι,
» ἢ ὡς ὀλίγιστα . . . ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ ἦδε· ἢ αὐτὸν ἄρχειν δεῖ ἐν τῇ
» πόλει, ἢ τυραννεῖν, ἢ τῆς ὑπαρχούσης πολιτείας ἐταῖρον εἶναι. » Πλάτ.
Ποργ. σελ. 510. « Ἐκάστον τῶν μισθαρνούντων ἰδιωτῶν, οὓς δὴ οὗτοι
» σοφιστὰς καλοῦσι καὶ ἀντιτέχνους ἠγοῦνται, μὴ ἄλλα παιδεύειν, ἢ
» ταῦτα τὰ τῶν πολλῶν δόγματα, ἃ δοξάζουσιν, ὅταν ἀβροισθῶσι, καὶ
» σοφίαν ταύτην καλεῖν· οἷόν περ ἂν, εἰ θρέμματος μεγάλου καὶ ἰσχυ-
» ροῦ τρεφομένου τὰς ὀργὰς τις καὶ ἐπιθυμίας κατεμάνθανεν, ἔπη τε
» προσελθεῖν χρεὶ, καὶ ὅπη ἄψασθαι αὐτοῦ, καὶ ὅποτε χαλεπώτατον ἢ
» πράκτατον καὶ ἐκ τίνων γίγνεται, καὶ φωνὰς δὴ, ἐφ' οἷς ἐκάστοι' εἰθε
» φθέγγεσθαι, καὶ οἷαις αὐ' ἄλλου φεγγομένου ἡμεροῦται τε καὶ ἀγριαί-
» ναι· καταμαθὼν δὲ ταῦτα πάντα ξυνοῦσιν τε καὶ χρόνου τριβῆ σοφίαν

κλω τοῦ μεγάλου ζώου καὶ θηρίου ἐγγύθεν ἢ μακρόθεν εὐρισκόμενα ἀνάριθμα κεντροφόρα καὶ ὀλέθρια ζώοντα, διὰ τὰ φυλάττεται, ὡς ὀφιδίων, ὡς σκορπίων τὰ φαρμακερὰ κεντήματα. Καὶ ἂν κλίνη εἰς τὰς ἡδονὰς ἐκ φύσεως, ἄλλο πλεον δὲν σκοπεῖ παρὰ τὴν ἀπολαυσιν αὐτῶν, κρίνων ὅλα τὰ μέσα καλὰ, ἐὰν ἦναι μόνον ἀκίνδυνα, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἀρίστιππος (α), ἢ καὶ ἀφανίζων ὄσους ὑπο-

» τε καλέσειε, καὶ ὡς τέχνην ξυτησάμενος, ἐπὶ διδασκαλίαν τρέποιτα, » μὴδὲν εἰδὼς τῇ ἀληθείᾳ τούτων τῶν δογμάτων τε καὶ ἐπιθυμιῶν ὅτι » καλὸν καὶ αἰσχρὸν, ἢ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἢ δίκαιον ἢ ἀδίκον, ὀνομάζουσι » δὲ πάντα ταῦτα ἐπὶ ταῖς τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ ΖΩΟΥ δόξαις, οἷς μὲν χαίρουσι » ἐκεῖνο, ἀγαθὰ καλῶν, οἷς δὲ ἀχθοῖτο, κακὰ, ἄλλον δὲ μὴδὲνα λόγον » ἔχουσι περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ τἀναγκαῖα δίκαια καλοῖται καὶ καλὰ, τὴν δὲ » τοῦ ἀναγκαίου καὶ ἀγαθοῦ φύσιν, ὅσον διαφέρει τῷ ὄντι, μῆτε ἑωρακῶς » εἶη, μῆτε ἄλλω δυνατὸς δεῖξαι; » Ὁ αὐτ. Πολιτ. ζ', σελ. 493.

(α) Πρὸ τοῦ Πυρρόβου δύο φιλόσοφοι ἐπέφεραν τὸ ἄσεβές δόγμα, « Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακὸν », ὁ Ἀρχέλαος καὶ ὁ Ἀρίστιππος. Περὶ τοῦ πρώτου δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἀληθῶς τὸ ἐδόξαζε (τδ. σελ. 50 σημ. (α)). Τὸν Ἀρίστιππον δὲν θαυμάζω ἂν τὸ ἐπίστευεν. Ἡ φήμη τοῦ Σωκράτους τὸν ἔφερεν ἀπὸ τὴν πατρίδα του Κυρήνην εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν ὁ Σωκράτης τὸν ἠραιότατον κατὰ τῆς ἡδονῆς μῦθον τοῦ Προδίκου (τδ. ἀνωτέρ. σελ. 66) ἄλλ' οὔτε τὴν εἰς ἡδονὰς σφοδρὰν κλίσιν, οὔτε τὸ κολακευτικὸν καὶ παλιμβολον αὐτοῦ ἦθος νὰ διορθώσῃ ἔδιδυνηθῆ ὁ Σωκράτης. Ὅταν ἔχη τις τοιαύτην κλίσιν, ἢ πρέπει νὰ κλέπτῃ, διὰ τὰ πληρῶν τὰς ἡδονὰς του, ἢ νὰ κολακεύῃ τοὺς δυναμένους νὰ τοῦ τὰς πληρώσωσι καὶ τοῦτο ἔκαμνεν ὁ Ἀρίστιππος. αἴ» Ἦν δὲ ἱκανὸς ἀρμόσασθαι καὶ τόπῳ καὶ » χρόνῳ καὶ προσώπῳ, καὶ πᾶσαν περίστασιν ἀρμονίως ὑποκρίνασθαι » λέγει περὶ αὐτοῦ Διογένης ὁ Λαέρτιος (6', 66). Ὅθεν μὴν ἀρκοῦμενος εἰς τὰς ἡδονὰς τῶν Ἀθηνῶν, ἐπλευσεν εἰς τὴν Σικελίαν, καὶ κατεστάθη κόλαξ τοῦ τυράννου Διονυσίου, ἡγουν τοῦ μεγάλου ζώου, ὡς ἔλεγεν ὁ Σωκράτης. Τὰ δόγματα τῆς αἰρέσεώς του, τῆς ὀνομασθείσης ἀπ' αὐτὸν Κυρηναϊκῆς, ἦσαν, ὅτι αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ πρέπει νὰ προτιμῶνται ἀπὸ τὰς ψυχικὰς, καὶ ἂν ἤθελαν εἶσθαι ἀσχημονέσταται (Διογένης Λαέρτ. 6', 88 [καὶ 90.]), καὶ τέλος, ὅτι δίκαιον ἢ ἀδίκον, καλὸν ἢ αἰσχρὸν, δὲν ὑπάρχουσιν ἐκ φύσεως, ἀλλ' ὀνομάζονται τοιαῦτα ἀπὸ τὸν νόμον ἢ ἀπὸ τὴν συνήθειαν. μ' ὅλον τοῦτο (ἔλεγεν) ὁ φρόνιμος ἀπέχει ἀπὸ τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀδίκαια, ὅχι διότι εἶναι ἀληθῶς τοιαῦτα, ἀλλὰ διὰ φόβον μὴ κολασθῆ ἀπὸ τοὺς νόμους, ἢ κατηγορηθῆ ἀπὸ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν. αἴ» Μὴδὲν τε εἶναι φύσει

πτεύεται δυνατούς νά τὸν φέρωσιν εἰς κίνδυνον, καθὼς ἐσυμβού⁷ λευεν ὁ Κριτίας (α).

Εἰς τοιαύτην ἔλσεινῆν κατάστασιν ἦσαν αἱ Ἀθῆναι καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς, ὅταν ἐγεννήθη τῶν Σκεπτικῶν φιλοσόφων ἡ αἴρσις, διὰ νά στηρίξη ἐπὶ πλεόν τῶν σοφιστῶν τὰς φλυαρίας, μὲ τῆς φιλοσοφίας, ὡς ἐφαντάζοντο, τοὺς λόγους. Ἀρχηγὸς αὐτῆς ἐστάθη ὁ Πύρρων, ὅστις ἐγεννήθη κατὰ τὴν 101 Ὀλυμπιάδα (384 ἔτη πρὸ Χριστοῦ) καὶ συνήκμασε μὲ τὸν Ἀριστοτέλην. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ὀνομάσθησαν *Πυρρώνειοι* ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, καὶ *Σκεπτικοί*, *Ἀπορητικοί*, *Ἐφεκτικοί*, καὶ *Ζητητικοί* (β), διὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν (ἢ ὑπεκρίνοντο) ἀπιστίαν εἰς ὅσα ἐδειχναν αἱ αἰσθήσεις, ἢ ἐκρινεν ὁ λογισμὸς.

Κατ' αὐτοὺς, οὐδεμία πράξις ἀνθρώπιος εἶναι ἀληθῶς καὶ φύσει καλὴ ἢ αἰσχροῦ, δικαία ἢ ἀδίκου· ἀλλ' ὀνομάσθησαν οὕτως ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τὰ ἔθνη τῶν ἀνθρώπων (γ). Ἐὰν (ἔλεγαν) ἀληθῶς ἦσαν τοιαῦται, τὴν αὐτὴν κρίσιν ἔπρεπε συμφώνως νά κάμνωσιν οἱ ἀνθρωποὶ περὶ αὐτῶν (δ). Καὶ ὅμως βλέπομεν τὸ ἐναντίον, ἐπειδὴ ἡ αὐτὴ πράξις ἄλλως κρίνεται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἄλλως ἀπὸ τοὺς βαρβάρους (ε). Ὅταν ζῆς μὲ βαρβάρους, χρεωσταεῖς νά τὴν

» δίκαιον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρὸν, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει· ὁ μὲν τοὶ σπουδαῖος
» οὐδὲν ἄτοπον πράξει διὰ τὰς ἐπιχειμένας ζημίας καὶ δόξας. » (Ὁ αὐτ.
β', 93.)

(α) Ἱδ. σελ. 75 σημ. (γ).

(β) Διογένης. Λαέρτ. θ', 69.

(γ) « Οὐδὲν γὰρ ἐφασκεν (ὁ Πύρρων) οὔτε καλὸν, οὔτε αἰσχρὸν, οὔτε
» δίκαιον, οὔτε ἀδίκον, καὶ ὁμοίως ἐπὶ πάντων, μηδὲν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ·
» νόμῳ δὲ καὶ ἔθει πάντα τοὺς ἀνθρώπους πράττειν. » Διογένης. Λαέρτ.
θ', 61.

(δ) « Φύσει τε μὴ εἶναι ἀγαθὸν ἢ κακόν· εἰ γάρ τι ἐστὶ φύσει ἀγαθὸν
» καὶ κακόν, πᾶσιν ὀφείλει ἀγαθὸν ἢ κακὸν ὑπάρχειν, ὥσπερ ἡ χιὼν
» πᾶσι ψυχρόν. Κοινὸν δὲ οὐδὲν πάντων ἀγαθὸν ἢ κακόν ἐστίν· οὐκ ἄρα
» ἐστὶ φύσει ἀγαθὸν ἢ κακόν. » Διογένης. Λαέρτ. θ', 101.

(ε) « Τὸ γοῦν αὐτὸ παρ' οἷς μὲν δίκαιον, παρ' οἷς δὲ ἀδίκον· καὶ
» ἄλλοις μὲν ἀγαθόν, ἄλλοις δὲ κακόν. Πέρσαι μὲν γὰρ οὐκ ἄτοπον ἢ-

νομίζης, ὡς τὴν νομίζουσι οἱ βάρβαροι· ὅταν ἔλθῃς εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὀνομαζέτην, ὡς τὴν ὀνομάζουσιν οἱ νόμοι τῶν Ἑλλήνων.
 α Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν. »

Ὁ Θεόδωρος (ὡς τὸν ὀνομάζει Διογένης ὁ Λαέρτιος (α)) Θεόδωρος, ὁ ἐπικληθὲν ἄθεος, ἀφοῦ ἐποτίσθη ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀριστίππου τῆς Κυρηναικῆς αἰρέσεως τὰ δόγματα (β), ἐμαθήτευσε καὶ εἰς τὸν Πύρρωνα (γ), καὶ ἐξεπέρασε πολὺ τὸν διδάσκαλον

» γούνται θυγατρὶ μίγνυσθαι, Ἕλληνες δὲ ἐκθεσμον. Καὶ Μασσαγέται μὲν
 » κοινὰς ἔχουσι τὰς γυναῖκας, Ἕλληνες δὲ, οὐ. Θάπτουσι δὲ Αἰγύπτιοι
 » μὲν ταριχεύοντες· Ῥωμαῖοι δὲ, καίοντες· Παῖονες δὲ, εἰς τὰς λίμνας
 » ῥιπτούντες. Ὅθεν περὶ ἀληθοῦς ἡ ἐποχὴ. » Διογένης. Λαέρτ. θ'. 83. Τὰ
 αὐτὰ λέγει διεξοδικότερον εἰς τὰς Ἰστορῖαις Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός. Ἀ-
 ναγκαῖον ὅμως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι συγχέουσιν ἐδῶ οἱ Σκεπτικοὶ τὰ ἀ-
 ληθινῶς συστατικὰ ἢ φθαρτικὰ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας μὲ τὰ ἀδιάφορα.
 Τὰ περὶ νεκρῶν ἔθιμα ἢ καὶ νομοθετήματα, ὅποια καὶ ἂν ᾖναι, ἐὰν μόνον
 φυλάττωσι τὴν χρεωστομένην εἰς τοὺς νεκροὺς, κατὰ τὸ δίκαιον τῆς φύ-
 σεως, συμπάθειαν, καὶ φροντίζουσι νὰ μὴ βλάπτωνται οἱ ζῶντες ἀπὸ τὴν
 ἀποπὸν τῶν νεκρῶν ταφήν, δὲν βλάπτουσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Πα-
 ρόμοια τούτων εἶναι τὰ φορέματα, τὸ εἶδος καὶ ὁ καιρὸς τῆς τροφῆς, καὶ
 ἄλλα μυρία ἔθιμα καὶ νόμιμα, ἄλλα εἰς ἄλλας χῶρας καὶ πόλεις, τὰ ὁ-
 ποῖα, ἂν καὶ κρέμονται τρόπον τινὰ ἀπὸ τὴν φύσιν, ἐπειδὴ προσαρμό-
 ζονται τὸ πλεόν εἰς τὸ κλίμα, λέγονται ὅμως ἀδιάφορα εἰς τὸ πολίτευμα,
 ἢ διότι δὲν βλάπτουσιν ὀλοτέλα, ἢ διότι ἡ ἐξ αὐτῶν βλάβη εἶναι ἀνεπαί-
 σθητος καὶ μηδὲν σχεδὸν, παραβαλλομένη μὲ τὰ προξενούμενα εἰς αὐ-
 τὸ κακὰ, ἀπὸ τὰς αἰμομιξίας, ληστείας, καὶ κακὰς περὶ Θεοῦ δόξας. Περὶ
 αἰμομιξιῶν εἶδομεν (σελ. 63. σημ. (α)) τί ἔκρινεν ὁ Σωκράτης. Τὴν ἀ-
 καταμάχητον τῶν Κιλικίων ληστῶν κοινωνίαν, τὴν διεσχόρπισεν ὁ Πομπή-
 τῆος εἰς τριῶν μηνῶν διάστημα. (Πλουτάρχ. Πομπ. §. 28.). Αἱ περὶ
 Θεοῦ κακὰ δόξαι εἰς κακίας ἐξανάγκης παρακινουοῦσι τοὺς ἀνθρώπους,
 φθαρτικὰς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ ὁμονοίας.

Ταῦτα καταλύει δῆμον, οὐ κωμῆδια,

ὡς ἔλεγεν ὁ Φιλιππίδης κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς δημαγωγοῦ Στρατοκλέους, ὅς
 τις, ὅταν ἐσφαίριζε μὲ τῶν πολιτῶν τὰς κεφαλὰς (ιδ. σελ. 67. σημ. (γ)),
 εἶχε νὰ προφέρῃ εἰς ἀπολογίαν του, ὅτι καὶ ὁ Κρόνος, ἀφοῦ εὐνούησε
 τὸν πατέρα του, ἔγινε καὶ θεοφάγος, καταπίνων τὰ ἴδια του τέκνα.

(α) Διογένης. Λαέρτ. β', 116.

(β) Ὁ αὐτ. β', 86.

(γ) « Θεόδωρος ὁ ἐπικληθὲν ἄθεος· ὅς ἡμεροῦσατο . . . καὶ Πύρρωνος
 6*

εις τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δόγματος « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν. » Ὅχι μόνον ἤρνεϊτο τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐδίδασκε φανερὰ, ὅτι ὁ φρόνιμος δὲν χρεωστῆι νὰ κινδυνεύῃ τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῆς πατρίδος· ὅτι συγχωρημένον εἰς αὐτόν καὶ νὰ κλέψῃ, καὶ νὰ ἱεροσυλήσῃ, καὶ νὰ μοιχεύσῃ· διότι κἀνὲν ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι φύσει αἰσχρὸν, ὅταν τὸ γυμνώσῃς ἀπὸ τῆν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν καὶ δόξαν, ἥτις τὸ ὀνομάζει αἰσχρὸν διὰ νὰ κρατῆ τοὺς ἀνοήτους εἰς εὐταξίαν (α). Τοιαύτη ἦτο τῶν Σκεπτικῶν, Πυρρῶνειῶν καὶ Θεοδώρειῶν ἢ ἀντίθεος αἵρεσις, σύμφωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφιστῶν.

Ὅταν λοιπὸν Διογένης ὁ Λαέρτιος (β) λέγῃ, ὅτι ὁ Πύρρων ἐπόλεμει πολὺ τοὺς σοφιστάς, νοεῖ τὰ πρόσωπα καὶ ὄχι τὰ δόγματα τῶν σοφιστῶν. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πύρρωνος οἱ σοφισταὶ εἶχαν καταντήσει εἰς ἐσχάτην καταφρόνησιν. Καὶ εἰς τοῦτο συνήργησαν δύο αἴτια. Πρῶτον, ὁ ἄσπονδος κατ' αὐτῶν πόλεμος τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος (γ), τοῦ Ἰσοκράτους (δ), τοῦ Ἀριστοτέλους (ε) καὶ ἄλλων ἐνδόξων ἀνδρῶν· ἔπειτα καὶ αὐτὴ ἡ διαγωγὴ τῶν σοφιστῶν. Τὰ μεγάλα πλούτη, τὰ ὅποια διὰ τὴν πολυμαθειαν αὐτῶν ἐκέρδησαν οἱ πρῶτοι σοφισταὶ, ἐκίνησαν πολλοὺς ἀμαθεῖς ἀνθρωπι-

» τοῦ ἐφεκτικοῦ, καὶ ἀδιαφορίαν δοξάζων καὶ παραδιδούς, αἵρεσιν ἰδίαν
» εὔρεν, ἥτις Θεοδώρειος ἐκλήθη κ. τ. λ. » Σουΐδας.

(α) Ἦν δὲ ὁ Θεόδωρος παντάπασιν ἀναιρῶν τὰς περὶ θεῶν δόξας . . .
α' Ἐλεγε δὲ καὶ εὔλογον εἶναι σπουδαῖον μὴ ἐξαγαγεῖν ὑπὲρ τῆς πατρίδος
» ἑαυτόν· οὐ γὰρ ἀποβαλεῖν τὴν φρόνησιν τῆς τῶν ἀφρόνων ἕνεκα ὠφελείας·
» εἶναι τε πατρίδα τὸν κόσμον. Κλέψειν τε καὶ μοιχεύσειν καὶ ἱεροσυλή-
» σειν ἐν καιρῷ· μηδὲν γὰρ εἶναι τούτων αἰσχρὸν φύσει, τῆς ἐπ' αὐτοῖς
» δόξης αἰρομένης, ἢ σύγκειται ἕνεκα τῆς τῶν ἀφρόνων συνοχῆς κτλ. »
Διογένης Λαέρτ. β', 97—99.

(β) Διογένης Λαέρτ. θ', 69.

(γ) Εἰς πολλοὺς τοῦ διαλόγου, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν Γοργίαν καὶ εἰς τὸν Σοφιστῆν.

(δ) Εἰς τὸν κατὰ Σοφιστῶν λόγον.

(ε) Εἰς τὸ Περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων.

σκους νὰ ἐπαγγέλλωνται δι' αἰσχροκέρδειαν τὸν σοφιστὴν, περιορίζοντες ὅλην αὐτῶν τὴν ἐπιστήμην εἰς παραλογισμούς. Ἰκεῖνοι σιμὰ τῆς πολυμαθείας, ἔδειχναν ἐξωτερικῶς κάποιαν εὐσημησύναν, καὶ εἶχαν τὴν τέχνην νὰ πλέκωσι τὰ σοφίσματα, ὥστε πολλάκις αὐτοὶ πρῶτοι, πρὶν πλανήσωσι τοὺς ἄλλους, ἦσαν οἱ ἀληθῶς πλανημένοι. Ἀλλὰ τῶν νέων σοφιστῶν, καὶ ὁ βίος ἦτο βίος ἀναισχύτων γοήτων, καὶ ἡ διαλεκτικὴ ἔγινεν ἀληθινὴ λογοδιάρροια, χειροτέρα τῆς ἀναιδεστάτης βωμολοχίας, ἐπειδὴ οὐδ' εἰς γέλωτα δὲν ἴσχυε πλέον νὰ κινήσῃ τοὺς ἀκούοντας. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον, ἂν ὁ Πύρρων ἐπολέμει τοὺς σοφιστὰς, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ τῶν ἀπεστρέφοντο. Μόνους τῶν καλῶν τοὺς διδασκάλους τιμῶσιν οἱ μανθάνοντες τὰ καλὰ τῶν κακῶν, ἢ τῶν ἀνωφελῶν μαθημάτων οἱ παραδόται πρὸς καιρὸν καὶ εἰς μόνον τὸ σχολεῖον κροτοῦνται ἀπὸ τὴν ἀπειρον νεότητά· ἀλλ' ὅταν ἡ ἡλικία φέρῃ, μὲ τὴν γνῶσιν, τὴν συνειδησιν τῆς ἀπάτης καὶ τῆς ἀχρηστίας τῶν μαθημάτων εἰς τοῦ βίου τὰς πολλὰς χρείας, τότε ἀντὶ κρότων πρέπει νὰ προσμένωσιν ἐμπυτσοὺς ἀπὸ τοὺς ἀπατηθέντας (α).

Ἔως ἐδῶ ἴδαμεν τί δοξάζει ἡ ὀρθὴ φιλοσοφία παλαιὰ καὶ νέα, τί ἐδόξαζαν οἱ σοφισταὶ καὶ οἱ Σκεπτικοί, περὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Ὅστις ἔχει κρίσιν τῶν πραγμάτων ὀρθήν, ὁποίας θρησκείας καὶ ἂν ᾖ, δὲν θέλει ποσῶς διστάσει τί πρέπει νὰ δοξάζῃ περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ἂν ᾖ καὶ χριστιανός, δὲν εἶναι πλέον συγχωρημένον εἰς αὐτὸν νὰ πιστεῦῃ τὸ « Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακὸν » χωρὶς νὰ ἀρνηθῇ τὴν θρησκείαν καὶ αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπαρξίν. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει πολιτικὸν ζῶον, καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν παλαιῶν, καὶ κατὰ τὴν ἰσχυροτέραν πάσης μαρτυρίας ἐκ τῆς πείρας ἀπόδειξιν, πολίτευμα δὲ, ἡσυχίας, ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας πρόξενον, δὲν ἔμπορεῖ νὰ συσταθῇ χωρὶς δικαιοσύνην, ἀκολουθεῖ, ὅτι ὅστις ἐφύτευεν εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸ πολιτικόν, ἤγουν τὴν κλίσιν νὰ συναθροίζόμεθα καὶ νὰ συγκατοικῶμεν μὲ τοὺς ὁμοίους μας εἰς ἓν,

(α) ἴδ. σελ. 79. σημ. (γ).

ἐφύτευς' ἐν ταύτῳ καὶ τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ δικαίου. Ἄν δὲν τὸ ἔκαμεν, ἢ δὲν ἠθέλησεν, ἢ δὲν ἠμποροῦσε νὰ τὸ κάμῃ. Ὅτι τις ἐκ τῶν δύο ὑποθέσῃ, ἀναρρεῖ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶδὴ Θεὸς χωρὶς δικαιοσύνης καὶ παντοδυναμίας, οὐδὲ νὰ νοηθῇ ὅπως εἶναι δυνατόν. Ἄλλ' ἡ ἱερά ἡμῶν θρησκεία μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ ἔκαμεν.

Αἱ δέκα ἐντολαὶ (α) ἐπιστηρίζονται εἰς αὐτὸ τὸ φύσει δίκαιον, καὶ δὲν εἶναι ἄλλο πλὴν ἀνάπτυξις καὶ ἐξάπλωσις μιᾶς μόνης ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ, τῆς, « Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν » ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς », εἰς τὴν ὁποίαν προσθέτει ἀμέσως, « Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται (β). » Ταύτης ἀντίστροφος καὶ ἰσοδύναμος εἶναι ἡ, « Ὅσα » ἂν μὴ θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω μὴδ' ὑμεῖς ποιῆτε αὐτοῖς » (γ), ἢ συντομώτερον, « Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης. » Ὁ Χριστὸς, λέγων, ὅτι ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ὁ νόμος, νοεῖ χωρὶς ἀμφισβολίας τὸν Δεκάλογον, ἤγουν τὰς δέκα ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἀλλοῦ συντέμνει εἰς δύο μόνας, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, λέγων, « Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται » (δ). Διότι, ὅς τις ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του ὡς ἑαυτὸν, ἐπεὶδὴ φυσικὰ μισεῖ τὰς εἰς ἑαυτὸν ἀδικίας, φυσικὰ ἀπέχει πάσης εἰς τὸν πλησίον ἀδικίας. « Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται πλῆρωμα οὖν νόμου ἢ ἀγάπη » (ε).

(α) Ἐξιδ. κ', 1-18.

(β) Ματθ. ζ', 12.

(γ) Ὁ δικαιοτάτος Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων, Ἀλέξανδρος ὁ Σευτήρος, ἠγάπησε τόσον τὴν σῶτειραν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας γνώμην ταύτην, ὥστ' ἔκαμε νὰ τὴν χαράξωσιν εἰς τὴν θύραν τοῦ παλατίου, καὶ εἰς τὰς θύρας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Καὶ ὡς ἄτις ἐκόλαζε τινὰ δι' ἀδικίαν, ἐπρόσταζε τὸν κήρυκα νὰ φωνάζῃ τὴν γνώμην ταύτην, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ κολαζόμενος ἐκολάζετο, διότι παρέβαινε τῆς φύσεως τὸ δίκαιον. « Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης. » Ael. Lamprid. Alex. Sever. §. 50.

(δ) Ματθ. κβ', 37-40.

(ε) Παύλ. πρὸς Ῥωμ. ιγ', 10.

ἐπειδὴ φυσικὰ ἀγαπᾷ νὰ ᾖναι δίκαιοι οἱ ἄνθρωποι εἰς αὐτὸν, με-
δικαιοσύνην φυσικὰ προσφέρει καὶ αὐτὸς εἰς αὐτούς. α Τὸ γὰρ,
» Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ φορέσεις, Οὐ κλέψεις, Οὐ ψευδομαρ-
» τυρήσεις, Οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἴ τις ἐτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ
» τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, Ἐγαπήσεις τὸν πλησίον
» σου ὡς σεαυτόν. » (α).

Ἐδείχθη, ὅτι ὁ νόμος οὗτος τῆς δικαιοσύνης, δικαίως ὀνομάζε-
ται νόμος τῆς φύσεως, ἐπειδὴ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ πρῶτά του σπέρμα-
τα εὐρίσκονται εἰς αὐτὴν τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ζώου τῆν
φύσιν, τὰ ὅποια ἔμελλον ἔπειτα μετὰ μακρὰν πείραν νὰ τελεσφα-
ρήσωσιν. Εἰς τὴν πείραν ταύτην ἤλθε βοήθης καὶ ἡ θρησκεία, φέρου-
σα τὰς δέκα ἐντολάς, αἱ ὅποια δὲν εἶναι πλὴν βεβαίωσις καὶ ἀνά-
πτυξις, ὡς εἶπα, τοῦ γραμμένου εἰς τῶν ἀνθρώπων τὴν καρδίαν
φυσικοῦ δικαίου, ὡς τὸ μαρτυροῦν αἱ θείαι γραφαί. Εἰς τὴν Παλαιάν
αὐτὸς ὁ νομοδότης λέγει· « Ἡ ἐντολή αὕτη, ἦν ἐγὼ ἐντέλλομαι
» σοι σήμερον, οὐχ ὑπέρογκός ἐστιν, οὐδὲ μακρὰν ἀπὸ σοῦ. . . .
» Ἐγγύς σου ἐστὶ τὸ ῥῆμα σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ
» καρδίᾳ σου » (β). Ἐν τῷ στόματι, ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι,
καθὼς ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι λογικοὶ, οὕτω καυχῶνται ὅτι εἶναι καὶ
δίκαιοι· καὶ καθὼς ὀργίζονται, ἐάν τις τοὺς ὀνομάσῃ ἀλόγους, πολὺ
πλέον ἀγανακτοῦν, ἐάν τις τοὺς ἐλέγξῃ ὡς ἀδίκους. Αὐτοὶ οἱ ληστὰς
αὐτοὶ οἱ τύραννοι, αὐτοὶ τοῦ « Νόμου καλοῦν, νόμου κακῶν » οἱ,
ὑπέρομαχοι, τὴν ὁποίαν ἀρνοῦνται νὰ δεῖξωσιν εἰς ἄλλους δικαιοσύ-
νην, τὴν ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὡς χρέος, καὶ κολάζουσι τοὺς
μὴ θέλοντας νὰ τὸ πληρώσωσι (γ). Ἐν τῇ καρδίᾳ, διότι ἂ

(α) Παύλ. πρὸς Ῥωμ. ιγ', 9.

(β) Δευτερονομ. λ'. 11-14.

(γ) « Πάντες γὰρ ἄπτονται δικαίου τινός, ἀλλὰ μέχρι τινός προσέρχον-
» ται, καὶ λέγουσιν οὐ πᾶν τὸ κυρίως δίκαιον » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ.
γ', 5.). Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ σύστασις τῶν ληστρικῶν κοινωνιῶν, ὡς ἦ-
σαν σχεδὸν ὅλαι αἱ πρῶται τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαι (Θουκυδ. α', 5-8.),
τῶν ὁποίων, ἢ πρὸς ὀλίγον κᾶν καιρὸν διαμονὴ ἔβηλ' εἶσθαι ἀδύνατος, ἂν

πλέον ἀδικός, ὅταν ἴδῃ ἄλλον ἀδικοῦντα, συμπάσχει μὲ τὸν ἀδικού-
μενον, καὶ πολλάκις, ἂν δύναται, τὸν βοηθεῖ. Ἄν γενῇ αὐτὸς ἐργάτης
τῆς ἀδικίας, ἢ συνειδήσῃς ὅτι μισεῖται καὶ καταδικάζεται ἀπὸ τῆν
κοινὴν ὑπόληψιν, ὡς παραβάτης τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως νόμου, τὸν
μαρτύρει ἀδιάκοπα.

Τῆς καρδίας τὸν νόμον τοῦτον νοεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, λέγων,
« Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, ΦΥΣΕΙ τὰ τοῦ νόμου ποιῇ
» . . . ἐνδείκνυται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις
» αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξύ ἄλλ-
» λῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων » (α).
Καὶ θέλων νὰ βεβαιώσῃ ἔτι πλέον τί ἐδόξαζε περὶ τούτου, τί
χρεωστοῦν νὰ δοξάζωσιν οἱ χριστιανοί, ὀνομάζει τὸν φυσικὸν
νόμον τοῦ δικαίου, μὲ προσφύστερον ἀκόμη ἐπίθετον, *Νό-
μου τοῦ τοῦ* (β). ὡς νὰ ἔκρινεν ἄτοπον καὶ νὰ τὸ συλλο-
γισθῇ τις, ὅτι ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ δημιουργὸς Νοῦν, δεκτι-
κὸν ὅλων τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ μόνος τῆς ἀναγκαιοτέ-

οὶ ἀδικοῦντες ἄλλας κοινωνίας λησται δὲν ἐφύλατταν ὁμοῦ μεταξύ των
δικαιοσύνην, εἰς τὴν διαμοίρασιν κἂν τῶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀρπαζομένων. Τὸ
αὐτὸ κρατεῖ καὶ τὰς τυραννίας, ὀλίγον διαφόρους ἀπὸ τὰς ληστρικὰς συν-
τροφίας· εἰς ὅλας σχεδὸν εὐρίσκει, μεταξύ πολλῶν ἀνόμων νόμων, καὶ
νόμους κατὰ στερήσεως τῶν ἀλλοτρίων, κλοπῆς, μοιχείας, φόνου, ἔργων
νόμους στηριζομένους εἰς τὸ φύσει δίκαιον, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὶ οἱ σο-
φισταὶ ἔκριναν ἀναγκαίους, « ἕνεκα τῆς τῶν ἀφρόνων συνοχῆς » ὡς ἔλε-
γεν ὁ Θεόδωρος (ἴδ. σελ. 84 σημ. (α)). Διότι, ἂν οἱ τύραννοι, ἢ οἱ φίλοι
τῶν τυράνων, ἀρπάξωσι τὰ λλοτρία, μοιχεύωσι, φονεύωσιν ἀζημίως, ἔ-
χοντες ὁμοῦ καὶ αὐτοὶ γυναῖκας, χρήματα καὶ ζωὴν νὰ φυλάξωσι, δὲν τοὺς
συμφέρι νὰ συγχωρήσωσι τοιαύτην ἐξουσίαν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ μα-
ταία ἢ προφύλαξις τῶν φρονίμων τούτων Σαρδαναπάλων κατὰ τῶν ἀφρό-
νων εἰλωτῶν. Ὅταν ὁ ζυγὸς τῶν νόμων δὲν πιέξῃ ἐπίσης καὶ τῶν δυνα-
τῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων τοὺς αὐχένας, δὲν ἀργοῦν νὰ τὸν συντρίψωσιν οἱ
πιεζόμενοι, ἢ αὐτοὶ, ἢ δεχόμενοι μετὰ χαρᾶς τοὺς ἐξωθεν ἐχθροὺς τῶν
τυράνων.

(α) Πρὸς Ῥωμ. ε', 14, 15.

(β) Αὐτ. ζ', 23.

ρας παρά τὰς ἄλλας ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται ἡ ἀπόλεμος ἰσονομία καὶ εὐνομία τῶν πόλεων, μόνως, λέγω, ταύτης ἀνεπίδεκτον.

Ἄν καὶ μὲ μόνην τὴν ἐντολὴν α' Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου » ὡς ἑαυτὸν » ἔδειξεν ἀρκετὰ ἡ θρησκεία τὴν ἀνάγκην τῆς ἰσότητος ταύτης· ἂν καὶ μὲ τὴν συνεχῆ (α) τῆς ΠΑΕΟΝΕΞΙΑΣ ἀπαγόρευ-
 σιν, ἐδίδαξε πόσον συνεργεῖ τὸ ἼΣΟΝ ΕΧΕΙΝ εἰς τὴν εἰρηνικὴν τῶν ἀνθρώπων συμβίωσιν, δὲν ἔλλειψεν ὅμως καὶ ῥητῶς νὰ μᾶς παραγ-
 γείλη, εἰς πολλὰ μέρη, τὴν ἰσότητα, λέγουσα τώρα μὲν, α' Ἐν
 » Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐνὶ δούλος, οὐδὲ ἐλεύθερος κ.τ.λ. » τώρα δέ,
 α' Οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχετε » (β).
 Δὲν ἔλλειψε καὶ νὰ μᾶς φοβερίσῃ, λέγουσα, ὅτι ἡ ἐναντία ταύτης
 ἀνισότης γεννᾶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, τὴν διάλυσιν καὶ τὸν ὄλε-
 θρον τοῦ πολιτεύματος. α' Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πληροῦται,
 » ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν. Εἰ δὲ ἀλλήλους
 » δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆ-
 » τε » (γ). Καὶ διὰ νὰ ἐξηγήσῃ σαφέστερον, ποίαν ἰσότητα νοεῖ,
 λέγει πάλιν, α' Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσιαίς ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω...
 » Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν
 » κακῶν » (δ). Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ δικαία ἰσότης δὲν εἶναι ἡ
 ἀπολαμβάνωσιν ὅλα τὰ μέλη τοῦ πολιτεύματος τὴν αὐτὴν ἐξου-
 σίαν, τὴν αὐτὴν τιμὴν, τὰς αὐτὰς ὠφελείας, ἀλλὰ νὰ ὑπερασπί-
 ζῶνται ἀπροσωπολήπτως ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς νόμους, καὶ κατ' αὐ-

(α) Ὁ Παῦλος ποτὲ μὲν συναριθμεῖ τοὺς πλεονέκτας μὲ τοὺς πόρνους καὶ κλέπτας (Κορινθ. Α, ε', 11, 5', 10.), ποτὲ δὲ ὀνομάζει εἰδωλολατρεῖαν τὴν πλεονεξίαν (Ἐφεσ. ε', 5, καὶ Κολοσσ. γ', 5.), ἄλλοτε δὲ ἀκαθαρσίαν, α' Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ . . . τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεο-
 α' νεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ . . . οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ὁ
 » Θεὸς ἡμᾶς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ. » Θεσσαλ. Α, δ', 3-7.

(β) Πρὸς Κολοσσ. δ', 1.

(γ) Πρὸς Γαλάτ. ε', 14, 15.

(δ) Πρὸς Ῥωμ. ιγ', 1, 3.

τοὺς νὰ ἔγῃ ἐξίσου καθεὶς τὸ δίκαιον νὰ τιμᾶται ἢ νὰ ὠφελῆται ἀναλόγως τῆς προξενουμένης ἀπ' αὐτὸν ὠφελείας ἢ τιμῆς εἰς τὸ κοινὸν (α), καὶ καθεὶς νὰ κολάζεται ἀναλόγως τῆς ὁποίας προξενεῖ βλάβης εἰς τοὺς συμπολίτας του. Ὁ νόμος, λέγει ὁ Χρυσόστο-

(α) « Μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους, πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι »
 » τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ εὐδοκίμῳ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλεῖον εἰς τὰ κοινὰ, ἢ ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται· οὐδ' αὖ κατὰ τὰ πέναν, ἔχων δέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανεία κενώλυται. Ἐλευθερώς δὲ τὰ τε πρὸς τὸ κοινὸν πολιτευόμεν, καὶ εἰς τῆς πρὸς ἀλλήλους τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑποψίαν, οὐ δι' ὀργῆς τὸν πέλας, εἰ καθ' ἡδονὴν τι δρᾷ, ἔχοντες, οὐδὲ ἀζημίους μὲν, λυπηρὰς δὲ τῆ ὄψει ἀχθηδόνας προστιθέμενοι. Ἄνεπαχθῶς δὲ τὰ ἴδια προσομιλοῦντες, τὰ δημόσια διὰ δέος μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν, τῶν τε ἀεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντων ἀκροάσει, καὶ τῶν νόμων, καὶ μάλιστα αὐτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀδικουμένων κεῖνται, καὶ ὅσοι ἄγραφοι ὄντες, αἰσχύνῃ ὁμολογομένην φέρουσι. » (Θουκυδίδ. β', 36.). Συμφώνως μὲ τὸν Θουκυδίδην ὀρίζει καὶ ὁ Πλάτων τί εἶναι καὶ πῶς πρέπει νὰ νοῆται τὸ ἴσον τοῦτο εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. « Ἦτις δ' ἐστὶ ποτε ἰσότης ἢ τοῦτο αὐτὸ δυναμένη διὰ τὸ μὴ σφόδρα σαφῆς εἶναι, σφόδρα ἡμᾶς διαταράττει. Δυσὶν γὰρ ἰσότητιν οὔσαι, ὁμωμόμοι μὲν, ἔργῳ δὲ εἰς πολλὰ σχεδὸν ἐναντίαι, τὴν μὲν ἐτέραν εἰς τὰς τιμὰς πᾶσα πόλις ἱκανῆ παραγάγειν, καὶ πᾶς νομοθέτης, τὴν μέτρον ἴσην καὶ σταθμῶ καὶ ἀριθμῶ, κλήρω ἀπευθύνων εἰς τὰς διανομὰς αὐτῆν τὴν δὲ ἀληθεστάτην καὶ ἀρίστην ἰσότητα οὐκέτι ῥᾶδιον παντὶ ἰδεῖν. Διὸς γὰρ δὴ κρίσις ἐστὶ. Καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀεὶ σμικρὰ μὲν ἐπαρκεῖ· πᾶν δὲ ὅσον ἂν ἐπαρκέσῃ πόλεσιν ἢ καὶ ἰδιώταις, πάντ' ἀγαθὰ ἀπεργάζεται. Τῷ μὲν γὰρ μείζονι πλείω, τῷ δὲ ἐλάττωσι σμικρότερα νέμει, μέτρια διδοῦσα πρὸς τὴν αὐτῶν φύσιν ἐκατέρῳ. Καὶ δὴ καὶ τιμὰς μείζουσι μὲν πρὸς ἀρετὴν, ἀεὶ μείζουσι τοῖς δὲ τοῦναντίον ἔχουσιν ἀρετῆς τε καὶ παιδείας, τὸ πρέπον ἐκατέροις ἀπονέμει κατὰ λόγον. Ἔστι γὰρ δὴ που καὶ τὸ πολιτικὸν ἡμῖν ἀεὶ τοῦτ' αὐτὸ τὸ δίκαιον . . . πόλιν τε ἂν ποτέ τις οἰκίξῃ πρὸς ταῦτο σκοπούμενον χρεῶν νομοθετεῖν· ἀλλ' οὐ πρὸς ὀλίγους τυράννους, ἢ πρὸς ἕνα, ἢ καὶ κράτος δήμου τι, πρὸς δὲ τὸ δίκαιον ἀεὶ. » (Πλάτ. περὶ νόμ. γ', σελ. 757.). Τὸ σωστικὸν τῆς πολιτείας δίκαιον τοῦτο ὀνομάζεται κατὰ τὸν Πλάτωνα (Γοργ. σελ. 508.) Γ ε ω μ ε τ ρ ι κ ῆ ἰ σ ό τ η ς. Ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ὀνομάζει Κ υ ρ ί ω ς, ἢ Ἀ π λ ω ς δ ί κ α ι ο ν, Κ α τ' ἄ ν α λ ο γ ί α ν, ἢ Κ α τ' ἄ ξ ί α ν ἴ σ ο ν· καὶ τοῦτο μόνον κρίνει ἱκανὸν εἰς διατήρησιν καὶ μονιμότητα τῶν πολιτευμάτων (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. γ',

μος (α), εἶναι « Κοινὸν παράγγελμα ἐπὶ πάσιν ἀνθρώποις, ἀρχου-
 » σιν, ἀρχομένοις, δούλοις, δεσπόταις, πλουσίοις, πένησιν· εἴρη-
 » ται δὲ παρὰ τὸ νέμειν. » Τὰ προστασσόμενα ἀπὸ τοιοῦτον κοι-
 νὸν νόμον εἶναι τὰ ἀληθῶς « Νόμῳ καλὰ » τὰ ἀπαγορευόμενα,
 « Νόμῳ κακὰ », ἐπειδὴ προστασσονται ἀπὸ τὸν φυσικὸν τῆς δι-
 καιοσύνης νόμον. Οἱ ἄνθρωποι ἐξ ἑνὸς μέρους εἶναι φύσει κοινωνι-
 κοὶ, ἀπὸ τᾶλλον (καὶ τοῦτο πάλιν ἐκ φύσεως) ἀγαποῦν, ὡς εἶπα (β),
 ὄχι μόνον νὰ ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ καλοζῶσιν· ἀλλὰ τοῦτο νὰ ἐπι-
 τύχωσι δὲν ἠμποροῦν, ἂν οἱ συμπολιτευόμενοι καὶ κοινωνοῦντες μ'
 αὐτοὺς δὲν τοὺς κρίνωσιν ἴσους, ἂν οἱ κυβερνῶντες αὐτοὺς ΝΟΜΟΙ
 δὲν ἔχωσι σκοπὸν τὸ κοινῶς εἰς ὅλους συμφέρον, μηδὲ ΝΕΜΩΣΙ,
 κατὰ τὸ ὄνομά των, ἐπίσης εἰς καθένα τὸ ἐπιβάλλον εἰς αὐτὸν μέ-
 ρος τοῦ καλῶς ζῆν (γ). Ἐκείνην λοιπὸν τὴν πολιτικὴν κοινοι-
 νίαν προκρίνουσιν, καὶ εἰς ἐκείνην μένουσιν ἡσυχοὶ καὶ εἰρηνικοὶ, ὅπου
 εὐρίσκουσι νόμους δικαίους, συνθήκας ἴσας, καὶ ὄχι ὅπου μέλλουσι
 νὰ εἰλωτεύωσιν, ἢ γοῦν νὰ ὑποφέρωσιν αὐτοὶ τοὺς πλειοτέρους κά-

4, 5 καὶ 6, 1. 6.). Ἐξεναντίας τὸ Ἄριθμῶ ἴσον, ἢ ἡ Ἄριθμη-
 τικὴ ἰσότης, τὴν ὁποῖαν ὁ Ὅμηρος ἐκφράζει διὰ τοῦ

Ἴση μοῖρα μένοντι, καὶ εἰ μάλαι τις πολεμίζοι·

Ἐν δ' ἰῆ τιμῇ ἡμὲν κακός, ἡδὲ καὶ ἐσθλός,

εἶναι ὁ ὀλεθριώτερος σκώληξ, ὅστις τρώγει κατὰ μικρὸν τὰς πολιτείας, ἕως
 νὰ τὰς ἀφανίσῃ ὀλότελα.

(α) Ὁ μιλ. εἰς τὸν ριθ' ψαλμόν.

(β) Ἀνωτέρ. σελ. 80.

(γ) « Φύσει μὲν ἔστιν ἄνθρωπος ζῶν πολιτικόν· διὸ καὶ μηδὲν δεόμε-
 » νοι τῆς παρ' ἀλλήλων βοηθείας οὐκ ἔλαττον ὀρέγονται τοῦ συζῆν. Οὐ
 » μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κοινῆ συμφέρον συνάγει, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει μέρος
 » ἐκάστῳ τοῦ ζῆν καλῶς Φανερόν τοίνυν, ὡς ὅσαι μὲν πολιτεία
 » τὸ κοινῆ συμφέρον σκοποῦσιν, αὗται μὲν ὀρθαί τυγχάνουσιν οὔσαι κατὰ
 » τὸ ἀπλῶς δίκαιον· ὅσαι δὲ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέναι
 » πᾶσαι, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν· δεσποτικαὶ γάρ· ἢ δὲ πό-
 » λεις κοινωνία τῶν ἐλευθέρων ἐστίν ἢ γὰρ οὐ πολιτείας φατέον εἶ-
 » ναι τοὺς μετέχοντας, ἢ δεῖ κοινωνεῖν τοῦ συμφέροντος. » (Ἀριστοτέλ.
 Πολιτικ. γ', 4. καὶ 5.).

πους διὰ τὰ προξενῶσι πλειοτέρας ἡδονὰς εἰς τοὺς τυράννους τῶν.
 Εἰς τοιαύτην ἀντιφυσικὴν εἰλωτείας κατάστασιν, ὅτι λέγεται,
 « Νόμῳ καλὸν » εἶναι φύσει ἄδικον, ἐπειδὴ ἀποβλέπει εἰς μόνων
 τῶν δυνατωτέρων τὸ συμφέρον· καὶ ὅτι δὲν αἰσχύνονται νὰ κη-
 ρύττωσιν οὗτοι « Νόμῳ κακὸν », μὴ ἀμφιβάλλῃς ὅτι νοοῦσι τὰ
 φύσει καλὸν καὶ δίκαιον, ἐπειδὴ συμφέρει ἐπίσης εἰς ὅλους.

Ἄρχοῦν ὅσα εἶπες περὶ νόμων (φαντάζομαι λέγοντα τὸν ἀνα-
 γνώστην πρὸς ἐμέ)· ἡ θρησκεία καὶ ἡ φιλοσοφία συμφώνως μὲ δι-
 δάσκουν, καὶ αὐτῆ μου ἡ συνείδησις μὲ πείθει, ὅτι ὀρθὴ πολιτικὴ
 κοινωνία δὲν ἔμπορεῖ νὰ συσταθῇ χωρὶς εὐνομίαν, οὐδ' εὐνομία δύ-
 ναται νὰ ἔχη τόπον, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἰσονομία. Δὲν ἀμφιβάλ-
 λω πλέον περὶ τούτων, καὶ νόμους δικαίους ἄλλους δὲν κρίνω, παρὰ
 τοὺς ἀποβλέποντάς εἰς τὸ κοινὸν ὅλων τῶν πολιτῶν συμφέρον·
 καὶ ἀποστρέφομαι ὡς τυράννων προσταγὰς, ὅσους εἰς, ἢ ὀλίγοι τι-
 νές, νομοθετοῦντες πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον, ἀναγκάζουν τοὺς
 λοιποὺς νὰ ζῶσι κατ' αὐτούς. Εἰς τοῦτο μόνον διαστάζω, καὶ περὶ
 τούτου σ' ἐρωτῶ. Τί χρεωστῆ νὰ κάμῃ ὅστις διὰ δυστυχίαν του
 ἐγεννήθη καὶ ἀναγκάζεται νὰ ζῆ εἰς ἄνομον πολίτευμα; Νὰ κηρύτ-
 τη καὶ αὐτὸς τῶν ἀνόμων τὰ προστάγματα καλὰ καὶ νόμιμα; νὰ
 φωνάζῃ μὲ τοὺς σοφιστὰς καὶ τοὺς Σκεπτικοὺς, « Νόμῳ καλὸν, νόμῳ
 κακὸν »; Νὰ αἰμομικτῆ, ἐὰν ζῆ μὲ τοὺς Πέρσας, νὰ θύῃ εἰς τὸν
 Κρόνον τὰ τέκνα του, ἂν ἐγεννήθη εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἢ νὰ σφάζῃ
 τοὺς ξένους, ἂν ᾖ Σκύθης; — Ἄπαγε! Οὐτ' ἡ φιλοσοφία, οὐτ' ἡ
 θρησκεία συγχωροῦν τὰ ἀντιφερόμενα εἰς τὸν φυσικὸν νόμον ἔργα.
 — Νὰ ἀπειθῇ λοιπὸν εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του, καὶ νὰ πο-
 λεμῇ τοῦ πολιτεύματος τοὺς ἄρχοντας, μὲ πρόφασιν, ὅτι τυραν-
 νοῦν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς συμπολίτας του, ἐπιβάλλοντες εἰς αὐτοὺς
 νόμους συμφέροντας εἰς μόνους ἑαυτοὺς, καὶ ὄχι κοινῶς εἰς τοὺς πο-
 λίτας; — Οὐδὲ τοῦτο παρεκτός ἂν ἡ ἐξουσία σὲ προστάξῃ ῥητῶς
 νὰ κάμῃς ἔργον ἄνομον. Εἰς τοιαύτην ἀνάγκην ἡ θρησκεία σὲ λέ-
 γει « Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις » (α), καὶ ἡ φιλοσο-

(α) Πράξ. ε', 29.

φία σὲ παραγγέλλει νὰ πράξης ὅ,τι ἔπραξεν ὁ Σωκράτης, εὐρισκό-
μενος εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην (α). Ἄντι νὰ πολεμῆς προφανῶς τὴν
ἐξουσίαν, δικαιότερον καὶ φρόνιμον εἶναι νὰ τὴν συμβουλευῆς, ἂν
ἔχῃς πρόσδοτον εἰς αὐτὴν, καὶ ἂν εἰσακούωνται ὀπωσοῦν οἱ λόγοι
σου, ἢ νὰ μακρύνεσαι παντάπασιν ἀπ' αὐτὴν, ὡς ἔκαμεν ὁ Πλά-
των (β), ἀρκοῦμενος νὰ συμβουλευῆς ἑαυτὸν καὶ τοὺς συμπολίτας
σου νὰ μὴ γίνεσθε συνεργοὶ τῆς ἀνόμου ἐξουσίας μὲ τὰς ἀνδραπο-
δώδεις ὑποκλίσεις, καὶ κολακείας, μηδὲ ν' αὐξάνετε τὰς ἀνομίας
τῆς ἀδικοῦντες, κατὰ μέμησιν αὐτῆς, τοὺς ὑποδεστέρους.

Ἄν καὶ ἱκανὰ ταῦτα νὰ δεῖξωσιν εἰς τοὺς μισητὰς τῆς ἀδικίας
ποῖαν διαγωγὴν χρεωστοῦν νὰ διάγωσιν, ὅταν κυβερνῶνται ἀπὸ
νόμους ἀνόμους, ἄς μὲ συγχωρηθῇ ὅμως νὰ ἐκθέσω τὸν ὅποιον φίλος
τις μ' ἐκοινοποίησεν ἐξῆς διάλογον, ἀξιοσημείωτον διὰ πολλὰς αἰ-
τίας. Ὁ φίλος, θέλων νὰ ταξειδέυσῃ, δι' ἰδίας του χρείας, εἰς τὸ
Μαρόκον, ἐυστάθη ἀπὸ φίλον ἄλλον εἰς τινὰ γραμματοδιδάσκα-
λον, ἢ, ὡς τὸν ὀνομάζουσιν ἐκεῖ, Χότζαν. Ὁ Χότζας οὗτος ἦτο
τὴν πατρίδα μόνον Μαροκανός· αἱ μακρὰι περιηγήσεις του εἰς πολ-
λὰς τῆς φωτισμένης Εὐρώπης εὐνομουμένας πόλεις τὸν μετεμύ-
φωσαν εἰς ἄνδρα φίλον τῆς δικαιοσύνης. Ἀφοῦ ἐδιδάχθη τὴν Γαλ-
λικὴν γλῶσσαν, ἐδόθη ὅλος εἰς ἀνάγνωσιν τῶν ἀξιολογωτέρων βι-
βλίων, καὶ ὄχι εἰς μακρὸν διάστημα καιροῦ ἔμαθε τὴν παλαιὰν καὶ
νέαν ἱστορίαν, καὶ ἐφωτίσθη ἀπὸ ἄλλα φιλοσόφων συγγράμματα
τόσον, ὥστε νὰ μὴ πιστεύῃ πλέον τὸ « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν. »
Ἡ πατρίς του τὸν ἐφαίνετο ἀληθινὴ φυλακὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως
τὸν ἐκράτει ἢ μὲ πολλοτάτους συγγενεῖς σχέσεις, ἴσως μέρος τι καὶ
ἡ ἔμφυτος εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ἀγάπη τῆς πατρίδος γῆς,
διὰ τὴν ὁποίαν πολλοὶ, στερημένοι τοῦ καλῶς ζῆν, ὑποφέρουν νὰ
κακοπαθῶσι καὶ διὰ μόνον τὸ ζῆν (γ). Ὅταν ἐφθασεν εἰς τὸ Μα-

(α) Ἰδ. σελ. 42. σημ. (α), καὶ σελ. 57. σημ. (α).

(β) Ἰδ. σελ. 14. σημ. (β).

(γ) « Μάλιστα μὲν οὖν τοῦτ' ἐστὶ τέλος (τὸ ζῆν καλῶς) καὶ κοινὴ
» πᾶσι καὶ χωρὶς συνέρχονται δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἕνεκεν αὐτοῦ, καὶ συνεχου-

ρόκον ὁ συσταθεὶς Εὐρωπαῖος, ὄχι μόνον τὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως ὁ Χότζας, ἀλλὰ καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ κατοικήσῃ εἰς αὐτὸν τοῦ τὸν οἶκον. Μίαν τῶν ἡμερῶν συνομιλοῦντες περὶ τῆς πολιτικῆς τῶν διαφόρων ἐθνῶν καταστάσεως, ἦλθον καὶ εἰς τοὺς κυβερνῶντας τὸ Μαρόκον νόμους.

Τὸ ἤξεύρω ἢ ἐγὼ (λέγει ὁ Μαροκανὸς Χότζας πρὸς τὸν Εὐρωπαῖον), ὅτι κυβερνώμεθα ἀπὸ νόμους ἀνόμους· ἀλλὰ σ' ἐρωτῶ, πῶς ἔχομεν νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπ' αὐτούς; — Δίδαττε τοὺς μαθητάς σου ποῖοι εἶναι οἱ δίκαιοι νόμοι. — Παίξεις, νομίζω, φίλε· χωρὶς τὸν ὁποῖον τρέχω κίνδυνον τῆς ζωῆς, ἂν γενῶ διδάσκαλος εὐνομίας, ποίαν ὠφέλειαν ἐλπίζεις νὰ λάβωσιν οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τὴν διδασχὴν μου; Οἱ πλειότεροι εἶναι τέκνα τῶν ἐνδοξοτέρων τῆς πόλεως ἀρχόντων καὶ αὐλικῶν, ἀναθραμμένοι μεταξὺ πολλῶν δούλων, καὶ κολακευόμενοι πᾶσαν ὥραν καὶ στιγμὴν μὲ τὸ ἐπώνυμον *Τσελεπῆδες* (α). Ἐν ἐγὼ ἐπιτύχω νὰ καταπέισω ἐξ αὐτῶν κά-

» σι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· ἴσως γὰρ ἔνεστι τι τοῦ καλοῦ μόριον καὶ
 » κατὰ τὸ ζῆν αὐτὸ μόνον, ἂν μὴ τοῖς χαλεποῖς κατὰ τὸν βίον ὑπερβάλ-
 » λη λίαν. Δῆλον δὲ ὡς καρτεροῦσι πολλὴν κακοπάθειαν οἱ πολλοὶ τῶν
 » ἀνθρώπων, γλιχόμενοι τοῦ ζῆν, ὡς ἐνούσης τινὸς εὐημερίας ἐν αὐτῷ καὶ
 » γλυκύτητος φυσικῆς. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. γ', 4.)

(α) « Ὅπου οἰκέτης ἐστίν, εὐθὺς διαφθείρονται οἱ γιγνόμενοι παῖδες,
 » καὶ ἀργότεροι γίνονται καὶ ὑπερηφανώτεροι, ὅντος μὲν τοῦ διακονοῦντος,
 » ἔχοντες δὲ οὐ καταφρονῶσιν. » (Δίων ὁ Χρυσόστομ. Λόγ. ἰ.). Ὁ λόγος
 μάλιστα εἶναι περὶ ἀγοραστῶν ὑπουργῶν, οἱ ὅποιοι στερημένοι τῆς μόνης
 γεννήτριας τῶν γενναίων φρονημάτων ἐλευθερίας, νομίζουσι τὰς κακουρ-
 γίας ἀνακούφισιν τῆς δουλείας· καὶ ἄλλο δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὸν δεσπότην,
 πλην ὅτι ἐκεῖνος μὲν εἶναι ἄδετος, αὐτοὶ δὲ δεμένοι δούλοι. Ἀπὸ τοιοῦτον
 πατέρα γεννημένα τέκνα, καὶ ἀναστρεφόμενα μεταξὺ δούλων τοὺς πρώ-
 τους χρόνους τῆς ζωῆς, ἐξανάγκης γίνονται θρασυδείλια δουλάρια·

Ἐκόλασθ' ὁμιλεῖν γίγνεται δούλων τέκνα,

λέγει ὁ Εὐριπίδης, ἤγουν δούλοι καὶ τύραννοι ἐν ταῦτῳ, ταπεινοὶ πρὸς
 τοὺς ὑπερέχοντας, ὕβρισται τῶν ὑποδεστέρων, μὴ θέλοντες ἢ μὴ τολμῶν-
 τες νὰ ᾖναι ἴσοι μὲ κἀνένα. Those who pass the early part of life
 among slaves, are only qualified to be themselves slaves and tyrants;
 and in every future intercourse, either with their inferiors or supe-

νένα περὶ τοῦ ἀληθοῦς δικαίου, αὐτὸς μόλις ἐπιστρέφει εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, καὶ ἀκούει ἄλλους νόμους, ἄλλας διανομὰς ἀπολαύσεων καὶ κόπων· βλέπει τὸν πατέρα ἐπιστρέφοντα ἀπὸ τὴν αὐλὴν μὲ ἔπαρσιν, ἂν ἠξιώθη νὰ φιλήσῃ τὸ κράσπεδον τῶν φορεμάτων τοῦ τυράννου· μὲ κατῆφειαν ἀνδραποδώδη, ἂν ὁ τύραννος τὸν παρέβλεψε· τὴν μητέρα καὶ τὰς ἄλλας τοῦ πατρὸς γυναῖκας κλεισμένας, ὡς μοιχαλίδας, καὶ φυλαττομένας ἀπὸ δοῦλον, τὸν ὁποῖον οἱ ἄδικοι νόμοι, μὴ δυνηθέντες νὰ μεταβάλωσιν εἰς γυναῖκα, ἔπλασαν ἀνδρόγυνον θηρίον, τόσον ἀγριώτερον ὅσον βλέπει τὴν εἰς ἄλλους μητέρα πατρίδα, ὅτι ἔγιν' εἰς αὐτὸν μητρικῆς ἀσπλαγχνότερα τὸν ταλαίπωρον· τοὺς πατρικοὺς δούλους κοπιῶντας ὑπὲρ δύναμιν, καὶ δι' ἀμοιβὴν τῶν κόπων μαστιζομένους καθ' ἡμέραν· τοὺς ἀδελφοὺς στασιάζοντας τίς πλέον τοῦ ἄλλου νὰ ἔχῃ ὅ,τι ἕκαστος ὑπολαμβάνει ἃ Νόμῳ καλὸν καὶ δίκαιον»· βλέπει . . . "Α! μὴ μ' ἀναγκάζεις νὰ λέγω πλειότερα. Εἰς τοιαύτην πόλιν, εἰς τοιοῦτους νόμους ἐλπίζεις χρηστὴν ἀνατροφὴν;(α) — Τὰ βλέπω, τὰ γνωρίζω

rriors are apt to forget the natural equality of mankind. (Hume, Essays, ESS. XIX.)

(α) Συμφωνεῖ εἰς τοῦτο ὁ Μαροκανὸς Χότζας μὲ τοὺς ἐπιστημοτέρους μας παλαιοὺς φιλοσόφους, οἱ ὁποῖοι ἐνόμιζαν ἀδύνατον τὴν χρηστὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων εἰς πόλιν κυβερνωμένην ἀπὸ νόμους ἀδίκους. Ὁ Πυθαγορικὸς Ξενοφίλος, ἐρωτηθεὶς ἀπὸ πατέρα φροντίζοντα τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων του, « Πῶς ἂν μάλιστα τὸν υἱὸν παιδεύσεις » τὸν ἀπεκρίθη, ὅτι ἔπρεπε πρῶτον νὰ μετοικήσῃ εἰς πόλιν ἔχουσαν νόμους δικαίους, « Εἰ πόλεως εὐνομουμένης γενηθεῖη » (Διογ. Λαέρτ. ἡ, 16). Μετὰ πολλὰς νοουθεσίας τοῦ Σωκράτους, τὸν ὑπόσχεται ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ καθάρισθ τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὸ φίλαρχον καὶ φιλοδέσποτον, καὶ νὰ φυλάττῃ εἰς τὸ ἔξῃς τὴν δικαιοσύνην, « Ἄρξομαί γε ἐντεῦθεν τῆς δικαιοσύνης ἐπιμέλεσθαι. » Καὶ ὁ Σωκράτης τὸν εὐχεται νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν σωτήριον ταύτην ἀπόφασιν· ἀλλὰ φοβεῖται (λέγει), μὴ ἡ κατέχουσα τότε τὰς Ἀθήνας ἰσχυρὰ ἀνομία ματαιώσῃ καὶ τὰς νοουθεσίας του, καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ νοουθετουμένου, « Βουλοίμην ἂν σε καὶ διατελέσαι· ὀβροδῶ δὲ, οὔτι τῆ σῆ φύσει ἀπιστῶν, » ἀλλὰ τὴν τῆς πόλεως ὄραν ῥώμην, μὴ ἐμοῦ τε καὶ σοῦ κρατήσῃ. » (Πλάτ. Ἀλκιβιάδ. Α, σελ. 135). Καὶ συνέβη ἀληθῶς ὅ,τι ἐφοβεῖτο ὁ Σωκράτης. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο καλὸς νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἔφρασε νὰ φθάρῃ

ζω, ὅλα ταῦτα τὰ κακά· ἀλλὰ πάλιν σὲ λέγω, μὴν ἀποκάμῃς νὰ διδάσκῃς καθ' ἡμέραν τὰ ἀληθινὰ δίκαια· μὴν ἀποκάμῃς νὰ σπείρῃς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων, ἢ μᾶλλον νὰ καθαρίζῃς ἀπὸ τὰ ζιζάνια τῆς ἀνομίας τὸν ὅποιον ἔσπειρ' εἰς αὐτάς ἢ φύσις νόμον τοῦ δικαίου. — Κόπος μάταιος· πότε μέλλει νὰ βλαστήσῃ ὁ σπóρος οὗτος; — Κόπος μακρὸς, ἀλλ' ὄχι μάταιος. Ὅστις ἐζῆ πρὸ τριακοσίων ἐτῶν, ματαίους ὁμοίως ἤθελε κρίνει τῶν τότε ὀλίγων φιλοσόφων τῆς Εὐρώπης τοὺς κόπους· ἀλλ' ἴδες σήμερον τὴν βλάβησιν καὶ αὐξήσιν τοῦ σπόρου, ἐπεὶδὴ περιῆλθες, καθὼς μὲ λέγεις, πολλὰ φωτισμένα ἔθνη. Πρὸ τριακοσίων ἐτῶν αὐτὰ ἐκυβερνῶντο ἀπαράλλακτα σχεδόν, καθὼς σήμερον ἐσεῖς, μὲ τὸ περιβόητον δόγμα τῶν ληστῶν, « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν ». Καθὼς σήμερον ἐσεῖς τρέχετε κίνδυνον ζωῆς ἂν δυσαρεστήσετε, δὲν λέγω εἰς τὸν ὑπέρατατον τύραννον, τοῦ οἰοῦμαι πολλοὶ οὐδὲ τὸ πρόσωπον ἴδετε ποτέ, ἀλλ' εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν πολλοὺς ὑπαλλήλους καὶ πολὺ ἀγριωτέρους τυραννίσκους, καὶ τούτων τοὺς εὐτελεστάτους δούλους, καὶ τῶν δούλων . . . — Τοῦτο μάλιστα μοῦ θλίβει τὴν ψυχὴν, τοῦτο μὲ φέρει εἰς ἀγανάκτησιν, τοῦτο μ' ἀπελπίζει, τοῦτο μὲ κάμνει νὰ παραφρονῶ, ὅταν βλέπω δούλων ἀχρείων ἀχρειστέρους δούλους, γραμματέας, ἱπποκόμους, μαγείρους καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀνδράποδα, ζητοῦντας νὰ σὲ βλάβωσι διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι δὲν τοὺς ἐπλησίσσες μὲ σέβας, δὲν τοὺς ἐχαϊρέτησες μὲ τοὺς ὁποίους αὐτοὶ θέλουν νὰ στολιζῶνται τίτλους, δὲν τοὺς ἐκολάκεις, δὲν ἐπαίνε-

ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του καὶ αὐτὸς, καθὼς καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἐδῶ γεννᾶται ἄλλη ἀπορία· ἐάν, ὡς ἔλεγεν ἄλλος Πυθαγορικὸς φιλόσοφος, ἡ καλὴ ἀνατροφή τῶν νέων σώζῃ τὴν πολιτείαν, « Ἀρχὴ πολιτείας, νέων τροφὴ » (Στοβ. σελ. 251.)· εἰς δὲ κακονομούμενην πολιτείαν εἶναι ἀδύνατος ἡ καλὴ ἀνατροφή, ποία ἐλπὶς λοιπὸν διορθώσεως τῶν νόμων καὶ τοῦ πολιτεύματος μένει εἰς τοὺς ταλαιπώρους πολίτας; Μία μόνη, ἡ συμβουλὴ τοῦ Ξενοφίλου, νὰ πέμπωσιν οἱ δυνάμενοι νεαρὰ τὰ τέκνα των, πρὶν ἀκόμη μολυνθῶσιν ἀπὸ τὴν βαφὴν τῆς ἀδικίας, εἰς πόλεις εὐνομούμενας.

σες τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις των (α). — Τοῦτο ἐμελετοῦσα
 νὰ σὲ εἶπω κ' ἐγὼ, ὅταν διέκοψες τὸν λόγον μου. Τὰ αὐτὰ ἔπα-
 σχαν, φίλε, καὶ οἱ πρόγονοί μας εἰς τὴν Εὐρώπῃν· ἀλλ' εἰς τὴν κοι-
 νὴν ταύτην ἀνομίαν εὐρέθησαν ὀλίγοι τινὲς φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι χω-
 ριζόμενοι ἀπὸ τὰ ἀνδράποδα, ἔσπειραν ἡσύχως εἰς τῶν νέων τὰς
 ψυχὰς τῆς δικαιοσύνης τὰ σπέρματα. — Μὴ με λέγῃς φιλοσόφους!
 Δὲν ἦσαν φιλόσοφοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἔχασε τὴν
 ἐλευθερίαν της; Δὲν εἶχεν ἡ Ῥώμη τοὺς Κικέρωνας αὐτῆς καὶ τοὺς
 Κάτωνας, ὅταν ἄρχιστε νὰ τυραννῆται; — "Ἄλλο, φίλε, εἶναι μα-
 κρᾶς ἐλευθερίας ἀπώλεια, καὶ ἄλλο ἐλευθέρωσις ἀπὸ μακρῶν δου-
 λειῶν. — Κάμμιν διαφοράν ἐγὼ δὲν εὐρίσκω. — Τὴν αὐτὴν
 ἐκείνην ἐγὼ βλέπω, τὴν ὁποίαν ἡ φύσις φυλάττει εἰς τὰς σωματι-
 κὰς ἀρρώστιας· ὅταν διὰ κατάχρησιν ὑγείας χάσῃ τις τὴν ὑγείαν,
 ἡ ἀρρώστια πρέπει νὰ τελειώσῃ τὴν περιόδόν της ὅλην, ἕως ἢ νὰ
 ἀναλάβῃ νέας δυνάμεις ἡ φύσις καὶ νὰ σώσῃ τὸν ἀρρώστον, ἢ νὰ
 στερηθῇ καὶ τὰς ὑπολοίπους ὀλίγας, καὶ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν
 θάνατον. Ἐξεναντίας, ὅταν φανῶσιν εἰς τὸ ἀρρώστον σῶμα καὶ
 μικρὰ σημεῖα ἀναλήψεως, ἂν ὁ ἰατρός ᾖναι ἔμπειρος, καὶ ὁ ἀσθε-
 νὴς ὄχι ἀπειθὴς, ἐλπίς εἶναι ἡ ἀπολαύσις τὴν τελευταίαν ὑγείαν. Τὸ
 αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτικῶν σωμάτων. —
 Αἱ! καὶ ποῖα σημεῖα ἀναλήψεως βλέπετε εἰς τὸ παντάπασιν γαγ-
 γρανωμένον πολιτικὸν μας σῶμα; — Σὺ μὲ τὰ ἐπανερωσεις. —
 Εἶγώ! — Δὲν μὲ ἔλεγες χθὲς, ὅτι εὐρίσκονται καὶ ἄλλοι τινὲς ὀ-
 λίγοι ἔχοντες τὰ φρονήματά σου; "Πλῆξιζα ἐγὼ ποτὲ νὰ τύχω
 εἰς τὸ Μικρόκον ἄνθρωπον εἰδήμονα τῆς παλαιᾶς ἱστορίας, ἄνθρωπον
 ἱκανὸν νὰ διακρίνῃ τὸ φύσει ἀπὸ τὸ νόμῳ δίκαιον; — Μέγα πράγ-
 μα, μὰ τὴν ἀλήθειαν! Μόλις εὔρης δώδεκα τοιοῦτους εἰς ὅλην τὴν

(α) Τοὺς τυράννους (ἔλεγεν ὁ Ξενοφάνης) ἡ φεῦγε μακρότατα, ἡ λά-
 λει τους νοστιμώτατα· «Τοῖς τυράννοις ἐντυγχάνειν, ἢ ὡς ἤκιστα, ἢ ὡς ἡ-
 διστα» (Διογένης. Λαέρτ. θ', 9.). Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι καὶ νὰ τοὺς φεύγῃ τις
 πολὺ δὲν εἶναι ἀκίνδυνον· καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης γεννᾶται ἡ ἠθικὴ
 φθορὰ τῶν τυραννουμένων ἐθνῶν· ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 80, καὶ 53-σημ. (α).

πόλιν. — Τί ἀκούω, φίλε; Δώδεκα! μὲ λέγεις πλείοτέρους ὄσων ἤλιπιζα. Δὲν ἐγαγγραίνωθῃ λοιπὸν ὀλόκληρον, ὡς λέγεις, τὸ πολίτευμά σας, ἐπειδὴ τοῦ μένουσιν ἀκόμη ὀλίγα τινὰ μέλη ὑγιῆ. Γνωρίζεις τούτους τοὺς δώδεκα; — Εἶναι φίλοιμου ἄκροι· αὐτοὺς μόνους συναναστρέφομαι· μὲ αὐτοὺς παρηγορῶ τὴν λύπην, τὴν ὀποῖαν μᾶς προξενεῖ ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους δυστυχία. — Δὲν ἦσαν τόσοι βέβαια τὸν ἀριθμὸν, ὅταν τοὺς ἐγνώρισες. — Τρεῖς ἢ τέσσαρες καταρχὰς ἐσυναθροίζομεθα εἰς τὸν ὁποῖον βλέπεις δεξιὰ σου καφφενὲν, ὅπου ἐπαίζαμεν τὸ παιγνίδιον τῆς Δάμας, συνομιλοῦντες κάποτε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, μὲ προσοχὴν ὅμως, καὶ ὄχι εἰς ἐπήκουον ὄλων. Ἐπειτα μᾶς ἐπροσκολλήθησαν καὶ ἄλλοι, κρίναντες ἀστέϊαν τὴν συναναστροφὴν μας. — Ποῖας τάξεως ἄνθρωποι; — Πραγματευταὶ οἱ πλειότεροι· εἷς τεχνίτης· εἷς ἄλλος ἐπαγγέλλεται, ὡς ἐγὼ, τὸν διδάσκαλον· ἔχομεν καὶ ἓνα Δερβίσην, ποιητὴν, ὅστις ὑποκρίνεται κάποτε καὶ τὸν τρελόν. — Αὐξάνεις, φίλε, τὰς ἐλπίδας μου. — Πόσον ἤθελα εἶσθαι εὐτυχῆς, ἐὰν ἤλιπιζα καὶ ἐγὼ τὰ ἀδύνατα! — Μὴν ἀπελπίζεσαι τόσον εὐκόλα. Ἠξέυρεις τί πρέπει νὰ κάμετε, καὶ πῶς ἔχετε νὰ ἀποκτήσετε τὴν ἐλευθερίαν; — Μέλλεις ἴσως νὰ μὲ συμβουλευσῆς ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐμελετήσαμεν ἀλλ' ἔχει καὶ τοῦτο τινὰς δυσκολίας. — Τί ἐμελετήσετε; — Τοῦ τυράννου τὸν . . . καταλαμβάνεις τί λέγω. — Αἶ! τί τολμᾶς νὰ συλλογίζεσαι, καλὲ ἄνθρωπε! Τὰς χεῖράς σου νὰ βάψῃς ἀδίκως εἰς αἷμα! — Καὶ τίς νόμος κρίνει ἀδικὸν τὸν θάνατον τυράννου, ὅστις σφάζει καθημέραν τοὺς πολίτας, ὡς κτήνη; — Σ' ἐνόμιζα, φίλε, πλέον ἔμπειρον τῶν ἀληθῶς συμφερόντων εἰς τὴν πατρίδα σου. Ποῖαν ὠφέλειαν, εἰπέ με, θέλεις προξενήσει εἰς αὐτὴν, φονεύων τὸν τύραννον; Ἐξεναντίας δὲν συλλογίζεσαι πόσον ἐνδέχεται νὰ τὴν βλάβῃς; Εἶναι δίκαιον νὰ βάλῃς εἰς κίνδυνον μέγα μέρος τῆς παρούσης καὶ ζώσης γενεᾶς, καὶ ἂν ἦτο βέβαιον, ὅτι τόση θυσία εἶχε νὰ ὠφελήσῃ τὴν ἐπερχομένην; Μὴ, διὰ τὸν Θεὸν! φίλε μου. Ὁ χρηστὸς καὶ τίμιος πολίτης χρεωστεῖ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς συμπολίτας του, ὄχι ἀπὸ τὸν τύραννον, ἀλλ' ἀπὸ τὴν τυραννίαν. Αὐτὴν

πρέπει νά φονεύσετε. — Καί πῶς εἶναι δυνατόν νά παύσῃ ἡ τυραννία χωρίς τὴν πτώσιν τοῦ τυράννου; — Τοῦτο μάλιστα τὸ κακὸν ἔχει ἡ μακρὰ δουλεία, ὅτι βιάπει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων μὲ τὰ χρώματα τῆς τυραννίας, καὶ μεταβάλλει μέγα μέρος τοῦ ἔθνους εἰς θηρία, ἢ μᾶλλον εἰς μίαν ἀληθινὴν Ὕδραν, τῆς ὁποίας τί σε ὠφελεῖ νά κόψῃς μίαν κεφαλὴν, ὅταν εἰς τόπον αὐτῆς ἀναβλαστάνουσιν ἄλλαι πολλαί, μὲ ἀγριωτέραν ὄψιν πολλακίς καὶ ὀδόντας ὀξυτέρους; — Δὲν ἤξεύρω — Δὲν σὲ ἀρέσκουσι βλέπω οἱ λόγοι μου. Ἐπειδὴ γνωρίζεις τὴν ἱστορίαν, δεῖξέ με ποῖον ἔθνος ὠφέλησεν ἡ τυρανοκτονία. — Τοὺς Ῥωμαίους. — Ἄν μὲ λέγῃς τὸν Βροῦτον, αὐτὸς φονεύσας τὸν Καίσαρα, ἐτάχυνε, δὲν ἔπαυσε τὴν τυραννίαν. Ἡ ἐλησμόνησες πόσον αἷμα ἔχυσεν ὁ ὑποκριτὴς Λύγουστος αὐτὸς, καὶ πόσον ἐσυγχώρησε νά χύσωσιν οἱ συνάρχοντές του Λέπιδος καὶ Ἀντώνιος, ἕως νά θυσιάσωσι καὶ αὐτὸν τῆς ἐλευθερίας τὸν θερμὸν ὑπέρμαχον Κικέρωνα; Ἄν νοῆς τοὺς διαδόχους τοῦ Λύγουστου καθεστῆς φονευθέντας τυράννους, αὐτοὶ μάλιστα ἀπέδειξαν τὸ ἀνωφελὲς τῆς τυρανοκτονίας. Μόλις ἐσφαγιάζαν ἕνα αἱ συνωμοσῖαι τῶν πολιτῶν, ἢ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἀνεφύετο ἄλλος ἀγριώτερος τοῦ πρώτου. Διατί; διότι οἱ ταλαίωπροι Ῥωμαῖοι δὲν ἦσαν πλέον οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι. Ἡ ἀκατάσχετος τρυφή τοὺς ἠνάγκαζε νά φροντίζωσιν ὅτι ὠφελοῦσε καθένα χωριστὰ, καὶ ὄχι ὅτι ἐσύμφερε κοινῶς εἰς τὴν πατρίδα. — Ἄλλ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων; — Παραβάλλεις, φίλε, δύο διαφορῶν ἔθνῶν διαφορὸς ἐποχὰς καὶ καταστάσεις. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐλευθερώθησαν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεισιστράτου, αἱ ψυχαῖ των δὲν ἦσαν ἀκόμη τόσον πολλὰ βαμμέναι μὲ τὸ « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν » καὶ τούτου ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι εἰρήνευσαν μὲ ταῦτα, καὶ εὐτύχησαν ὅσον καιρὸν ἐφύλαξαν τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος. Ἄλλ' ἐὰν ὁ θάνατος τῶν πρώτων τυράννων τοὺς ὠφέλησεν, ἰδὲ ἔπειτα, ἂν ἐστάθησαν καλοὶ νά φυλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐξάλειφθη ἀπὸ τὰς ψυχὰς των τὸ ἱερὸν χρῶμα τῆς δικαιοσύνης. Ἐφώνησεν ἀσυγκρίτως τρανώτερα παρὰ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀρ-

μοδίου κατὰ τῆς τυραννίας, ὥς νὰ ὑποπτεύωνται καὶ αὐτοὺς τῶν τοῦς χρηστοὺς συμπολίτας, ὡς τυράννους (α). Ἰσχυσαν ἀκόμη καὶ νὰ καταλύσωσι πρῶτον τοὺς τετρακοσίους τυράννους, ὀλίγον ἔπειτα ἄλλους ἀγριωτέρους τριάκοντα· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἐξαλείψωσιν ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν τὴν ἀδικὸν φιλαρχίαν, διὰ τὴν ὁποίαν, καὶ συμπολίτας, καὶ συγγενεῖς, καὶ ἀπλῶς τὴν πατρίδα προδίδει, ὅς τις ἐπιθυμῆ νὰ μεταφέρῃ εἰς ἑαυτὸν μόνον τὰς εἰς ὅλους τοὺς πολίτας χρεωστούμενας ὠφελείας. Οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι μισοτύραννοι, οἱ μὴ ὑποφέροντες ὁμογενεῖς τυράννους, ἔχι μόνον ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν, ἀλλ' ἐκολάκευαν, ὡς ἀνδράποδα, πρῶτον τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔπειτα τοὺς Ῥωμαίους. Ὅταν τὸ ἔθνος φθάσῃ εἰς τοιαύτην καταφρόνησιν τῆς ἰσονομίας, τότε ὅς τις ἀπὸ τοὺς πολίτας ἀναδειχθῆ τυράννος, δὲν γίνεταί διὰ τοῦτο ἀδικώτερος παρὰ τοὺς ἄλλους· τοὺς ἐνόησ' ὅλους μολυσμένους μὲ τὴν βαφὴν τῆς ἀδικίας, καὶ ὡς πανουργότερος ἐκείνων, ἤρπασε πρῶτος ὅτι ἦτον ἔτοιμος πᾶς ἄλλος ν' ἀρπάσῃ, ἐὰν εἶχε τὰ μέσα· ἐτυράννησεν αὐτὸς, διὰ νὰ μὴ τυραννηθῆ ἀπὸ συμπολίτην τοῦ ἄλλον κἀνένα. Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ περὶ τῶν ἐξώθεν ὁρμώντων ἀλλογενῶν τυράννων. Ὀλίγον τοὺς μέλλει νὰ πολεμῶσι τὰ ἀσφαλισμένα μὲ τὸ ἀκαταμάχητον τεῖχος τῆς δικαιοσύνης καὶ εὐνομίας ἔθνη· ἐκεῖ τρέχουν προθυμότεροι, ὡς εἰς εὐκολώτερον κυνήγιον, ὅπου βλέπουσι πολίτας στασιάζοντας περὶ πρωτείων, ὅπου ἀντὶ τῶν δικαίων νόμων, κατὰ τὸ δίκαιον τῆς φύσεως, βασιλεύουσι τὰ προστάγματα τῶν δυνατῶν, τὰ ὁποῖα ἐξαλείφουσι κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν λοιπῶν πολιτῶν τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ γεννῶσιν εἰς αὐτὰς τὴν ὀλέθριον ἀδιαφορίαν, ὥστε νὰ λέγῃ καθεὶς τὸ,

Πατὴρ γάρ ἐστι πᾶσ', ἐν' ἃν πράττη τις εὔ.

Πίστευσέμε, φίλε, μὴ ζητῶμεν τὰ ἀδύνατα· μὴ βοσκώμεθα μὲ ματαιίας ἐλπίδας· τὰ ἤθη τῶν πολιτῶν γεννῶσι τοὺς τυράννους, καὶ

(α) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 14.

αὐτὰ πάλιν τοὺς ἀφρνίζουσιν (α). "Ἄν ἐπιθυμῆς εἰλικρινῶς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος σου, σπούδασε νὰ γενῆς τυραννοκτόνος, καὶ ὄχι τυραννοκτόνος. — Πῶς; — "Ὅπως σ' ἔλεγα ὀλίγον ἀρχήτερα· νὰ πλύνης τῶν συμπολιτῶν σου τὰς ψυχὰς ἀπὸ τὸ μιᾶρὸν χρῶμα τῆς ἀδικίας καὶ νὰ τὰς μεταβάψῃς βεβαίως δικαιοσύνης καὶ ἰσονομίας· τὸ ὁποῖον θέλεις κατορθώσῃς, ἐὰν διδάσκῃς μάλιστα τοὺς νέους ποῖα εἶναι τὰ γνήσια τῆς φύσεως δίκαια. — Μακρὰ διδασχῆ, μακρὸν μάθημα. — Καθὼς εἶναι, φίλε, ὅλα τὰ καλὰ μαθήματα (β). "Ἡ νομίζεις, ὅτι ὅστις ἐδούλευσε δεσμώτης ὅλην τοὺς τὴν ζωὴν, ἀρκεῖ νὰ τοῦ σπάσῃς τὰς ἀλυσίδας διὰ νὰ τὸν κάμῃς ἐλεύθερον; — Διατί ὄχι; — Διότι ἠγγιώθη ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὴν μακρὰν δουλείαν· ἔγινεν ἀληθὲς θηρίον. "Ἄν τοῦ λύσῃς τὰ δεσμὰ, πρὶν κατ' ὀλίγον τὸν ἡμερώσῃς, πρῶτον ἔργον του θέλει εἶσθαι νὰ ἐκδικηθῇ τὸν δεσμευτὴν· ἔπειτα, ἐπειδὴ ἔμαθ' ἀπ' ἐκεῖνον, ὅτι ἡ μεγαλητέρα εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου στέκει εἰς τὸ νὰ ἐξουσιάζῃ ἄλλους ὁμοίους του, νὰ τοὺς ἀναγκάζῃ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν προσταγῶν του καὶ μὴ θέλοντας, νὰ τοὺς ὑβρίζῃ, νὰ τοὺς μαστίζῃ, καὶ νὰ τοὺς φονεύῃ, ἂν ἔχη καὶ θανάτου ἐξουσίαν, τὴν αὐτὴν εὐτυχιάν ἐπιθυμεῖ καὶ αὐτὸς ν' ἀποκτήσῃ; Καὶ διατί ὄχι; ἐπειδὴ ἔμαθεν, ὅτι δίκαιον ἔχει νὰ κάμῃ ὅ,τι τὸν συμφέρει, ὅστις ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει. — Λέγεις, φίλε, ὅσα καθημέραν ἀκούω κυχωμένους τοὺς δυνατοὺς μας. Ἀκόμη χθὲς ὀλίγον ἔλλειψε νὰ

(α) « Οἶσθ' οὖν, ἦν δ' ἐγὼ, ὅτι καὶ ἀνθρώπων εἶδη τσαῦτα ἀνάγκη » τρόπον τινὰ εἶναι, ὅσα περ καὶ πολιτειῶν; "Ἡ οἶει ἐκ δρυὸς ποθεν ἢ ἐκ » πέτρης τὰς πολιτείας γίνεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῶν ἡθῶν τῶν ἐν ταῖς » πόλεσιν, οἷ ἂν, ὥσπερ βέυσαντα, τᾶλλα ἐφελκύσσηται; Οὐδαμῶς ἐγωγ', » ἔφη, ἄλλοθεν ἢ ἐντεῦθεν. » (Πλάτ. Πολιτικ. ἡ, σελ. 544.)

(β) Il faut faire un cours de liberté (ἔλεγε πολιτικὸς καὶ φρόνιμός τις Γάλλος) comme on fait un cours de physique, de chimie, de botanique etc. Τὰς ψυχὰς μας (ἔλεγεν ἄλλος Ἀμερικανὸς πρὸς τοὺς συμπολίτας του) πρῶτον πρέπει νὰ καταστήσωμεν ἐλευθέραι· καὶ δὲν θέλομεν ἀργῆται ν' ἀπολαύσωμεν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν σωμάτων. ("Ἴδε καὶ σελ. 42. σημ. (β).)

πάθω μέγα τι κακὸν αὐτὸς, θέλων νὰ ἐλευθερώσω ἄλλον ἀπὸ χει-
ρας ἀνθρώπου κακοποιοῦ. — Πιθανὸν κἀνεὶνὸς δυνατοῦ. — Ἡ δύνα-
μις του ὅλη σφριζέται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἀρχιτελώνου, τοῦ ὁποίου
εἶναι εὐνοῦχος. Ἐράπιζεν ἀναισχύντως εἰς μέσσην τὴν ἀγορὰν τί-
μιον τινὰ πραγματευτὴν, καὶ τὸν ἐφοβέριζε λέγων, « Δὲν ἤξεύρεις,
ὅτι ἔχω τὴν ἐξουσίαν (α) καὶ νὰ σὲ κρεμάσω; » — Θαυμαστὸν,
μὰ τὴν ἀλήθειαν, προνόμιον, καὶ καυχίσεως ἄξιον, νὰ ἔχη τις
ἐξουσίαν (β) τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν ἄλλων! — Μαγεύρων,
ἢ μακελλαρίων ἐξουσίαν· δὲν λέγεις τοῦτο; — Εὖγε, φίλε· μαγεύ-
ρων καὶ μακελλαρίων ἐξουσίαν λέγω. — Τοιούτους μαγεύρους καὶ
μακελλαρίους, βλέπω καθημέραν, ὅπου στρέψω τοὺς ὀφθαλμούς·
ἔπειτα μὲ συμβουλεύεις πλύσιν, κάθαρσιν, μετὰβαψιν! — Οὐδὲ
θέλω παύσει νὰ σὲ συμβουλεύω. — Αἶ! φίλε, ἡ ἀκαθαρσία μας
εἶναι ἀνυπέβλητος· ἔγινεν ἀληθινὴ κόπρος σωρευμένη εἰς διάστημα

(α) Εἶναι σπανιώτατον ὅς τις ἔχει ἐξουσίαν τοιαύτην, νὰ μὴ τὴν ἐ-
νεργήσῃ κάποτε, ὅσον ἡμερον τὸν ὑποθέσῃ τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν
ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν ἐπιθυμητὴν τοιαύτης ἐξουσίας Καλλικλέα, ὅτι οἱ δι-
καιοὶ νόμοι μόνου ἔπρεπε νὰ τὴν ἔχωσι, καὶ ὅχι κἀνεὶς ἄλλος παρ' αὐ-
τούς· «Χαλεπὸν γάρ, ὦ Καλλίκλειε, καὶ πολλοῦ ἐπαίνου ἄξιον, ἐν μεγάλ-
» λη ἐξουσίᾳ τοῦ ἀδικεῖν γενόμενον, δικαίως διαβιῶναι· ὀλίγοι δὲ γίνον-
» ται οἱ τοιοῦτοι ». (Πλάτ. Γοργ. σελ. 526.)

(β) Τὸ αὐτὸ ἔλεγε καὶ ὁ κριτὴς Πιλάτος πρὸς τὸν Ἰησοῦν, « Οὐκ οἶδας
» ὅτι ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολύσαί σε; » ἡ-
γουν ἐμετάφερον εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐξουσίαν τῶν νόμων, ἢ μᾶλλον ἤρπαζε
τὴν ὁποίαν οὐδ' οἱ νόμοι ἔχουν ἐξουσίαν, ἂν δὲν ἀποδειχθῇ πρῶτον ἐνοχος
ὁ κρινόμενος. Ἐὰν ὁ Ῥωμαῖος κριτὴς ἐλησημόνησε τόσον γρήγορα τοὺς δι-
καίους νόμους τῆς Ῥώμης, καὶ ὡς ἑπαρχος ἀνόμου τυράννου, τοῦ Τιβερίου,
ἤθελε καὶ αὐτὸς νὰ ἔχη τόσην ἐξουσίαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὅσην εἶχεν εἰς
τὴν Ῥώμην ὁ τύραννος τῆς πατρίδος του· ἄς συλλογισθῇ πᾶς φρόνιμος πόσοι
τὸν ἀριθμὸν καὶ ποῖοι τὴν διάθεσιν ἀκολουθεῖ νὰ ἦναι οἱ Πιλάτοι τοῦ Μα-
ρκου, οἱ Πιλάτοι ὅλων τῶν δουλωμένων ἐθνῶν, ὅχι μόνον οἱ καθήμενοι εἰς
δικαστήρια, ἀλλὰ πάσης τάξεως, πάσης μορφῆς, καὶ παντὸς ἐπαγγέλμα-
τος Πιλάτοι, οἱ μὲν ἔχοντες ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου, οἱ πλειότεροι δὲ
νὰ σοῦ καταστήσωσι τὴν ζωὴν ὀδυνηροτέραν παρὰ τὸν θάνατον.

πολλῶν καὶ μακρῶν χρόνων. — Καὶ πολλῶν χρόνων ἔχει χρεῖαν νὰ καθαρισθῇ· καθαρίζεται ὅμως, ἐὰν ἀρχίσετε ἀπὸ τῆς σήμερον νὰ τὴν πτυαρίζετε. — Καὶ πῶς ἔχομεν νὰ νικῆσωμεν τοὺς φιλοκόπτους; καθόσον ἡμεῖς οἱ ὀλίγοι τὴν καθαρίζομεν, φέρουν ἔξωθεν ἀναριθμητοὶ κοπρολόγοι καὶ συσσωρεύουσι νέαν ἄλλην κόπρον. Καὶ δὲν ἀρκοῦνται εἰς τοῦτο· ἀλλὰ καὶ μᾶς φοβερίζουν διίσχυρίζομενοι, ὅτι ἡ μεγαλητέρα στολὴ καὶ δόξα τοῦ Μαρκίου εἶναι μάλιστα αὐτοῦ ὁ ἐκ πολλῶν χρόνων ὑψωμένος σωρὸς τῆς κόπρου, εἰς τὸν ὅποιον πρέπει νὰ καυχώμεθα, ὡς οἱ Αἰγύπτιοι εἰς τὰς πυραμίδας των. Ἐὰν τις τολμήσῃ νὰ φέρῃ παράδειγμα ἄλλα ἔθνη, ὅσα ἐκαθάρισαν τὸ πολίτευμά των, βάλλοντες εἰς τόπον τῆς κόπρου τῶν προνομίων, νόμους εἰς ὅλους τοὺς πολίτας κοινούς, ἠξέυρεις τί σε ἀποκρίνονται; — Τί; — Ἐὰν ἄλλα ἔθνη ἀγαπῶσιν ἐκεῖνο τῆς πολιτείας τὸ εἶδος, ὅπου καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης, καὶ ὁ δυνατὸς καὶ ὁ ἀδύνατος κυβερνῶνται ἰσονόμως, οὐδὲ προτιμᾶται ἓνας παρ' ἄλλον, πλὴν καθόσον εὐδοκιμῆ εἰς κανὲν ἔργον, καθόσον ὠφελῆ τὴν πόλιν μὲ τὴν ἀρετὴν του· ὅπου δὲν ὑποπτεύεται ὁ πολίτης τὸν πολίτην, οὐδὲ τὸν ἐνοχλεῖ, εἰς ὅ,τι ἀγαπᾷ νὰ πράξῃ, μὲ μηχανὰς τόσῳ πλέον λυπηρὰς, ὅσον εἶν' ἀδύνατον νὰ κολασθῶσιν ἀπὸ τοὺς νόμους· ὅπου φοβούμενοι ὅλοι ἐξίσου τὴν παρανομίαν, σέβονται τοὺς νόμους, ἐκεῖνους μάλιστα, ὅσοι ἐγράφησαν εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀδικουμένων, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγράφους, ὅσων ἡ παράβασις προξενεῖ κατασχύνῃν φανεράν (α)· ἐὰν (λέγουσιν) ἀγαπῶσι τοιοῦτον εἶδος πολιτείας καὶ τοιούτους νόμους, ἅς κυβερνῶνται μ' αὐτοὺς, ἐπειδὴ τοὺς νομίζουσι καλοὺς. Μὴ διὰ τοῦτο οἱ νόμοι τοῦ Μαρκίου λογιζονται κακοί; εἰς τούτους ἐγεννήθημεν ἡμεῖς, εἰς τούτους εἶναι δίκαιον ν' ἀποθάνωμεν· « Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν » . — Δὲν εἶχα δίκαιον νὰ σὲ λέγω, ὅτι ἀπελπίζεσαι ματαίως; — Πῶς πάλιν; — Διότι ἔχεις πλειότερους βοηθοὺς παρ' ὅσους μ' ἔλεγες. —

(α) Ἴδε σελ. 90. σημ. (α).

Βοηθούς τοὺς ὑπερμάχους τῶν Μαροκινῶν νόμων! — Τί παράδοξον, ἂν ἐπαινῶσι νόμους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν; Παράδοξον εἶναι, ἔτι ἀντὶ νὰ σᾶς καταδώσωσιν εἰς τοὺς κρατοῦντας, ὡς καταφρονητὰς τῶν νόμων, ὑποφέρουν ἡσύχως νὰ σᾶς ἀκούωσι. — Καὶ τί μᾶς βοηθεῖ τοῦτο; — Εἰς τοιαύτας περιστάσεις, φίλε, ὅ,τι δὲν ἐμποδίζει, λογιζέται βοήθημα. Ἐπειτα ἐνδεχόμενον νὰ τοὺς καταστήσετε καὶ βοηθούς ἀληθείας. — Βοηθούς! — Ἄν ζητῆτε νὰ τοὺς καταπείσετε, ὅτι ἡ παιδεία μέλλει νὰ τοὺς μεταβάλλῃ ἀπὸ κτήνη εἰς ἀνθρώπους, καταλαμβάνω πολλά καλὰ, ὅτι ζητεῖτε πράγμα ἀδύνακτον· ἔχετε ὅμως τρόπον ἄλλον νὰ τοὺς κάμντε φίλους τῆς παιδείας. — Καὶ ποῖον; νὰ ζήσης! — Πείστετέ τους, ὅτι ἡ παιδεία φέρει καὶ χρημάτων πλοῦτον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Φέρετε παράδειγμα τὰ φωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ἐκ τῶν ὁποίων καθὲν ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἠύξησε καὶ τοὺς πόρους τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν. Εἴτε πείσετε ὅμως, εἴτε καὶ τῶν λίθων ἀναισθητοτέρους εὑρετε τοὺς μωρογέροντας τούτους Μικροκανούς, ἡ περισσοτέρως φροντὶς ἄς καταβῶσθῃ, καθὼς εἶπα, εἰς τὴν παιδείαν τῶν νέων. — Καὶ σὲ εἶπα ὁ ταλαίπωρος, ὅτι τοῦ σχολείου τὰ μαθήματα δὲν ὠρελοῦσι τίποτε, ὁπόταν οἱ μαθηταὶ διδάσκωνται ὅλα τὰ ἐναντίᾳ ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς πατρικοὺς τῶν οἴκους. — Ἐχει καὶ τοῦτο θεραπείαν, ἐὰν καταστήσετε τὰ σχολεῖά σας κοινωθιακὰ, παρόμοια τῶν ὁποίων εἶδες εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης. Τοιοῦτοτρόπως ἀπομακρύνοντες τοὺς νέους, δι' ὀλίγους καὶ χρόνους, ἀπὸ τοὺς φθαρμένους τῶν γονεῖς, πιθανόν, ὅτι θέλετε μεταβάλλει τὰ δεσποτικὰ καὶ δουλικὰ τῶν φρονήματα, εἰς φρονήματα ἀνθρωπικὰ. — Καὶ διατί λέγεις ἐν ταύτῳ δεσποτικὰ καὶ δουλικὰ; ἢ νομίζεις, ὅτι καταδέχεται κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς νὰ φιλοκαλήσῃ τὸν οἶκον, νὰ σρώσῃ τὴν κλίνην του, ἢ νὰ ὑπηρετήσῃ ἄλλο τι χρεῖωδες εἰς ἐκυτόν ἢ εἰς τοὺς συγγενεῖς του; — Ὅταν λέγω δουλικὰ φρονήματα, δὲν νοῶ τὰ γεννώμενα ἀπὸ τοιαῦτα ὑπουργήματα, ὅποια καὶ οἱ ἐλεύθεροι νέοι ἔμποροῦν χωρὶς δούλωσιν τῆς ψυχῆς, καὶ χρεωσσοῦν

πολλάκις νὰ ὑπηρετῶσιν (α). ἀλλὰ πολὺ τούτων ταπεινότερα, καὶ μόνον ὄντως δουλικὰ. Ἐλησμόνησες τί ἐλέγαμεν ἀρχήτερα; Ἐκεῖνοι μάλιστα ἔχουσι ψυχὴν δουλικήν, ὅσοι θέλουσι νὰ δουλαγωγῶσι τοὺς ἄλλους. Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι κλίνουν φυσικὰ εἰς τὸ αὐτεξούσιον, οὐδεὶς οὐδένα δύναται νὰ δουλώσῃ, ἐὰν δὲν δουλωθῇ (β) πρῶτος αὐτὸς εἰς δεσπότην καὶ προστάτην ἀνώτερον, καὶ οὗτος πάλιν εἰς ἄλλον ἔτι ἀνώτερον, ἕως νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸν ἀνώτατον, ὅστις δὲν εἶναι ὀλιγώτερον δούλος παρ' αὐτούς. Ὁ ὑψιστος οὗτος δουλοδεσπότης εἶναι μάλιστα τόσοσιν δυστυχέστερος, ὅσον ἀναγκάζεται νὰ ὑποκρίνεται τὸν ἐλεύθερον. Ὅσον βαρύνει τὴν ζυγὸν τῶν τυραννουμένων, ἀπὸ τόσοσιν πλειοτέρας ὑποψίας τυραννεῖται, τόσοσιν πλέον βιάζεται νὰ προσποιῆται φιλίαν εἰς τοὺς σατράπας καὶ δορυφόρους του, νὰ ἀντικολακεύῃ τοὺς ἰδίους του κόλακας, καὶ νὰ κενόνη τοὺς ἀδίκως συναγμένους θησαυροὺς εἰς τὰ πουγγία των. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἄλλους νὰ ἐξουσιάζῃ δεσποτικῶς δὲν δύναται κανεὶς, ἐὰν δὲν γενῆ ὑπεξούσιος αὐτὸς ἄλλων· εἰς μόνην τὴν ἰσονομίαν ἠμπορεῖ νὰ φυλάξῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ ὅποῖον ἐχάρισεν ὁ δημιουργὸς εἰς αὐτὸν αὐτεξούσιον. Ἄλλ' ἐπιστρέφω εἰς τὸ προκείμενον. Πασχίσατε νὰ κάμετε κοινοβιακὰ τὰ σχολειά σας· ἀφοῦ συναθροίσετε εἰς αὐτὰ τοὺς νέους, σκοπὸς ὅλων σας τῶν μαθημάτων ἄς προβαλθῇ νὰ τοὺς καταπέψετε, ὅτι τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδίκον, δὲν κρέμονται ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς γραπτοὺς νόμους, παρὰ καθ' ὅσον αὐτοὶ συμφωνοῦν μὲ τὸν ἱερὸν ἄγραφον νόμον τῆς φύσεως τοῦτον. « Ὅ,τι δὲν θέλεις νὰ πάθῃς ἀπὸ ἄλλον, μηδὲ σὺ τολμήσῃς νὰ τὸ πράξῃς εἰς ἄλλον » (γ). — Νομίζεις ἴσως ὅτι συνομιλοῦμεν περιπατοῦντες εἰς τὸν Κεραμεικὸν τῶν Πηκισίων. — Δὲν μὲ λανθάνει πόσον εἶναι δύ-

(α) « Διαφέρει δ' ἕνια τῶν ἐπιταττομένων οὐ τοῖς ἔργοις, ἀλλὰ τῷ τίνος » ἔνεκα· διὸ πολλὰ τῶν εἶναι δοκούντων διακονικῶν ἔργων καὶ τῶν νέων τοῖς » ἐλευθέροις καλὸν διακονεῖν κ τ λ. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. ζ', 13, §. 5.)

(β) Ἰδ. σελ. 94, σημ. (α).

(γ) Ἰδ. σελ. 86. καὶ σημ. (γ).

σκολα τοιαῦτα μαθήματα εἰς τὸ Μαρόκον· εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ
 τελεσφορήσωσι κατὰ μικρὸν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων. Τοῦτο μόνον
 φροντίσετε, νὰ λάβετε νέους ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς νομιζομένους εὐ-
 γενεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς καταφρονουμένους, ὡς ἀγενεῖς. Τῶν
 δύο τούτων τάξεων ἡ μίξις καὶ καθημερινὴ συναναστροφή θέλει
 καὶ εἰς τοὺς πρώτους γενήσκει τὴν πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους εὐνοϊαν,
 καὶ ἀπὸ τούτων τὰς ψυχὰς ἐξαλείψει τὴν εἰς τοὺς ἀνωτέρους ἀν-
 δραποδώδη ὑπόκλισιν· ἐὰν μάλιστα προσέχετε νὰ θέσετε εἰς τὸ
 κοινόδιόν σας νόμους κοινούς, οἱ ὅποιοι χωρὶς διάκρισιν πτωχοῦ
 καὶ πλουαίου, δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, καὶ τὰ βραβεῖα τῆς ἀρετῆς
 νὰ μοιράζωσι κατ' ἄξιαν, καὶ νὰ κολάζωσιν ἐπίσης τὸν ἀνώτερον,
 ὅταν ἀδικήσῃ τὸν ὑποδεεστέρον, καὶ τοῦτον πάλιν, ἐὰν χωρὶς αἰ-
 τίαν καταφρονήσῃ τὰ πρὸς ἐκεῖνον καθήκοντα. Κόλασιν ὅμως ὅταν
 λέγω, δὲν νοῶ τὰς συνειθισμένας εἰς τὰ σχολεῖά σας κολάσεις.—
 Ἀλλ' εἶναι καλὸν νὰ κολάζωνται οἱ ἀτακτοῦντες.—Πρόσθετες, ὅτι
 καὶ ἀναγκαῖον· νὰ κολάζωνται ὅμως ὡς ἄνθρωποι, καὶ ὄχι ὡς κτή-
 νη. Διὰ τοῦτο σ' ἔλεγα νὰ κάμῃς τὸ σχολεῖόν σου κοινοδιακόν,
 διὰ νὰ λησμονήσωσιν οἱ νέοι, μακρυνόμενοι ἀπὸ τὸν πατρικὸν οἶκον,
 τὴν ἀπανθρωπίαν.—Αἶ! φίλε, πῶς θέλεις νὰ ἐξορίσω ἀπὸ τὸ σχο-
 λεῖόν μου κολάσεις συνειθισμένας, καὶ νὰ εἶπω οὕτω, καθιερωμέ-
 νας, ὡς νόμους, εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα; Ὅλα στερεοῦνται καὶ αὐτὰ
 τὰ ἀναγκαῖα εἰς παιδεῖαν βιβλία· ἀλλ' ἀπὸ κἀνὸν ὁ φάλαγγας δὲν
 λείπει. Αὐτὸς εἶναι τὸ σκῆπτρον τῆς δεσποτείας τῶν διδασκάλων
 καὶ τὸν κρίνουσι *Νόμῳ καλῶν*, καθὼς τὴν ἔλλειψίν τοι *Νόμῳ
 κακῶν*.—Τὸ καταλαμβάνω καλῶς. Εἰς πόλεις τυραννουμένας τοι-
 ούτων διδασκάλων χρεῖαν ἔχουσιν οἱ τύραννοι· καθὼς δίδουσιν εἰς
 τοὺς ἱπποκόμους των τὰ ἄλογα, νὰ τὰ δαμάσωσι πρῶτον, διὰ νὰ
 τὰ μεταχειρίζωνται χωρὶς κίνδυνον, οὕτως ἔχουσι καὶ διδασκά-
 λους σχολαστικούς, οἱ ὅποιοι ἐξευτελίζοντες παιδιόθεν μὲ τὸν φό-
 βον τὰς ψυχὰς τῶν νέων, τὰς προετοιμαζοῦσιν εἰς εὐκολωτέραν
 ὑπομονὴν τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ. Τοιοῦτοτρόπως λαμβάνοντες ἀπὸ
 τὰς χεῖρας τῶν ἀνθρωποκόμων διδασκάλων τούτων τοὺς πολίτας

οὐ δεσπότην, τοὺς ταλαιπωροῦσιν ἀκινδύνως, ὡς δαμασμένα κτήνη. Διὰ τοῦτο σὲ λέγω πάλιν, μὴν ἐλπίσης νὰ ἐμπνεύσης φρονήματα γενναῖα εἰς τῶν μαθητῶν τὰς ψυχάς, ἂν δὲν ἐξορίσης ἀπὸ τὸ σχολεῖόν σου τῶν ἱπποκόμων τὰ βασανιστήρια. — Εἶθε νὰ δυνηθῶ νὰ τὸ κατορθώσω! — Εἶναι καὶ ἐν ἄλλο μέσον τῆς παιδείας ἰσχυρώτατον. — Ἴσως πάλιν κἀνὲν ἀδύνατον. — Ἄλλον βέβαια δὲν ἤθελα τὸ συμβουλευέσει· ἀλλὰ σὺ, φίλε, εἶσαι καλὸς νὰ κατορθώνης τὰ φαινόμενα εἰς ἄλλους ἀδύνατα. Τί γελάς; — "Ὅτι ἔγινα καλὸς νὰ κατορθώνω τὰ ἀδύνατα. — Τὰ φαινόμενα, σὲ εἶπα. — Ἄν δὲν δυνηθῶ, εἶμαι κἀν πρόθυμος νὰ τ' ἀκούσω. — Ἀφοῦ τελειώσωσιν οἱ νέοι τὸν δρόμον τῆς Ἀραβικῆς παιδείας, νὰ παρακινήσῃς τοὺς γονεῖς τῶν νὰ προξενώσιν εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν εἶδθην τινὸς γλώσσης Εὐρωπαϊκῆς, μάλιστα δὲ τῆς Γαλλικῆς, καὶ νὰ πέμπωσι τινὰς ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη, ἄλλους δι' ἐμπορίαν, ἄλλους δι' ἐπιστήμας, καὶ ἄλλους νὰ φέρωσι καμμίαν ἀγνωστον τέχνην εἰς τὸ Μαρόκον. Πάλιν γελάς; — Πῶς νὰ μὴ γελάσω; Μ' ἐνθύμισες τὸν ὅποῖον ἔστειλε πρὸ ὀλίγων χρόνων ὁ Αὐτοκράτωρ μας πρέσβυν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς Εὐρωπαϊκὰς αὐλάς. Αὐτὸς ἦτο συνωδευμένος ἀπὸ δεκαπέντε σχεδὸν νέους διαφόρων τάξεων. Ἐπέστρεψεν ὁ θαυμαστὸς πρέσβυς μετὰ ὄχι ὀλίγους χρόνους, καθὼς ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Μαρόκον, συνωδευμένος μὲ τοὺς αὐτοὺς νέους, τοιοῦτους ἀπαραλλάκτως, ὅποιοι ἦσαν ἀφίνοντες τὴν πατρίδα, πλὴν ἑνὸς, τὸν ὅποῖον ἡ ἐξοχότης του ἐφρόντισε πολὺ νὰ διδάξῃ τὴν τέχνην τῶν πηκτῶν σορβετίων (α)· καὶ τώρα, χάρις εἰς τὸν πρέσβυν μας, ἔχουσιν οἱ κερφενέδες μας καὶ πηκτά. — Παραβάλλεις πάλιν, φίλε, πράγματα ἀνόμοια. Ὁ πρέσβυς (τὸν ἐγνώρισα) ἦλθεν ἡλικιωμένος εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ παντάπασιν ἀπαιδέυτος. Δέν σε λανθάνει ὅποῖος λίθος πρέπει φυσικὰ νὰ ἦναι ἄνθρωπος ἀγράμματος, καὶ γέρον, καὶ (συγχώρησέ με νὰ προσθέσω) Μαροκανός. Ἐγὼ σὲ λαλῶ περὶ νέων γραμματισμένων κἀν καθόσον δύναται τις νὰ γραμ-

(α) des glaces.

ματισθῆ εἰς τὸ Μικρόν, καὶ σταλμένων ἐξεπίτηδες εἰς ἀπόκτησιν παιδείας, ὅχι νὰ συνοδεύωσι καὶ νὰ δουλεύωσι πρέσβυ. Ἐνδεχόμενον τινὲς ἐξ αὐτῶν νὰ μιμηθῶσι τὴν γεροντικὴν μωρίαν τοῦ πρέσβεως, ὅστις δυνάμενος, χωρὶς ν' ἀμελήσῃ μηδὲ τὰ πηκτὰ, νὰ φέρῃ πολλὰ καλὰ εἰς τὴν πατρίδα του, ἐφρόντισε μόνον τοῦ λαίμου τὴν ἡδονήν. Ἄλλ' οἱ πλείότεροι, μὴν ἀμφιβάλλης, ἐπιστρέφοντες θέλουν κοινωνήσαι εἰς πολλοὺς των συμπολίτας τὴν σοφίαν, ἢ ἐμπνεύσει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τρέξωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς πηγὰς τῆς σοφίας· θέλουν φέροι τέχνας, καὶ ὀλιγοστεύοντες διὰ τῶν τεχνῶν τὴν πενίαν, θέλουν ὀλιγοστεύει τὴν ἀνδραποδώδη εἰς ἄλλους ὑπόκλισιν, διὰ τῆς ὁποίας τρέφεται καὶ αὐξάνει ἡ τυραννία· ἐπιστήμας, διὰ τῶν ὁποίων τελειοποιούμενος ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, διακρίνει τὰ ἀληθινὰ δίκαια, τὰ καὶ μόνα συμφέροντα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὅταν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι ἐξαπλωθῶσιν εἰς τὴν πόλιν σας, θέλουν κατὰ μικρὸν ἐλαφρύνει, καὶ τέλος συντρίψει τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας. Τότε δὲν εἶναι χρεῖα τυραννοκτονίας· αὐτὸς ὁ δεσπότης, περικυκλωμένος ἀπὸ ὑπηκόους φωτισμένους, θέλει καταλάβει, ὅτι τὸ ἀληθινόν του συμφέρον εἶναι νὰ μεταβάλλῃ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν εἰς πατρικὸν, καὶ τοὺς ὁποίους ἕως τότε ἐταλαιπωροῦσεν ὡς κτήνη, νὰ κυβερνᾷ εἰς τὸ ἐξῆς ὡς τέκνα του. Τί κινεῖς τὴν κεφαλὴν; — Μὴ μ' ὀργισθῆς, παρακαλῶ σε. Καλὰ, ὠφέλιμα, δίκαια, εἰς ἓνα λόγον, θεῖα, ὅσα εἶπες ἕως τώρα· καὶ διὰ νὰ σὲ πιστεύσω, ὅτι τὰ ἤκουσα μὲ προσοχὴν καὶ μεγάλην τῆς ψυχῆς εὐγνωμοσύνην, σὲ ὑπόσχομαι νὰ τὰ ἐπιχειρήσω. Τοῦτο μόνον εἰπέ μ' ἀκόμη· Ἄν ἡ ἐπιχείρησίς μου ματαιωθῇ, τί πρέπει νὰ κάμω; Ἄδικον εἶναι, λέγεις, νὰ γενῶ τυραννοκτόνος· καὶ ἐγὼ τώρα ὡς τοιοῦτον τ' ἀποστρέφομαι. Τί μέλλω λοιπὸν νὰ πράξω; πῶς νὰ ζήσω; Αὔσε τὴν ἀπορίαν μου, γαλήνισε τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς μου, παρηγόρησε τὴν ἀπελπισίαν μου.— Ἀδίκως ἀπελπίζεσαι· ἐγὼ τρέφω χρηστὰς ἐλπίδας. Ὅμως, νὰ μὴ σ' ἐνοχλῶ περισσότερο, ἐάν κατὰ δυστυχίαν οἱ κόποι σου ματαιωθῶσι, κάμει ὅτι ἔκκαμαν εἰς παρομοίαν περίστασιν δύο Ἕλληνες φιλόσοφοι· ὁ

εἷς, ἀφοῦ ἐπληροπορήθη, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ σώσῃ τοὺς συμπολί-
 τας του, ἀφέθη ἀπὸ πᾶσαν πολιτικὴν ὑπουργίαν, καὶ συνέπειζε
 μὲ τὰ μικρὰ παιδία (α). ὁ ἄλλος, οὐτ' αὐτὸς ἠθέλησε τὴν ἀρχὴν

(α) α' Ἀξιούμενος (Ἡράκλειτος) δὲ καὶ νόμους θεῖναι πρὸς αὐτῶν (τῶν
 » Ἐφεσίων), ὑπερεῖδε, διὰ τὸ ἤδη κεκρατῆσθαι τῇ πονηρᾷ πολιτείᾳ τὴν
 » πόλιν· ἀναχωρήσας δὲ εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, μετὰ τῶν παιδίων ἡ-
 » στραγάλιζε. Περιστάντων δὲ αὐτὸν τῶν Ἐφεσίων, Τί, ὃ κ' ἀκίστοι,
 » θαυμάζετε; ἔφη· ἡ οὐ κρεῖττον τοῦτο ποιεῖν, ἢ μεθ'
 » ὑμῶν πολιτεύεσθαι;» (Διογέ. Λαέρτ. θ', 2.). Οἱ Ἐφεσίοι ἐξώ-
 ρισαν καὶ τὸν φίλον τοῦ Ἡρακλείτου Ἐρμόδωρον, καὶ εἰς τοὺς ἀποροῦν-
 τας, διὰ τί ἐξορίζουσιν ἄνδρα τόσον ὠφελίμον εἰς τὴν πατρίδα του, ἔλεγον,
 Δὲν ἔχομεν χρεῖαν ἀνδρῶν ὠφελίμων· ἐάν τις ἦ-
 ναι τοιοῦτος ἄς ὑπάγῃ νὰ ὠφελήσῃ ἄλλους. Τοῦτο ἔ-
 φερεν εἰς ἀγανάκτησιν τὸν Ἡράκλειτον, ὥστε ν' ἀφεθῆ ἀπὸ τὰ πολιτικά,
 ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι οἱ Ἐφεσίοι ἦσαν ἄξιοι νὰ θανατωθῶσιν ὅλοι, καὶ ν' ἀφή-
 σωσιν εἰς τὰ ἀνήλικα παιδία τὴν πόλιν· α' Ἀξιὸν Ἐφεσίοις ἠβιδὸν ἀπο-
 » θανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήθοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἐρμόδωρον
 » ἑαυτὸν ὀνηϊστὸν ἐξέβαλον, λέγοντες, Ἡμέων μὴ δὲ εἰς ὀνηϊ-
 » στὸς ἔστω εἰδέ τις τοιοῦτος, ἄλλητε καὶ μετ' ἄλ-
 » λων». (Διογέ. αὐτ.). Κ' ἔπραξεν ἀληθῶς ὁ Ἐρμόδωρος, ὅτι ἔλε-
 γαν εἰρωνικῶς οἱ ἀνόητοι συμπολίται του· κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στρά-
 θωνος (σελ. 642.) ἐσυνήργησεν εἰς τὴν νομοθεσίαν τῶν Ῥωμαίων, ἡγοῦν
 ὠφέλησε ξένους, μὴ συγχωρούμενος νὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα του. Ση-
 μειώσεως ὅμως καὶ ἐξηγήσεως χρεῖαν ἔχει τὸ, « Καὶ τοῖς ἀνήθοις τὴν πό-
 λιν καταλιπεῖν » τοῦ Ἡρακλείτου, λόγος, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅχι φι-
 λосоφου, ἀλλ' ἀνθρώπου μεθυμένου ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ὀργῆς ἄξιος. Κα-
 ταραταί τοὺς γέροντας, τοὺς ἄνδρας, τοὺς νέους συμπολίτας του ν' ἀποθά-
 νωσι, καὶ ἐξαιρεῖ μόνον τὰ ἀνήλικα παιδία ἀπὸ τὴν κατάραν. Νὰ πρά-
 ξωσιν αὐτὰ τί; νὰ σώσωσι τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν ἀπόλεσαν νέοι, ἄν-
 δρες καὶ γέροντες; Δὲν νοεῖ τοῦτο κυρίως ὁ Ἡράκλειτος· ἀλλ' ἠθέλησε
 νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι μεταβολὴ ἔθνους ἀπὸ βαρβαρότητα εἰς πολιτισμὸν,
 ἀπὸ νόμους ἀδίκους εἰς εὐνομίαν, δὲν εἶναι ὀλίγου καιροῦ ἔργον. Ὅταν
 ἀρχίσῃ νὰ ἐνεργῆται, εὐρίσκει τοὺς πολίτας (ἂν ὅχι ὅλους, τὸ πλείοτερον
 αὐτῶν μέρος) βαμμένους μὲ τὴν ἀδικίαν, προσκολλημένους μὲ μεγά-
 λην εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται κατὰστασιν, καὶ ἀκολουθῶς
 κρίνοντας ἐμπόδιον τῆς φίλης ἕξεως καὶ συνηθείας των τὴν εὐτυχεστέραν
 κατὰστασιν. Ἡ βαφὴ δὲν εἶναι βέβαια ἐξίσου βαθεῖα εἰς ὅλους· εὐρίσκου-
 νται μεταξὺ νέων, ἀνδρῶν καὶ γερόντων ὀλίγοι τινὲς ἐξεπιπολῆς χρωματι-

νά μιχθῆ εἰς τὰ πολιτικά (α), καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἀπέχωσιν, ὅταν ἦναι τὸ πολίτευμα ἀνιάτως φθαρμένον, συμβουλεύει μὲ τὰ χρυσᾶ ταῦτα λόγια· α Νόμισε, ὅτι ἔπεσες εἰς θηρία· νὰ γενῆς συμμέτο-
 υ χος τῆς ἀδικίας των δὲν ὑποφέρεις· ν' ἀντιστέκης εἰς μόνος εἰς
 υ τόσους ἀγρίους, δυνκτοὺς νὰ σ' ὑφανίσωσι καὶ πρὶν ὠφελήσης
 υ τι τὴν πατρίδα ἢ τοὺς φίλους, δὲν ἠμπορεῖς. Κάμε λοιπὸν ὅ,τι
 υ ἤθελε κάμει, ὅς τις αἰφνιδίως εὐρεθῆεις εἰς σφοδρὰν ἀνεμοζάλην
 υ καὶ κονιορτὸν πολὺν, παραμερίζει, καὶ σκεπάζεται ὀπίσω κάνε-
 υ νος τοιχαρίου· ἀπομακρύνου ἀπὸ πᾶσαν φροντίδα τῶν κοινῶν·
 υ καὶ βλέπων τοὺς ἄλλους χορταζομένους καθμέραν μετὴν ἀνομίαν,

σμένοι, καὶ ἀκολούθως εὐκολοὶ νὰ πλυθῶσι, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτεροι παντά-
 πασιν ἀβαπτοί. Ἀπὸ τοὺς πολλὰ ὀλίγους τούτους καὶ ἀπὸ τὰ ἀνήλικα
 παιδία, τὰ ὅποια διὰ τὴν ἡλικίαν ἔμειναν ἀκόμη ἀχρωμάτιστα, ἐλπίζει
 ταὶ ἡ τελειοποίησις τῆς μεταβολῆς, καὶ τῆς πόλεως ἢ σωτηρία. Ἄλλ'
 ὅταν οἱ πλείοτεροι καὶ δυνατώτεροι ἀποφασίσωσι νὰ μὴν ἦναι κάνεις κα-
 λήτερος τῶν ἄλλων, μηδὲ νὰ ὠφελῆ τοὺς συμπολίτας του, « Ἡμέων μη-
 δὲ εἰς ὀνηϊστός ἔστω » ὅταν οἱ νοσοῦντες καταντήσωσιν εἰς τόσῃν ἀναισθη-
 σίαν, ὥστ' οὐδ' ὑποφέρουν ν' ἀκούσωσιν ὅτι ἀσθενοῦν, ἀλλ' ἀποστρέφον-
 ται, ἐξορίζωσιν, ἢ εἰς θάνατον καταδικάζωσι τοὺς ζητοῦντας τὴν ἰατρειάν
 των, φωνάζοντες ὡς μαϊνόμενοι, « Εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλη τε καὶ μετ'
 ἄλλων », τότε οὐδεμία πλέον ἐλπίς διορθώσεως. Τοιαύτη διεφθαρμένη γε-
 νεὰ, ὅχι μόνον αὐτὴ θέλει σῆπασθαι εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἀδικίας, ἀλλὰ
 καὶ τὴν ἐπερχομένην θέλει καταβυθίσαι, καὶ εὖρει πάλιν ἄλλην, ἕωσού
 ἢ νὰ ἐξολοθρευθῆ τὸ ἔθνος, ἢ νὰ ὑποβάλη τὸν αὐχένα εἰς ζυγὸν ἄλλου
 ἔθνους. Εἰς τοιαύτην ἀπελπισμένην κατάστασιν εὗρηκε τοὺς Ἐφεσίους
 ὁ Ἡράκλειτος· ὅθεν ἐξανάγκης ἐκαταρᾶτο νέους, ἄνδρας καὶ γέροντας, διὰ
 νὰ σωθῶσι κἄν τὰ ἀνήλικα παιδία ἀπὸ τὸν μολυσμὸν τῆς ἀδικίας, ἦτις
 περιέχει ὅλας τὰς κακίας, καθὼς ἡ δικαιοσύνη ὅλας τὰς ἀρετάς·

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετῇ ἴστί.

Διὰ τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ Μοντεσκειῦος « Ἄν ἤμην βέβαιος, ὅτι ἐργάζομαι
 » τὴν δικαιοσύνην, καθὼς τὴν φαντάζομαι, ἤθελα νομισθῆ ὁ πρῶτος με-
 » ταξὺ τῶν ἀνθρώπων » καὶ ὅτι « Ὁ δίκαιος τόσον εἶναι τῶν ἀδίκων ἄ-
 » νότερος, ὅσον καὶ τῶν τίγρεων καὶ τῶν ἄρκτων. » (Montesq. Lettr. pers
 Lettr. LXXXIII).

(α) Ἴδε σελ. 14. σημ. (6). καὶ σελ. 58. σημ. (α).

» ἀρχοῦ νὰ περάσῃς σὺ, καθαρὸς ἀπὸ ἀνόσια καὶ ἀδικα ἔργα, τὴν
 » παροῦσαν ζωὴν, καὶ ν' ἀποθάνῃς παρηγορημένος μὲ ἐλπίδα κα-
 » ταστάσεως εὐτυχεστέρας. » (α).

Ἐδῶ λαμβάνει τέλος ὁ μεταξὺ τοῦ Μαροκανοῦ καὶ τοῦ Εὐρω-
 παίου διάλογος· ἐδῶ τελειώνω κ' ἐγὼ τὴν πρὸς τὸν Κοδρικᾶν ἀν-
 τὶρρήσιν. Ἄν ἔγινε τοῦ πρέποντος ἴσως μακροτέρα, δὲν ὁμοιάζει
 ὁμῶς τὴν λογοδιάρροιαν τοῦ Κοδρικᾶ. Ἀνάγκη ἦτο νὰ δεῖξω, ὅτι
 ἡ θρασύτης του ἐφθασεν εἰς τόσον, ὥστε νὰ κατηγορῇ τοὺς ἄλλους
 ὡς χωλαίνοντας καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς τὴν σημερινὴν γλῶσ-
 σαν, εἰς τὸν αὐτὸν ἐκείνον καιρὸν, ὅπότεν αὐτὸς μᾶς δίδῃ ὄχι μί-
 αν, ἀλλὰ μυρίας ἀποδείξεις τῆς ὁποίας ἔχει ἐπιπολαίου καὶ τῶν
 δύο γνώσεως· εἰς τόσῃ θρασύτητα, ὥστε μὴδὲ νὰ δέχεται τὰς ὁ-
 ποίας οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἐδειξαν διορθώσεις, ἀλλὰ νὰ ἐπιμένῃ

(α) « Ὡσπερ εἰς θηρία ἄνθρωπος ἐμπεσὼν, οὔτε ξυναδικεῖν ἐθέλων,
 » οὔτε ἱκανὸς ὢν εἰς πᾶσιν ἀγρίοις ἀντέχειν, πρὶν τι τὴν πόλιν ἢ φίλους
 » ὀνῆσαι προαπολόμενος, ἀνωφελὴς αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἂν γένοιτο·
 » ταῦτα πάντα λογισμῷ λαθῶν, ἡσυχίαν ἔχων καὶ τὰ αὐτοῦ πράττων,
 » οἷον ἐν χειμῶνι κονιορτοῦ καὶ ζάλης ὑπὸ πνεύματος φερομένου, ὑπὸ
 » τειχίον ὑποστάς, ὀρῶν τοὺς ἄλλους καταπιμπλαμένους ἀνομίας, ἀγα-
 » πᾶ, εἴ πῃ αὐτὸς καθαρὸς ἀδικίας τε καὶ ἀνοσιῶν ἔργων τόν τε ἐνθάδε
 » βίον βιώσεται, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ μετὰ καλῆς ἐλπίδος ἴλεώς τε
 » καὶ εὐμενῆς ἀπαλλάσσεται » (Πλάτ. Πολιτ. σ', σελ. 496.). Τόσον ἡ-
 ρεσεν ἡ ῥῆσις αὕτη τοῦ Πλάτωνος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ὥστε τὴν
 ἐμεταχειρίσθησαν πολλοὶ, ἄλλοι αὐτολεξεῖ, καὶ ἄλλοι μικρὸν μεταμορ-
 φώσαντες· οὐδ' αὐτὸς ὁ μέγας Βασίλειος δὲν ἠμέλησε νὰ τὴν βάλῃ εἰς
 μίαν ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς του, ὡς ἔδειξεν ὁ τελευταῖος ἐκδότης τῆς Πολι-
 τείας τοῦ Πλάτωνος (σελ. 544. ἐκδ. 1814)· εἰς τοῦ ὁποίου τὰς σημειώ-
 σεις προσθέτω τὸν Σιμπλίσιον (Ἐξηγ. εἰς τὸ Ἐπικτ. ἐγχειρίδ. σελ. 247.)
 λέγοντα περὶ τοῦ μὴ εἰσακουομένου ἀπὸ τοὺς συμπολίτας χρηστοῦ πο-
 λίτου· « Διδ, νουθετεῖν πράγματα ἀδύνατα παραιτούμενος, εἰ μὲν δυνα-
 » τός ἐστιν, εἰς ἄλλην πολιτείαν μεταχωρήσει· ὡς ὁ αὐτὸς Ἐπικτήτος,
 » τῆς Δομετιανοῦ τυραννίδος καταγνοῦς, ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἐξέστη πρὸς τὴν
 » Νικόπολιν. Εἰ δὲ ἀδύνατος, ὡς ὑπὸ τειχίον τι κρυβήσεται, τὸν κονιορτὸν
 » ἐκκλίνων· ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἂν δύναιτο, τῆς εὐαγωγίας
 » ἐπιμελόμενος κ. κ. λ. »

καὶ νὰ λατρεύῃ ὡς ἀγάλματα Μουσῶν τὰς γραφικὰς ἀμουσίας του, καὶ τὸ γελοιώτερον, νικώμενος νὰ θριαμβεύῃ, καὶ παιᾶνα νικητήριον νὰ ψάλλῃ τὸ, Ὅς δέκε μὴτ' αὐτὸς ροση κ.τ.λ. (α)· εἰς τὴν ἰσχυρότητα, ὥστε νὰ διδάσκῃ αὐτὸς τὸ γένος του, μόνος αὐτὸς, τὸ ἄθεον δόγμα τῶν Σκεπτικῶν « Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακὸν », δόγμα ἄγριον, δόγμα ἀνατρεπτικὸν πάσης πολιτικῆς κοινωνίας, δόγμα ἐναντίον τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἱερωτέρας ἔτι θρησκείας, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἀπὸ τὸ αὐτὸ στόμα, πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀκροατὰς ἢ ἀναγνώστας τοῦ κατ' αὐτὸν ἐξευγενισμένου καὶ σοφοῦ ἔθνους « ὡς ἡμίθεος πρὸς ἡμιόνους » νὰ διαβάλλῃ τοὺς διδάσκοντας τὰ ἐναντία, ὡς αἰρετιστὰς τῶν Σκεπτικῶν καὶ τοῦ Σπιννόσα, ὡς σπουδάζοντας τὴν ἀναστάτῳσιν τῶν καθεστώτων· εἰς τὴν τελευταίῳν ἰσχυρότητα, ὥστε χωρὶς ἀνάγκην αὐτοκίνητος μᾶς ἐξομολογεῖται, ὅτι εἶναι θρασύς, καὶ ΜΕΓΑΣ ΘΡΑΣΥΣ (β). Ἄλλὰ τοῦτο κἀνεῖς δὲν εἶχε χρειάν νὰ τὸ μάθῃ ἀπ' αὐτὸν τοιοῦτοι ἦσαν οἱ σοφισταί· τοιοῦτοι ἐξανάγκης εἶναι ὅλοι οἱ πόρνοι τῶν Μουσῶν (γ).

5. Φεβρουαρίου 1818.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ.

(α) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 23.

(β) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 22-23.

(γ) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. 29-31.

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η .

Ἀπὸ τὴν 5. Φεβρουαρίου, 1818, ἕως τῆς σήμερον ἔμεινεν ἡ παροῦσα ἀντιρρήσις ἀτύπως, διότι, ἀφοῦ τὴν ἔγραψα, ἔκρινα καὶ τὴν δαπάνην τοῦ τύπου ματαίαν, καὶ τὴν δημοσίευσιν τοῦ τυπωμένου ἀνωφελῆ. Κατ' εὐτυχίαν, εἰς τὸ γένος τῶν Γραικῶν εὐρίσκονται σήμερον πολλοὶ οἱ ἀναγινώσκοντες καὶ γινώσκοντες, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσι χρεῖαν ἀντιρρήσεως ὅσοι ἀνευθριάστως ἀνασκευάζουν αὐτοὶ ἑαυτοὺς, δημοσιεύοντες τὰ ἀγρία πάθη, ἀπὸ τὰ ὅποια, ὡς ἀπὸ Ἐρινύας, μαστιίζεται ἡ ψυχὴ των. Ἄλλ' εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο ὁ Κοδρικῆς ἐξέδωκε καὶ ἄλλην διατριβὴν, ἐπιγραφομένην *Καὶ αὐθις πρὸς τοὺς οἰκείους, καὶ τέλος συγγράμματος ὁλοκλήρου εἰς δύο τόμους τὸν πρῶτον, ἐπιγραφομένου, Μελέτη τῆς (α) κοινῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, παρὰ Παραγιωτάκη*

(α) Μὴ διακρίνων τὸ Μελέτη τῆς ἀπὸ τὸ Μελέτη περὶ τῆς, ἔδειξεν ὅτι πρέπει νὰ ἔχη πολλὴν μελέτην τῆς γλώσσης, ὅ- τις τομῆ νὰ γράψῃ μελέτην περὶ τῆς γλώσσης. Ταῦτα σβῆμος καὶ τὰ τοιαῦτα (πάλιν τὸ λέγω) δὲν ἤθελαν εἶσθαι ἄξια παρατηρήσεως, ἂν ὁ Κόρχορος δὲν ἐθρασύνετο νὰ ὀνομάξῃ κορχόρους τοὺς διδασκάλους του· ἂν ἡ Μελέτη του δὲν ἦτο Μελέτη συκοφαντίας τοιαύτη, ὥστε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν καὶ ὕλην ἱκανὴν εἰς κανένα φίλον τῆς δικαιοσύνης νὰ γράψῃ Μελέτην περὶ συκοφαντίας. Μὴν ἀρκοῦμενος εἰς τοῦτο, ἠνάγκασε καὶ ὁμογενεῖς πραγματευτὰς νὰ γένωσι κοινῶν τῆς φλυαρίας του, ἐξοδεύοντες εἰς Λίβελλον ὅσα κατὰ μίμησιν πολλῶν ἄλλων φιλογενεστάτων ἐμπόρων ἤθελαν μετὰ χαρᾶς ἐξοδεύσει εἰς τὴν κοινὴν τοῦ γένους ὀφείλειαν, ἂν δὲν ἐπλανῶντο ἀπὸ τὸν Κοδρικῆν. Καὶ δὲν ἐστάθη ἕως τούτου ἡ θρασύτης· ἐτόλμησεν ἀκόμη νὰ στολίσῃ τὸν Λίβελλον μὲ μέγα καὶ σεβάσιμον ὄνομα κραταιοῦ Αὐτοκράτορος. Διότι (μὴ πλανᾶται, ἢ μᾶλλον μὴ ζητῆ νὰ πλανήσῃ τοὺς ἄλλους), τί ἄλλο εἶναι παρὰ Λίβελλος ἡ Μελέτη του; Ὡς τοιοῦτος ἐκρίθη καὶ μὲ ἀγανάκτησιν ἀπεσκορακίσθη ἀπὸ τοὺς σοφοὺς καὶ τιμίους ἄνδρας τῶν Παρισίων· ὡς τοιοῦτον τὸν ἐκαταδίκασαν καὶ ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς λόγους ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἐνώσωσι μὲ τὴν παιδείαν τὴν σεμνότητα τῶν ἡθῶν. Ἐὰν ἀπορήσῃ τις, πόθεν ἡ τόση θρασύτης, τίς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς τόσης ἀναίσχυνης τοῦ Κοδρικῆ; Ἄς ἀναγνώσῃ μὲ προσοχὴν καὶ τὰ Προλεγόμενα τῆς Μελέτης, καὶ τὰς ποδ' αὐτῆς ἄλλας ὑβριστικὰς διατριβὰς του, καὶ

Καγκελλάριου κ.τ.λ. Καί εἰς τὴν Διατριβὴν καὶ εἰς τὴν Μελέτην ὁ Καγκελλάριος Παναγιωτάκης Κοδρικᾶς μένει πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν καὶ μορφήν ἀναλλοίωτος, ἦγουν Συκοφάντης καίτοι Ἀθηναῖος ὄν, καθὼς αὐτὸς ἀπολογούμενος ἐκφράζεται ἢ ἐκφράττεται. Ἡ Συυθική του θρασύτης λέγει περὶ ἀνδρὸς γηραλέου (τοῦ ὁποίου ἡ διαγωγή εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του, καὶ ἐγνωρίσθη διὰ τῆς πολυχρονίου διατριβῆς εἰς τὸ ἡμερώτατον καὶ φιλανθρωπότατον γένος τῶν Γάλλων), ὅτι εἰς ὅσα ἔγραψε σκοπὸν ἔχει νὰ διαλύσῃ ὅλα τὰ ἐκ προγόνων παραδεδομένα ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ καθήκοντα (α), καὶ μὲ τοὺς λόγους τούτους βεβαίονει καὶ δεύτερον, ὅ,τι μὲ μεγάλην θρασύτητα ἐτόλμησε νὰ ἐκφωνήσῃ πρότερον, παραβάλλων τὸν ἄνδρα μὲ ὀλίγους αἰμοβόρους λύκους, τοὺς φωνάζοντας ποτὲ, *Guerre aux châteaux, paix aux chaumières* (β). Εἰς τὸσον ἄνομον καὶ ἄθεον θρασύτητα, τί πρέπει νὰ κάμῃ ὁ συκοφαντούμενος; νὰ σύρῃ τὸν

θέλει πληροφορηθῆ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀλαζονικὸν καὶ ὑπέροχον χαρακτήρα τοῦ λόγου, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ γράφοντος, τυραννουμένη ἀπὸ τὸ ἀντικοινωνικὸν πάθος τῆς φιλοδεσποτείας, ἀναισχυντεῖ φυσικὰ καὶ θρασύνεται κατὰ τῶν, ὅσοι καταφρονοῦν τὴν Θεραπευτικὴν αὐτοῦ φιλαρχίαν. Ἐν ἐκ τῶν πολλῶν μόνον παράδειγμα ἀρκεῖ νὰ δειξῇ ὅ,τι λέγω. Οἱ τίμιοι καὶ φίλοι τῆς δικαιοσύνης ἄνδρες δίδουν εἰς τοὺς φίλους ἢ γνωρίμους τῶν τὸ φιλάνθρωπον ὄνομα τῆς φιλίας· ὁ δὲ μεταμορφωθείς ἐξαίφνης ἀπὸ γραμματέα εἰς Καγκελλάριον Παναγιωτάκης ὀνομάζεται θρασύτατα τοῦ διδασκάλου Γωσήπου ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ (Προλεγόμεν. σελ. κέ.). Τόσους χρόνους ἐδιέτριψε μεταξὺ τοῦ φιλανθρωποτάτου γένους τῶν Γάλλων, καὶ δὲν ἐδυνήθη νὰ μάθῃ, ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐδ' οἱ ἀληθῶς δυνάμενοί νὰ προστατεύωσι τολμοῦν νὰ ἐκφωνήσωσι τὸ Π ρ ο σ τ α τ ε ὡ τ ὸ ν δ ε ἰ ν α (*Je pretègè un tel*). Μήποτε ἄρα συνέβη τι παρόμοιον καὶ μὲ τὸν Κοραῆν; μήποτε τολμήσας νὰ προσφερθῆ πρὸς αὐτὸν ὡς προστατῆς, ἀπεβλήθη ἀπὸ τὸν Κοραῆν, ὡς μὴ ἔχοντα χρεῖαν προστασίας; Ἄν ἐκαταφρόνησε τοιαύτην προστασίαν ὁ Κοραῆς, ἔπραξε μέγα καὶ ἀσυγχώρητον ἀμάρτημα.

(α) Ἰδ. Μελέτ. τῆς κοιν. Ἑλληνικ. διαλέκτου, Προλεγ. σελ. μῆ. νῆς

(β) Ἰδ. τὸν ἐπιγραφόμενόν του Λίβελλον, Καὶ αὐθις πρὸς τοὺς ἰκεῖνους, σελ. 87.

ἄβελλογράφον εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ νὰ τὸν κολάσῃ μὲ τοὺς νό-
 μους, ὡς συκοφάντην; Ὅχι· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ συκοφάντης, ὁμολογῶν
 ὅτι γράφει μὲ *Μεγάλην Φρασύτητα*, ἐθεράπευσε τὴν πληγὴν τῆς
 συκοφαντίας, «Ὁ τρώσας ἰάσατο.» Τί πρέπει νὰ κάμωσιν οἱ φί-
 λοι τοῦ συκοφαντουμένου; νὰ σιωπήσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς καὶ αὐτοὶ,
 ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς τελευταίας ταύτης ἀντιρρήσεως,
 καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ συκοφάντου τὴν ὁμολογίαν, τὴν ὁποίαν φοβού-
 μενος μὴ δὲν ἐκατάλαβαν οἱ ἀναγνώσται ἀρκετὰ, ἐπαναλαμβάνει
 εἰς τὴν Μελέτην, κηρύττων ὡς ἥρωας, ὅτι συλλογίζεται, γράφει
 καὶ λαλεῖ *ΜΕ ΟΑΗΝ ΤΗΝ ΕΜΔΕΧΟΜΕΝΗΝ ΘΡΑΣΥΤΗΤΑ* (α).
 Ἡ ψυχὴ του εἶναι θησαυρὸς ἀκένωτος θρασύτητος. «Ὁ πονηρὸς ἄν-
 θρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ
 πονηρόν.» (β).

3. Ἀπριλίου, 1819.

(α) Μελέτ. Προλεγόμεν. σελ ργ'.

(β) Δουκ. 5', 45.

Faint, illegible text in a historical script, likely Greek, covering the upper portion of the page.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΠΑΛΛΗΝΙΑ